

استالینلە ایختیلال خاڤیره لری
محمد امین رسول زاده

کۆچورن : آذربایجان میلیلی دیره نیش تشکیلاتی نین اؤیرنجی کمیته سی

ايچينده كى لر :

اۇن سۇز / ۴

م. امين رسولزاده كيمدير؟ / ۶

چارليغا قارشى موجاديله ياريم يوز ايل اۇنجه / ۱۲

آذربايجان جومهوريتى نين بولشئويكلر طرفيندن ايشغالى / ۲۴

موسكووا يولوندا / ۳۹

موسكووادا ايكي ايل / ۵۵

موسكووادان فرار / ۸۴

نتيجه / ۹۳

کیتابچا محمد امین رسولزاده نین استالین و استالینیزم حاقیندا ۱۹۵۴-جو ایلده تورکییه ده چاپ ائتدیردیگی سئرییا مقاله لردن عیبارتدیر. بورایا بؤیوک وطنداش XX عصرین اوللرینده چاریزمله موباریزه گئدیشینده استالینله باغلی حادیشه لری خاطرلاییر، بیلاواسیطه ایشتیراکچیسى اولدوغو حادیشه لر فونوندا استالینین سیاسی پورترتینی یارادیر، بو پروئسلرین خاراكتئرینی آچیر. موستقیل آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین ایشغالیندان سونرا باشینا گلن سرگذشتلر، استالینله مشهور گؤروشو اینجله نیر. آذربایجان تاریخی و ایجتیماعی فیکری اوچون سون درجه ماراقلی اولان بیر سیرا مطلبلر آچیلیر. وطن تاریخی نین چوخ اهمیتلی بو دؤورو و م.ا. رسولزاده نین شخصیتی، ائلجه ده استالینیزمین آنا تومییاسی ایله ماراقلانانلار اوچون نظرده توتولموشدور.

کیتابین کاغیز نشرینین رئاكتورو : آکادمیک ضیاء بنیادف
چاپا حاضرلایانی : نصیب نصیب زاده

باکی ، علم نشریاتی ، ۱۹۹۱

ISBN ۵-۸۰۶۶-۰۴۷۲-۶

اۇن سۆز

كئچمىشىنى بىلمە يىن بو گونونو درك انده بىلمز حاقىقتى باياغى اولدوغو قدر ده آجىدىر. قوچاقلار ايللرله قىلىنچ و قلم چالدىلار... نتيجه ده كئچمىشىدىن خبرسىز مانقورد نسيلى يئتتىدى. لاكين ائله همين نسلين اۋزونو-اۋزگه نى، بۇيويونو-كىچىگىنى، خىلاصكارىنى-خىانتكارىنى تانىماق ايسته يى، خوشبختلىكدن، سونسوزدور. بو ايسته يه جاواب اولراق الينيزده توتدوغونوز كىتابچانى چاپا حاضىرلاماغى لازىم بىلدىك.

بۇيوك وطنداش محمد امين رسولزاده نين استالىنلە باغلى خاطريره لرى توركييه ده " دونيا " قزئى نين ۱۹۵۴-جو ايل ماى-ايون نۇمره لرينده ۲۸ مقاله ده چاپ ائدىلمىشدير. " م. امين رسولزاده كىمدىر؟ " آدى بيوگرافىك يازى دا بو مقاله لره علاوه ائدىلمىشدير.

م.ا.رسولزاده نين خاطريره لرى نين تام آدى اورىژىنالدا " بىر تورك مىللىتچىسى نين استالىنلە ايختىلال خاطريره لرى " آدلانىر. بو اثر بىر قايدا اولراق " استالىنلە ايختىلال خاطريره لرى " كىمى مشهور اولدوغوندان بىز ده اونو محض بو آدلا تقدىم ائتمه يى مونسىب گۇردوك.

اونو دا دئمه لى بىك كى، بو مقاله لرين فوتو صورتىنى دوستو دوكتور على باووز بى آغ پىنار گۇندرمىشدير.

خاطيره لرده استالىنن و استالىنيزمىن آنا تومىياسى نين آچىلماسى ايله ياناشى، عصرىمىزىن ايلك اون ايللرينده آذربايجاندا گئدن چوخ ماراقلى پروسسلىر تصوير ائدىلير. اونو چاپا حاضىرلاپاركن هر هانسى ايضاحات وئرمكدن چكىندىك. بىزىم ايشىمىز محمد امين رسولزاده نين اولوبونو مومكون قدر ساخلاماقلا، گئنىش اوخوجو اوچون راحت اولسون دئيه ايستامبول لهجه سینه خاص سۆزلر و ايفاده لرين (مثلا: ناسىل، كندى، شۇيله، بۇيله)، آرتىق

آرخیکلشمیش عرب-فارس ترکیبلی نین قارشیلیغینی وئرمکدن، ائلجه ده یئنه ایستامبول لهجه سی اوچون خاراکتئریک اولان فعل سونلوقلارینی (مثلا: گلییوروم، گئدیوروم) دییشدیرمکدن عیبارت اولموشدور.

محمد امینین اولوبونا خلل گلمه سین دئییه آرا-سیرا واجیب قارشیلیقلی سؤزلری مؤعتریشه ده وئرمگی لازیم بیلدیک.

XX عصر آذربایجانلی نین ان دیرلی شخصیتی نین چوخ ماراقلی سیاسی خاطیره لری ایله ایستکلی اوخوجولارین گؤروشونو لعنگیتمه مک اوچون یالنیز اونو دئمکله کیفایتلنک کی، اوریژینالداکی جومله لرین قورولوشو اولدوغو کیمی ساخلانیلمیشدیر.

م. امین رسولزاده کیمدیر؟

صباحدان اعتیارا دوردونجو صحیفه میزده چوخ ماراقلی خاطره لرینی اوخویاجاغینیز محمد امین رسولزاده قافقازدا آذربایجان جومهوریتی نین تشککولونده و میلی قورتولوش حرکاتیندا تاریخی رولو اولان میلی آذربایجان " موساوات " خالق پارتیاسی نین لیدئرلیگینه ۱۹۱۷ و ۱۹۱۹-جو ایلرده باکیدا توپلانان پارتییا قورولتایلاریندا یک دیلیکله سئچلمیشدیر. ۲۸ مای ۱۹۱۸-جی ایله جومهوریتین ایستیقلاینی اعلان ائدن آذربایجان میلی شوراسی نین صدری ایدی. موهاجیرتده آذربایجان میلی حرکاتینی ایلردن بری تمثیل ائدن میلی آذربایجان مرکزینه صدرلیک ائتمیشدیر.

موسلمان دونیاسی نین تانینمیش بیر موحریری اولان رسولزاده ۱۹۰۵-۱۹۰۸-جی ایلر آراسیندا باکیدا اینتیشار ائدن تورکجه قزئتلرده ایشله میش؛ ۱۹۱۵-۱۹۱۷-جی ایلرده یئنه باکیدا مشهور " آچیق سؤز " قزئتینی تاسیس و نشر ائتمیشدیر. ۱۹۰۸-۱۹۱۱-جی ایلر آراسیندا تئهراندا ایران اوچون ایلك دفعه اولراق آوروپا اوصولوندا گونده لیک " ایران نو " قزئتی نین مودیر و باش رئاكتورلوغونو ائتمیشدیر (بو خصوصدا باخ: E.Brown. Nisfory literary of Persia. London). ایستامبولدا چیخان چئشیدلی تورک قزئت و ژورناللاریندا (و جومله دن " تورک یوردو ") چالیشمیش و ۱۹۲۳-جو ایلدن ۱۹۲۹-جو ایله قدر ایستامبولدا نشر اولونان آذربایجان ژورنالارینی ایداره ائتمیشدیر.

قافقازلیلار آراسیندا تانینمیش سیاست آدامیدیر: ماورای قافقاز سئیمینده (۱۹۱۸) موسلمان فراکسیاسینا صدرلیک ائتمیش، ماورای قافقاز حؤکومتی نین ۱۹۱۸-جی ایله تراپزونا، سونرا دا باطوما، او زمانکی تورکییه نوماینده لری ایله موذاکیه یه گؤندرديگی هئیتلرده ایشتیراک ائتمیشدیر.

۱۸۸۴-جو ایله باکیدا دوغولموش محمد امین رسولزاده هله گنج ایکن سیاسی حیاتا آتیلیمیش، ۱۹۰۳ و ۱۹۰۴-جو ایلدن اعتیبارا چار رژیمی علیه اینه گیزی فعالیتلرده ایشتیراک ائتمیشدیر. اؤزونون تشکیل ائتدیگی آذربایجانلی گنج اینقیلابچیلار درنه یینه باشچیلیق ائتمیشدیر. بو آزادا کونسپیراسییا شرطلری ایچینده استالینله تماسا گیرمیش و آرالاریندا یاخشی موناسیبتلر تاسیس اولونموشدور. ۱۹۰۸-۱۹۱۰-جو ایللرده ایرانداکی مشروطه حرکاتینا قوشولموش، بورادا ایران دئموکرات پارتیاسی نین مرکزی کومیتیه سینه داخیل اولموش و بو پارتیانین ایدئولوگیاسینی همین پارتیانین لیدئری سید حسن تقی زاده (ایران سنناتی نین صدری) ایله بیرلیکده ایشله میشدیر.

۱۹۱۰-جو ایله ایراندا نوفوذو قوووتلنن چار حؤکومتی سفارتی نین طلب و تضییقی ایله اورانی ترکله ایستامبولا گلمیشدیر. بورادا تورکییه سیاسی جمعیتلری، او جومله دن تورک اوجاقلاری ایله برابر چالیشمیش؛ عینی زاماندا بورادان، باکیدا تشکیلاتلانماقدا اولان گیزی آذربایجان فعالیتله تماسی داوام ائتدیرمیش و ۱۹۱۱-جی ایله "موساوات" پارتیاسی نین تاسیسی تشویق ائتمیشدیر.

۱۹۱۳-جو ایله رومانوولار سولاله سی نین ۳۰۰ ایلیک سلطنت یوبیلی مونساییتله اعلان اولونان عفو عومومیدن ایستیفاده انده رک باکییا قایتمیش، بورادا هم نشریاتا باشلامیش، هم ده گیزی "موساوات" پارتیاسی چالیشمالارینا و یاریم گیزی بیر نچه تشکیلات و جمعیتلرین فعالیتلرینه مؤثر اولموشدور.

۱۹۱۵-جی ایله I دونیا موحرابه سی ائناسیندا باکی حربی قویرناتورو طرفیندن حبس ائدیلمیش و ۱۹۱۷-جی ایله حربی محکمه یه وئرلمک اوزره ایکن روسیادا ظهور ائدن اینقیلاب اوزوندن آزاد اولونموشدور.

۱۹۱۷-جی ایله میلی آذربایجان "موساوات" خالق پارتیاسی بیرلشمیش قورولتایی ایله عینی ایله باکیدا توپلانان قافقاز موسلمانلاری قورولتاییندا قافقاز ایله آذربایجانین روسیادان آیریلاراق موختار و مستقیل اولمالاری تئزیسینی مودافیعه ائتمیش؛ عینی

ایلین مایین ۱۰-دا موسکووادا توپلانان روسییا موسلمانلاری قورولتاییندا روسییانین میلی دۆولتله پارچالانماسینی ایسته ین بیر قرار لاییهه سینی قبول ائتدیرمیشدیر. بوندان سونرا طیفلیسده توپلانان ماورای قافقازین روسییدان آیریلماسینی طلب ائتمیش و بو طلب ۱۹۱۸-جی ایلین فئورالیندا قبول اولونموشدور.

۱۹۱۸-جی ایل مایین ۲۶-دا ماورای قافقازین پارچالانماسی اوزوندن آذربایجان میلی شوراسی ۱۹۱۸-جی ایل مایین ۲۸-ده آذربایجان جومهوریتی نین ایستیقلاینی اعلان ائتمیش و بو شورانین صدری صیفتیله م.ا.رسولزاده عوئمانلی حؤکومتیله بیر موقاويله ایضالامیشدیر. بو موقاويله یه گؤره تورک اوردوسو بولشویک ایستیلای آلتیندا اولان باکی نین قورتولوشو اوچون آذربایجان سیلاحلی قوووه لرینه یاردیم ائتمیشدیر.

جومهوریتین روس بولشویکلری طرفیندن ایستیلایسیندان سونرا (۲۷ آپریل ۱۹۲۰) م.ا.رسولزاده حبس اولونور. حبسده ایکن استالین اونو زیارت ائدیر. نتیجه ده موسکووا یا آپریلییر و اورادا ایکی ایل گؤز دوستاغی اولور. ۱۹۲۲-جی ایلده فین کؤرفزی اوزه ریندن قاجارق آروپایا چیخیر، اورادان ایستامبول گلیر و بورادا نشریات و سیاسی فعالیتینی داوام ائتدیریر.

دؤوری و داوامسیز نشریاتلا بولشویک سیاستینی، خصوصاً کومونیسترلرین شرق سیاستینی ایفشا ائدیر. سووت اینتریقالاری ایله دیپلوماتیک دئمارشلاری نتیجه سینده ایستامبولو ترکه مجبور قالینجا او، اؤز چالیشمالارینی آروپایا کؤچورور. بورادا " پروموتی " جمعیتینده (روسیا مظلوم میلترلی نین بیرلشمیش جبهه سی) و ۱۹۳۴-جو ایلده قافقاز کونفئدراسیاسی پاکتینی ایضالایان قافقاز میلترلی بیرلیگینده چالیشیر. روسییا مظلوم میلترلی نین موشرک اورقانی اولوب پاریسده فرانسیزجا اینتیشار ائدن " پروموتی " ژورنالیندا مونظم مقاله لر درج ائتدیریر (۱۹۲۸-۱۹۳۹).

ایکینجی دنیا موحاریبه سی اونو دؤرد ایل یاشادیغی وارشاوادا یاخالاییر. پولشالی دوستلاری ایله بیرلیکده بوخارئسته گلیر. آلمانیانین سووت روسیاسی ایله باشلانان موحاریبه سی اثناسیندا آلمانیا خارجی ایشلر نوامینده سی فون شولئنبرقین (سونرا هیتلره سوء قصد

حادیته سینده ایشتیراکینا گۆره اۆلدورولن) دعوتی ایله ۱۹۴۲-جی ایلده قافقازلی دیگر میلترلرین نوماینده لری ایله بیرلیکده بئرلینه گلیر. قافقازین و او جومله دن آذربایجان جومهوریتی نین موقددراتی اطرافیندا موداکیره لره گیریشیر و نازیستلرین میلترلرین ایسته دیکلرینی آنلاماق قابیلیتیندن محروم اولدوقلارینا، آلمانیا حؤکومتی نین آذربایجان خالقى نین حاقلارینی تانیماق ایستمه دیگینه و میلی قورتولوش حرکاتی نین گرکلیگینه حؤرمتسيز اولدوقلارینا قناعت گتیره رک، آلمانیا سییاستی حاقینداکی منفی دوشونجه لرینی ۵ آوقوست ۱۹۴۳-جو ایل تاریخلی بیر مئموراندومدا بیان ائده رک بئرلینی ترکله بوخارئسته قایدیر.

۱۹۴۴-جو ایلده بولشئویکلر بوخارئسته یاخینلاشینجا حادیته لر اونو قره چکیلمه یه مجبور ائدیر. ایسوئچره یه گئتمک اوچون ویزا آلماق ایمكانیندا اولمادیغیندان ایسوئچره سرحدینه یاخین فرئیبورق ۱/ب شهرینه گلیر. ۱۹۴۴-جو ایلین اوکتیابر آییندا بو شهر قورخونج هاوا هوجومونا معروض قالدیغیندان او، مرکزی آلمانیا یا سیغینماغا مجبور اولور. ۲۴ آپرئل ۱۹۴۵-جی ایلده آمتریکا ایشغال منطقه سینده اولور. نهایت، ۱۹۴۷-جی ایلین سئنتیابریندا تورکییه یه گله بیلیر و او زاماندان بری آنکارادا یاشاییر. تورک ائسیکلوپئدیاسیندا چالیشیر. ۱۹۵۱-جی ایلده تورکییه جومهوریتی میلی تحصیل نشریاتیندا " آذربایجان شاعیری نیظامی " آدینا کاپیتال بیر اثری چاپ ائدیلمیشدیر. سووت روسیاسی و آذربایجان مؤوضوعلارینا دایر موختلیف مقاله و ریساله لری نشر اولونور. کومونیزم علثیه اینده و قافقاز داعواسی لئهنده کی عینادلی مباریزه سینی داوام ائتدیریر.

" دنیا " ، ۲۱ مای ۱۹۵۴-جو ایل

استالينلە ايختىلال خاطرە لرى

استالينە نىكرولوق يازانلاردان بىرى مقاله سىن: " فانناستىك ادامىن فانناستىك كارىئراسى بىتدى؛ ۷۳ ايل اول قورىدە فقير بىر پىنە چى عايىلە سىندە دوغولموش اوغلان كرئملدە دونيانىن ان بۇيوك ايمپىراتورلۇغونون ان بۇيوك دىكتاتورو اولاراق اۋلدو " - دئىە باشلايىر.

حاقىقتن دە بشرىتىن ياشادىغى بوتون دونيا تارىخىندە يوسىف ويسسارىونوويچ جوقاشويلى - استاليندن داها موطلق بىر حۇكىمدار بوخدور. موھوم درجە دە اونون شىخسى فعالىتىلە يارادىلمىش سووت رۇئىمىندن داها توتالىتار بىر رۇئىم دونىادا مۇوجود اولمامىشدير.

دووروموزون تارىخىنى يازانلار تارىخىن بو ان بۇيوك موستىبىدى حاقىندا جوربە جور حۇكىملر وئره جك، اونون آلاھلاشديرىلان شىخسىتىنى موختلىف مۇوقىلردن تحليل ائدە جكلر. فقط بىز اونو بىر كل اولاراق الە آلماق نىتىندە دئىيلىك. ان قورخونج روس چارلارىنا نصىب اولمايان بىر اىقتىدارلا ۳۰ ايلە ياخىن بىر مودتدە سووت ايمپىراتورلۇغونداكى ايكى يوز مىليون اينسانىن موقددراتىنا حۇكم ائدن، يئر كورە سى نىن اوچدە بىرىنى كونترولو آلتىنا آلمىش، بوتون دىنلرى اينكار ائدن كومونىست دىنى نىن بىر پئىغمبرى سايلان، توتالىتارلار توتالىتارى بىر رۇئىمىن ان بۇيوك نومايندە سى استالينى، اونون نئجە بىر دئماقوق، بىر دىپلومات، بىر دىكتاتور و نئجە بىر تئرورىست، بىر ايختىلالچى (اىنقىلابچى)، بىر مارشال، بىر ژئنىرالىسىموس، فىرعونلارا، نئونلارا، چىنگىزلرە رحمت اوخوتدوران بىر تىران، بىر قىزىل چار اولدوغونو آزاد مىلتلر جمعىتىندە بىلمە ين بىر كىمسە بوخدور. بىلىنلرى تكرر ائتمك اىستە مىرىك.

۱۹۰۵ و ۱۹۱۷-جى اىللردە روسىيا شىرطلرى داخىلىندە اورتاي چىخان سوسىالىست جريانلارىنا منسوب ايختىلالچىلار آراسىندا عادى بىر شىخسىت اولوب، چوخ دا اهمىت

وئرلمه یین استالینین مومییالانمیش جسدی ایندی مارکسدان سونرا کومونیزمین ایکینجی پئیغمبری لئنینین مومییالانمیش جسدی یانیندا یاتیر.

لئنینیزم مارکسیزمین بیر تفسیری اولاراق میدانا گلیمشدی؛ استالینیزم هر ایکسینی تکمیل ائتمیش بیر سیستمدیر. هیتلئرین ناسیونال-سوسیالیزم فورمولونو چئویریب سوسیال-ناسیونالیزم حالینا قویان استالینیزمی یاخشیجا قاورایا بیلیمک اوچون استالینین فانتاستیک شخصیتینی حاقییلا آنلاماق لازیمدیر. بونو یاپا بیلیمک اوچون تاریخچیلرین استالین حاقیندا یازیلان خاطره لری، نقل اولونان تائوراتلاری و آنلادیلان موشاهیده لری ماتریال اولاراق گۆزدن کئچیرمه لری لازیم گله جک دیر.

استالینیزمین میدانا گلمه سی نین خاراکتئریک جیزگیلرینی اصلینه یاخین بیر شکیلده تصویر ائده بیلیمک اوچون هر کسین اؤزونه گۆره گۆردویو و آنلادیغی " استالین " لرین قارشیشلادیر یلماسیندا، شوبهه سیز، بؤیوک بیر فایدا واردیر.

عئینی دؤورده، عئینی شرطلر داخیلینده، عئینی نسله منسوب اولاراق یاشایان، دورلو زامانلاردا، دورلو شرطلر آلتیندا استالینله بو و یا باشقا شکیلده تماسا گلیمیش بولونان بیر آدم صیفتیله خاطره لریمین اونا عائد اولان قیسمینی نشره قرار وئرديم. چارلیق رئژیمینه قارشى موجاديله سوؤت ایستیلای و اسارتی، موسکوا یولوندا، موسکوا ادا ایکی ایل و موسکوادان قاقیش فیصللرینی احتیوا ائدن بو خاطره لر چاغداش تاریخچیلرین ایشینه یارایارسا، صرف ائدیلن امک بوشا گئتمه میس اولار قناعتیندیم.

بو خاطره لری استالین حیاتدا ایکن ائدیلن بعضی تکلیفره رغما نشر ائتمک ایستمه میشدیم؛ چونکی اوبیئکتیو اولاراق نقل اولوناجاق حادیته لرین بیر قیسمی، بیر باخیمدان، غرضلی ایضاحا یئر قویا بیلردی. ایندی ایسه بو احتیمال میدانان قالمیش، استالین آرتیق تاربخه قاریشمیشدیر.

چارلیغا قارشى موجاديله یاریم ۱۰۰ ایل اۇنجه

قافقازین بیر پارچاسینی تشکیل ائدن مملکتین - آذربایجانین روسییا ایمپئراتورلوغو طرفیندن ایستیلایسیندان یوز ایله یاخین بیر زامان کئچیردی. بو دؤور اثناسیندا بوتون میلی مؤسیسه لریمیزي داغیتماق پولیتیکاسینی گودن چارلیق مقصدینه پئک ده نائل اولمامیشدی. میلی اؤزه لیکلری (خصوصیتلری) هئج بیر زامان اونوتمامیش خالقیمیزدا حورریت و میلی ایستقلال فیکیرلرینی منیمسه ین یئنی بیر مونور نسپل یئتیشمیشدی: بو نسپل منسوب اولدوغو کوتله یه ایستیفاده ائده بیلدیگی واسیطه لرله خیدمت ائتمک ایسته بیردی.

۱۹۰۳-جو ایلده اوزاق شرقده تاریخی بیر حادثه باش گؤستریدی. آوروپا مدنیتینه اویغونلاشمیش یاپونییا سوسیما آچیقلا ریندا قوجا روس ایمپئراتورلوغونون تا بالتیک دنیزیندن قالخاراق گلن حرب گمیسینی بیر همله ده سویون دیینه باتیردی؛ آرخاسیندان پورت-آرتورون فتحی و بیر-بیرینی قووالایان یاپون ظفرلری گلدی. بوتون دونیانی، خصوصیه یاخین شرق ایله شخص روسیانی هیجانا وئرن بو حادثه چارلیغین عصرلر گؤرموش بیناسینی سارسیتدی. روسییا داخیلینده کی حورریت و ایختیلال عنصرلری حرکت گلدیلر: بونلار چار رژیمیندن ممنوعا اولمایان خالق کوتله لرینی اینقیلابلاشدیرماق اوچون اللریندن گله نی اسیرمه دیلر. بو مقصدله هر طرفده حورریت و دئموکراتیک فیکیرلرینی یایان تشکیلاتلار قورولدو.

چارلیغا قارشى موجاديله (موباریزه) ائدن سیاسی زومره و سینیفلر چارلیغی تشکیل ائدن میلترلر، زومره لر و سینیفلر قدر هر جور رنگ و آهنگ داشییان بیر چوخ پارتییا لارا آیریلیمیشدی لار. فقط بوتون موخالیفت و ایختیلال پارتییا سی و قروپلارینی موشرک بیر بؤلونمه خطی ایله یکی جبهه یه آیرماق قابیلدی. بونلاردان بیر قیسمی روسیادا

پارلامنتلی بئر ایداره تاسیسی ایله کیفایتله نیر، مطلق چارلیق (چاریزم) رژیمی یئرینه مشروطی (کونستیتوسیالی) بئر کراللیق قورماق ایسته ییردی. بونلار لیبرال-بورژوا پارتیبالاری ایدی. رادیکال-دئموکراتلارلا سوسیالیستلر ایکینجی قیسمی تشکیل ائدیردیلر. بونلار چارلیغین دئوریلمه سینی، یئرینده دئموکراتیک بئر جومهوریت رژیمی نین قورولماسینی طلب ائدیردیلر. عثینی زاماندا سیاسی بئر اینقیلابلا کیفایتلنمه ین بو قروپا داخل اولان سوسیالیست پارتیبالاری آروپا کاپیتالیزمیندن فرقلی سوسیال بئر رئفورم پروقرامی نین تطبیقینی ده واجیب گؤروردیلر. سوسیالیست پارتیبالاری ایده آلیست-خالقچی ایدئولوگیاسیندا سوسیالیست-دئوریمچیلرله، تاریخی ماتئریالیزم ایدئولوگیاسی داشیبیان سوسیال-دئموکرات زومره لرینه آیریلیدیلر.

بولشئویک-مئنشئویک موجادیله سی

سوسیال-دئموکراتلار مشهور لوندون کونفرئسینده (۱۹۰۳) ایکیه پارچالانمیش؛ بئر قولو لئنینین لیدئرلیگینده بولشئویک، دیگر قولو دا مارتووون لیدئرلیگینده مئنشئویک فراکسییالارینی تشکیل ائدیردیلر.

او سیرالاردا قافقاز چارلیق ایداره سیستمی داخلینده بئر ویسرووالیق (جانیشینلیک) شکلینده ایداره اولونوردو. اکثریتله چار خاندانینا منسوب بئر پرینس طرفیندن ایداره اولونان قافقازین ایداره و اینتئلکتوال مرکزی تشکیل ائدن طیفلیسده مئنشئویکلر، پئترول اوچاقلاری (نئفت معدنلری) ایله اولدوقجا چیچکلنمیش بئر صنایع مرکزی اولان باکیدا معدن و لیمان ایشچیلری آراسیندا ایسه بولشئویکلر یووا قورموشدولار. سوسیال-دئموکرات پارتیبالاری طیفلیس ایله باکیدا عادتاً بئر قرارگاه قورموش، بو ایکی دوشمن فراکسییاسی اخیختیلال حرکاتی اوزه رینده مؤثیر اولماق اوچون قافقازین خالق کوتله لرینی قازانماغا چالیشیردیلر.

معلوم اولدوغو اوزره بو ایکی فراکسییانی بئر-بیرینه توققوشدوران آنا موضوع مشهور تاکتیکا مسئله سی ایدی. مئنشئویکلر رژیমে قارشو سیاسی یوللا موباریزه ائده رک چارلیغی دئوریمک، یئرینه جومهوریت ایداره سی قویماغا طرفدار اولوب، سوسیالیزم پرینسیپلری نین

سوسیال قورولوشدا مؤثیر اولماسینی طلب ائتدیکلری حالدا، مؤوجود کاپیتالیزم شرطلری ایچینده سوسیال بونؤوره نین جبر و اینقیلاب یولو ایله دئییل، تدریجی ائوولویوسیا اوصوللاری ایله گلیشدیریلمه سینی (اینکیشافینی) تؤولوصیه ائدیردیله؛ بو مقصدله اونلار بورژوا صینفی نین چارلیق رژیمی علئیه اینده اولان لیبرال و رادیکال زومره لری ایله سیاسی کوالیسیا یاماغی لوزوملو گؤروردوله. بیر اینقیلاب پارتیاسی اولاراق کونسپراسیا و گیزیلی فعالیتده اولماسینا باخمایاراق، بو فراکسیا عوضولری شرطلر ال وئیشلی اولونجا قانونی ایمکانلاردان دا ایستیفاده ائتمه یی لوزوملو بولوردولار؛ بو مقصدله اونلار ایشچی (فهله) سیندیكلارینا سوخولاراق بونلاری ایشچی صینفی نین حاقیقی منفعتلرینی مودافیعه یه ایلك سیرادا اؤنم وئرمه یه تشویق ائدیردیله. بیر ایختیلال پارتیاسی اولاراق بولوندوغو کونسپراسیا شرطلری داخیلینده بئله مئنشویکلر دئموکراتیک اوصوللارا صداقتی ضروری گؤرور، تشکیلاتا داخیل کومیته لرین آشاغیدان یوخارییا گلن دئموکراتیک بیر سئچیم ایرارخیاسینا قطعی بیر اؤنم وئیردیله.

حالبوکي بولشئویکلر بونا تامامیله ضید اولان بیر تاکتیكا یئریدیردیله؛ بیر کره بونلار بورژوا پارتییلاری ایله هر جور کوالیسیانین علئیه اینده ایدیلر؛ سیاسی بیر سیستئم اولاراق، چارلیق رژیمی ایله بیرلیکده اونلار ایقتیصادی بیر سیستئم اولاراق کاپیتالیزمی ده دئویرمک عزمینده ایدیلر. ایشچی سیندیكلارینا، ایشچیلرین ائکونومیک منفعتلرینی مودافیعه دن زیاده بونلاری رژیمه قارشى دایما موخالیف و موجدایله ائدن بیر ایختیلال اورقانی کیمی باخیردیله. پارتیانین اؤز ایچینده کی تشکیلات سیستئمینه گلینجه، آشاغیدان یوخارییا گئدن بیر دئموکراتیک سیستمی دئییل، یوخاریدان آشاغیا گلن بیر ایختیلال سیستئمین مودافیعه ائدیردیله. " اینقیلابچی آزلیق " حاکیمیتی و مرکزیت بولشئویک پارتیاسی نین دیشمز شوعاعری ایدی.

او زامانکی شرطلر داخیلینده باکی

آذربایجان جومهوریتی نین پایتاختینی تشکیل ائدن باکی او زامانکی شرطلر داخیلینده یالنیز روسیادا سوسیالیست جریانلاری نین و چار علئیه داری حرکاتلارین قاینار بیر اوجاغی

دئیل، عئینی زاماندا قافقازدا یاشایان موسلمانلارین و خصوصیه آذربایجان تورکلری نین میلیلی حرکاتینا مرکزلیک یاپان بیر شهر ایدی.

میلیلی آذربایجان حرکاتی نین هر دورلو سیاسی، سوسیال، ایقتیصادی و کولتورل (مدنی) حرکاتلاری اوزه رینده مؤثیر اولان مرکزی مؤسیسه لر اکثریتله بورادا بولونوردو. باکی صنایع سینده، پئترول و اجاقلاریندا چالیشان ایشچیلرین بؤیوک بیر قیسمی ایله اورتا مکتبلرده تحصیل ائدن گنجلیگین موهوم قیسمینی آذربایجان تورکلری تشکیل ائدیردیلر. بو سببله بورادا فعالیتده بولونان عومومی ایختیلال و موخالیفت جریانلاری نین یانیندا موستقیلن حرکاتدا بولونان یئرلی و میلیلی قروپلارلا تشکیلاتلار دا واردی. او جومله دن طرفیمدن تشکیل اولونموش، عوضولری موختلیف روس لیسنلرینده و دیگر اورتا مکتبلرده اوخویان آذربایجان تورک طلبه لریندن عیبارت گیزیلی بیر درنک واردی. بو درنک منسوبلاری نین میلیلی حیسلرینی تحریک ائتمک، روس مکتبلرینده اوخودولمایان تورکجه نی اؤز-اؤزونه ایلرلتمک، یئرلی ادیبلرین اثرلرینی اوخوماق، چارلیق علثیه اینه یازیلیمیش ایختیلال شعرلرینی ازبرله مک و آرادا-سیرادا مطبعه اوصولو ایله باسیلمیش بیاننامه لر داغیتماق، ایشچیلر آراسینا گنده رک حورریت و اینقیلاب فیکیرلرینی بونلارین آراسیندا سیستئملی صورتده یایماق کیمی فعالیتلر ده اولوردو. درنگین مطبعه اوصولو ایله اینتیشار ائدن بیر ده " همت " آدینی داشییان بیر درگیسی (ژورنالی) واردی.

جمعیت و خصوصیه گنجلیک ایچینده کی هر جور قایناشما و بیرلشمه لری اؤز نوفوذلاری آلتینا آلماق اوچون رقابت ائدن بولشئویکلرله مئنشئویکلرین فورصت قاچیرمایان پروپاقاندیستلری، طبیعی، بیزییم درنه یه ده سوخولور، هر نئجه اولسا دا بیزلری اؤز حسابلارینا قازانماق ایسته ییردیله. بولشئویک فراکسییاسی طیفلیسه نیسبتن باکیدا داها قوووتلی ایدی. گرک بحث ائندیگیم بو درنه بییمیزه سوخولان پروپاقاندیستلردن، گرکسه باشقا شرطلر داخیلینده قارشیلانمیشدیغیم چارلیق علثیه داری بعضی شخصلردن باکیدا بولشئویک فراکسییاسینی ایداره ائدن کوبا آدیندا ائنترژیلی بیرسی نین اولدوغونو ائشیتیمیشدیم.

استانلینه ایلک تماس

باکی پترول صنایع سی ایشچیلری سیندیکاسی آدینی داشییان بیر تشکیلات واردی؛ ایشچیلرین صیرف ائکونومیک منفعتلرله علاقه دار اولان بو رسمی قورولوش پرده سی آلتیندا گیزلیدن-گیزلییه سیاسی فعالیت ده ایجرا اولونوردو. چارلیق علئیه اینده گیزلی اولاراق چالیشان میلی تشکیلات عوضولریندن عمیم اوغلو محمد علی یوخاریدا آدی کئچن سیندیکادا کاتیبلیک وظیفه سینی یاپاردی. بیر گون او، کوبانین بیزیلمه گوروشمک ایسته دیگینی خبر وئردی.*

باکی جیواریندا اولان بالاخانلی پترول اوجاقلاری محللینده بیر فابریکانین ایشچیلرینه مخصوص ائولردن بیرینده چوخ بسیط بیر اوتاقدا قارشیمیزا ضعیف، اوزگون و اورتادان بیر آز اوزون بویلو بیرسی چیخدی. بسیط قییافه لی اولان بو ذاتین چیچک پوزوغو ایله چوپورلانمیش اوزونه دقت ائتدیم، جیدی بیر طؤورله گولومسونوردو. بیزی طبیعی و سربست بیر ادا ایله قارشیلادی. گورجو آکسنتی قوووتله حیس اولونان بیر روسجا دانیشیردی. عادی خوش-بئشدن سونرا سؤز سیاسی و سوسیال مسئله لره کئچدی.

شوبهه سیز، موصاحیبه او گونلرین ان آکتوال بیر مسئله سی اوزه رینه گله جکدی. او زامانکی سوسیالیستلر، عومومیتله مارکسیستلر، بولشویکلرده خوصوصا ایشچی صینیفینی و خوصوصیله پرولتاریاتی ایده آلیزه ائتمک بیر مودا ایدی. کوبا پرولتاریات صینیفی نین دیگر صینیفلره نیسبتله تاریخ اوستون بیر صینیف اولماسی اوزه رینده دوردو، دنیاداکی عدالتسیزلیک لرین اصل سببی مولکیت اساسینا دایانان کاپیتالیست سیستمینده دیر، دئدی. دونیانی حاقیقتا معصوم گورمک ایسته ین حاقیقی حورریت و عدالت طرفدارلاری اونا گوره بو سیستمی کؤکوندن ییخمالیدیلر. میلترلی و چالیشان خالقلاری ظولم و ایستیدادی آلتیندا توتان چارلیق بو سیستمه اساسلانمیشدیر. چارلیغین کؤکونو تامامیله کسمک اوچون بو مولکیت سیستمی ییخمالیدیر. بئله درین بیر اینقیلابا آنجاق مولکیتله باغلی اولمایان پرولتاریات صینیفی حاضر اولار. چونکی او هئچ بیر شئییه مالیک دئییلدیر، اونون مالی آنجاق ایکلی ایله بیر باشیدیر. اینقیلاب موضوعوندا یالنیز پرولتاریاتین صمیمیتینه اینانماق مومکوندور. مارکسیستلرین مشهور سئچلمیش صینیف نظرییه سینه

اویدورولان بو فورمولو استالین بیر ده پراکتیکادا راستلادیغی باریز بیر میثاللا تصویر ائتدی. من، دئدی، بیر قروپ ایشچیلرله کونسپیراسییا شرایطینده آرادا-سیرادا تاپیشیر، تشکیلات و تبلیغات ایشلریله مشغول اولوردوم.

* "معلوم اولدوغو اوزره " کوبا " یوسیف ویساریونوویچ جوقاشویلی نین ایلک ایستیفاده ائتدیگی اویدورما آدیر. قافقازدا ایکن بو آدی گؤتورموشدو؛ استالین آدینی ایسه سونرا، روسییا داخیلینده چالیشماغا باشلارکن قبول ائتمیشدی. یئنه معلوم اولدوغو اوزره " کوبا " بیر گوجلورمانیندان آینمیش چارلیغا قارشى موجاديله ائدن بیر چئته قهرمانی نین آدیدیر."

بو قروپا گندیب-گلنلرین بیرى حاقیندا بیر گون یولداشلارا شوبهه لندیگیمی سؤیله دیم، بو آدام منیم هئچ خوشوما گئتمیر، دئدیم. اعتبار ائده بیلیمیر. سونرا بیر نئچه دفعه قارشیلشساق دا، او آدامی آرامیزدا گؤرمه دیم. بیر گون ماراقلاندیم، نه اولدو بو یولداش، دئدیم، نییه گلمیر، دئییه سوروشدوم. ایشچیلر:

- کوبا یولداش، سیز بو آداما اعتبار یوخدور، دئدینیز ها!.. بیز ده اونو درحال تمیزلییه وئردیک!.. دئدیله.

ایلک تانیس اولدوغو بیزلره " پرولئتاریات صداقتی " حاقیندا آنلادیغی بو احوالاتدان چیخاریلاجاق نتیجه آیدیندیر.

کوبانین ویشینسکییه بیر تبلیغی

کوبانی چوخ سئیرک اولاراق آرادا-سیرادا گؤروردوم. دورلو کونسپیراسییا شرطلری داخیلینده نادیر تصادو فلر بیزی قارشیلشدیریردی.

۱۹۰۵-جی ایلدن سونرا چارلیق مئخانیزماسیندا باش وئرن سارسینتی و ضعیفله مک اوزوندن بعضی یئرلرده بیر سیرا ایختیلال یوکسه لیشی ظهور ائدیردی. باکی بو یوکسه لیش یئرلریندن بیرى ایدی. بورادا موختلیف واسیطه لرله باش وئرن عومومی تعطیل لر، سیاسی نوماییشلر و عومومی افکاری چالخالاندیران بیر سیرا سویغونچولوق، سیاسی قتل کیمی

حادیته لرین هاواسی ایچینده موختلیف ایختیلال تشکیلاتلاری نین یاری گیزلی فعالیتلری فورمالاشماقدا ایدی. تئز-تئز توپلانتیلار، کونفرئسلر و کونفرانسلار اولوردو. گونون بیرینده باکی جیواریندا پئترول تصفییه خانالاری نین (نئفت آبیروما زاوودلارینین) بولوندوغو قاراشهر دئییلن بیر محله ده ایدیک. گئجه نین گئج ساعاتلاریندا بیر دولگر آتلیئسینده چارلیق علئیه داری موختلیف اینقیلاب تشکیلاتلارینا منسوب دئلگئلردن عیبارت بیر کونفرانسا ایدیک. گونون تاکتیکاسینا عائد اولان موشرک مسئله لر موذاکیره اندیلمکده ایدی. موذاکیره لر یوخاریدا قئید ائتدیگیم بولشئویک-مئنشئویک گؤروشو اوزه رینه جریان ائدیردی. بولشئویک گؤروشونو کوبا، یعنی استالین، مئنشئویک گؤروشونو ایسه ایندی سووتلرین میلترلاراسی سؤزچولویونو یاپان آندرئی ویشینسکی موذافیعه ائدیردی. او زامان آذربایجانجا اینتیشار ائدن چارلیق علئیه داری میلی موخالیفت اورقانی " تکامل " قزئته سینو بو توپلانتیدا من تمثیل ائدیردیم. موذاکیره لر روسجا ایدی. روس اولمایان بیر چوخلاری کیمین منیم روسجام دا چوخ موکمل ساییلمازدی. اوصولوب و گرامئر خطاسی دا یاپمامیش دئییلدیم. موذاکیره ده ایشتیراک ایله تمثیل ائتدیگیم میلی موخالیفت جریانین نین آنلادیغی تاکتیکا ایجابی اولاراق بالتانی چارلیغین دا کؤکونه ووران بولشئویک گؤروشونه اوستونلوک وئرن بیر ایفادم واردی. بونو هضم ائتمه ین او زامانکی مئنشئویک ویشینسکی یاپدیغیم یانلیشلیقلارا ائیهاملا:

- یولداش، ادبی دئییل!.. - دئییه اوصولوبوما تاخیلدی (ساتاشدی). کوبا ایسه درحال:
- هاییدی، یولداش ویشینسکی، بیر چیخیب تورکجه، آذربایجانجا دانیش، باخاق کیم داها ادبی دانیشیر؟!.. - دئییه اونا قارشو چیخدی.

تورکییه ده گنج تورکلر اینقیلابی

۱۹۰۸-جی ایلده تورکییه ده گنج تورکلر اینقیلابی باش وئرمیشدی. حورریت سئون درنکلرده، خصوصاً قافقاز تورک و موسلمانلاری نین فیکیر و سیاسی حرکات مرکزی اولان باکیدا بو حادیته گونون موضوعو ایدی. بیر تصادوفله کوبایا راست گلدیم.

- عوئمانلی اینقیلابی حاقیندا بیزیم درگییه بیر مقاله یازسانیز، دئدی.

"بیزیم درگی" دن مقصدی یوخاریدا بیر موناسیبتله قئید ائتدیگیم صنایع ایشچیلری سیندیگاسی نین اورقانی "قودوک" ("دودوک") ایدی. مقاله نی یازدیم. "قودوک" رئاکسیونونا گتیردیم. رئاکسییانین او زامانکی بیر چوخ مؤسیسه لر کیمی ایکی اوزو واردی. بیر اوزو رسمی ایدی. درگی نین حؤکومتدن ایجازه آلمیش ایمتیاز صاحیبی و مسئول مودیری ایشچیلردن ساشا سامارتسئو آدیندا بیرسی ایدی. بونون آرخاسیندا درگی نین بیر ده گیزلی بیر رئاکسییا هئیتی واردی کی، بورایا کوبا ایله تیموفئیئو آدیندا پارتیالی بیر مونور داخیلیدی. هئیت بیر چکمه چی دوکانی نین پرده ایله آیریلان آرخا طرفینده توپلانیردی. تورکییه ده کی مشروطیت اینقیلابی حاقیندا یازدیغیم مقاله نی بورادا، بو چکمه چی دوکانیندا اوخویاجاق، تدقیق ائده جکدیک. مقاله نی اوخودوق. تیموفئیئو اونو شیددتله تنقید ائتدی:

- اؤز بورژوازیامیزی تنقید ائدیر و حتّی اونا خور باخیریق. رسولزاده نین مقاله سینده ایسه تورکییه بورژوا اینقیلابی اؤبولور. اؤزوموزده خوش گؤرمه دیگیمیز بیر شئی نه دئییه تورکییه ده خوش گؤروب، ایده آلیزه ائتمه لیگیک؟ - دئدی: مقاله نین رد دینی ایسته دی. کوبا موداخیله ائتدی:

- یولداش یانلیر، مسئله نی چوخ بسیط لشدیریرسن، - دئدی. - روسیا شرایطی ایله تورکییه شرایطی بیر-بیریندن آیریدیر؛ بیزده بیر رئاکسییون دئییه حساب اولونان حادثه تورکییه ده بیر ترقی حادثه سیدیر. رسولزاده نین مقاله سی چوخ یئرینده دیر، اورادا یورودولن موحاکیمه چوخ حاقلیدیر، مقاله باسیلمالیدیر. نهایت، مقاله باسیلیدی.

بیزیم ۲۰۰ روبله

یوخاریدا ایضاح ائتدیگیم هرچی-مرج ایلیرینده روسیادا و قافقازیانین هر طرفینده اولدوغو کیمی، باکیدا دا موختلیف ایذینلی و ایذینسیز جمعیتلر فعالیت حالیندا ایدیلر. عومومی خئیر ایشلری و معاریف یاپان جمعیتلرله برابر گیزلی فعالیتلرده بولونان سیاسی-ایدئولوژی تشکیلاتلاردان باشقا حؤکومت ایداره سینده کی ضعیفلیکدن ایستیفاده ائدن بیر چوخ

سویغونچو دسته لری ده فعالیتده ایدیلر. موختلیف ایدئیلار نامینا مؤحتکیرلیک یاپان بو قولدور دسته لری زنگینلری تهدید ائده رک پارا چکیر، بعضیلرینی چالیب-چاپیر، آلدیقلاری گیروو پولو موقابیلینده بوراخیر، چوخ کره بؤیوک فیرمالارا گۆندر دیکلری تهدید مکتوبلاری ایله بونلاری خراجا باغلاپیر دیلار. باکی نین مشهور میلیونئرلریندن موسی نقی بیر آرالیق توتولموش، وئردیگی بؤیوک میقداردا بیر نیجات پولونا موقابیل حورریتینه قوووشموشدو. حالی-فعالیتده بولونان بو قولدور دسته لری آراسیندا بولشئویک پارتیاسی حسابینا چالیشان بیر دسته نین ده مؤوجودیتیندن بحث اولونوردو. بو چئته نین باشیندا ایسه اثریوان مؤیدانی نین قهرمانی (بو حدیثه مشهور دور) شخسا کوبانین بولوندوغو سونرادان اؤیره نلیمیشدی.

سونلاری، ایستامبولدا ائشیتدیگیم بیر روایتی بو سؤیله دیکلریمله ایلگیلی اولدوغوندان بورادا ذیکر ائدیم:

سؤزو کئچن دؤورده پولیسین عاجیزلیگینی گؤرن بعضی فیرمالار تهلوکه سیزلیگینی وئردیکلری دولغونجا ماعاش موقابیلینده باکی نین "قوچو" دئییه مشهور اولان قوچاقلارینا امانت ائتمیشدیلر. او جومله دن مشهور پئترول شیرکتی نوبئل بو مقصدله م.ه. -یئو دئییلن بیر یسی ایله باغلاشمیشدی. بو ذات ۱۹۲۷-۲۸-جی ایللرده ائمیقرانت ایکن ایستامبولدا بیر چوخلارینا باکییا عائد خاطیره لری آراسیندا شایانی-دیقت بیر حثکایه دانیشمیشدی:

بولشئویک پارتیاسی نین تهدید قولوندان آدی کئچن فیرمانین نئفت آلان شؤعبه سینه بیر مکتوب گلیر. مکتوب ۵۰۰۰۰ روبله نین معین گون و ساعاتدا گله جک یولداشلارا تسلیم ائدیلمک اوزره حاضرلانماسینی طلب ائدیر. فیرمانین مودیری م.ه. -ای چاغیریر و اوندان تعین اولونان ساعاتدا تئروریستلرله قارشیلانماسینی طلب ائدیر. م.ه. -بیر نئچه قوچوسو ایله بیرلیکده گؤزله ییر. تعین اولونان ساعاتدا ایکی یولداشی ایله کوبا (یعنی استالین) پیدا اولور. قورخو تلقین ائدن سرت بیر باخیشلا م.ه. -ای سوزن کوبا اونا ایسمی ایله خیطاب ائده رک قاندریجی بیر ایفاده ایله:

- ه، دئییر، بیز عادی بیر اوغرو-قولدور دئییلیک. کاپیتالیزمه قارشى ووروشان بیر ایشچی پارتیاسیییق. هدفیمیز روسییا چارلیغیدیر. بیز ایشچیلر بو طولمون آلتینداییقسا، سیز موسلمانلار ایکی طولمون آلتینداسینیز. باشقاسی نین خصوصی منفعتینی قوروماق اوچون

بیزه قارشى سیلاح چکمک، جانینیزی معناسیز یئره هدر ائتمکدیر. حال بوکی بیزیم آلدیغیمیز پارالار حورریت اوچون صرف اولونور؛ بیر میلّت اولاراق سیزین حورریتینیز ده بونون ایچینده دیر.

بوندان سونرا ۵۰م. بیین موقاویمتی قیریلیر و همین آرکاداشلارینا دؤنه رک:
- بیز پاس، دئییر.

ماهیتینه قیساجا تماس ائتدیگیم بو دؤورده من باکیدا معاریف یایان " نیجات " جمعیتی نین ریاستینده بولونوردوم. بو، رسمی ایجازه ایله فعالیت یاپان بیر جمعیت ایدی. اونون پرده سی آلتیندا سیاسی فعالیتده بولونان گیزلی بیر قروپ گیزله نیردی. بو قروپ چارلیغا قارشى کونسپیراسییا یاپان بوتون ایختیلال پارتیاسی و قروپلاری ایله تماس حالیندا ایدی. گونون بیرینده بولشویک پارتیاسی مالییه کومیسسیونونا منسوب عوضلردن بیر نئچه سی منه موراجیعت ائتدی:

- موشرک باغ گزینتیسی یاپاق، سیز رسمی عنوانینیزی وئریر، بیز ده شهرده و جمعیت ایچینده نوفوذو اولان مشهور خانیم و بی لردن، تانینمیش آکتیور و آکتریسالاردان مرکب بیر دسته ایله باغ گزینتیسی نین باشاریلی اولماسینی تامین اندریک، دئدی.
نتیجه ده: " نئجه اولور-اولسون، گلیری آرامیزدا بؤلوشدوره ریک " تکلیفینده بولوندو. او دؤورده بو کیمی کومیناسییلار عادی ایشلردندی. بونون حئیرت ائدیله جک بیر طرفی یوخدو. ایداره ده کی یولداشلارلا گؤروشدم. هامیسی چارلیق علییه داری آداملار اولدوغوندان تکلیفی یاخشی قارشیلادیلار. حرکت کئچیلدی. باغ گزینتیسی باشلاندى. باکی نین مشهور والی باغچاسیندا ترتیب اولونان بو باغ گزینتیسی اوچ گون داوام ائده جک دی. گزینتی نین ایلك گونو باشاریلی اولدو. یاخشی گلیر الده ائدیلدی. بو تئمپ ایله داوام ائده جک اولورسا، گزینتی نین تام بیر گلیر وئره جه یی هر دورلو شوبهه نین خاریجینده ایدی. ایکینجی گون ده گزینتی عئینی تئمپ ایله داوام ائتدی.

بو آرادا شریکیمیز مالییه کومیسسیونو عوضولریندن سئرئرباکوو منه موراجیعت ائدی: " کوبانی تانییرسان، اونو بایبل حبسخاناسیندان (باکی نین بایبل بورنو دئییلن خلیجینده اوچ طرفی سو اولان بیر حبسخانا قالاسی کی، بیر زامان من ده بونون ساکینلریندندیم) قاچیرماق

ایسته بیریک، دئییر. باغ گزینتییسی نین باشاریلی اولدوغو و یاخشی حاصلات وئره جه یی شوبهه سیزدیر. بیزیم حیصه میزه دوشه جک گلیر حسابینا یولداش کوبانین (یعنی استالینین) قاقچیریلماسینی فینانسه ائتمک اوزره گزینتی نین مودیری صیفتیله ۲۰۰ روبله لیک بیر آانس وئرسه نیز منت دار اولاریق " ، دئییر؛ ایشین تعجیلی اولماسینی دا کوبانین ایکی گون سونرا گنده جک محبوسلار کفیله سی ایله گؤندرمک ضرورتی ایله ایضاح ائدیر. "

هر احتمالا قارشی بکله دیگیمیز نتیجه آلدیغیمیز آوانسی قاپامایاجاق اولسا، حیصه میزه دوشن آچیغی درحال اؤده مه یی تمهود ائدیریک " ، دئییه تامینات وئرمه یی ده ایهمال ائتمیر. مسئله نی یولداشلارا دئییریم: ایسته نیلن آوانسی وئرمکده بیر مانعه گؤرولمور.

باغ گزینتییسی نین اوچونجو گونو کاساداکی پولون هامیسینی، لوتارنیا اوچون زرگریک ماغازالاریندان بورج اندیلمیش گوموش اشیا قالیقلارینی و سایره نی توپلایاراق گزینتی نین باش قادین مودیری مادام بایکوا، " مالییه کومیسسیونو " عوضوو و " نیجات " جمعیتی ایداره هئیتی عوضولریندن بیر یولداشلا بیرلیکده نتیجه نی بیر حسابات حالیندا تثبیت ائتمک اوزره مادامین ائوینه دوغرو حرکت ائدیریک. قوبئرناتور ایقامتگاهی نین یانیندا بولونان شهر باغچاسیندان آرانامیش، ائله یان کوچه لریندن بیرینه دؤنموشدوک کی، الی سیلاحلی باندیتلر آرابالاریمیزا هوجوم ائدیر، کاسسا پولو ایله گوموش اشیانی آلیر، اوسته لیک مادامین بیلرزیکلری ایله سیرغالارینی دا چکیب قئیب اولورلار.

تخمین ائده جه گینیز بیر هیجان و تائور ایچینده مادامین ائوینه گلیریک؛ نورمال پروتوکول یاپاجیمیزا پولیس ضبطی حاضرلاماق لازیم گلیر.

باغ گزینتییسی گؤزله نیلمه دن بیر فیاسکو ایله نتیجه لشمیشدی. بیزیم شریکلر ایندی ضررلری قاپاماق دئییل، آلدیقلاری ۲۰۰ روبله لیک آوانسی بئله قایتارماق نیتینده دئییلر. بو گون-صباح دئییه مسئله نی بویونلاریندان آتیرلار.

ایشین آرخاسی وار: سویغونچولارین بیزذات بولشئویکلر پارتیاسینا منسوب تئرروریلستلر اولدوغو قووتله سؤیله نیلیر.

لئنین ایش باشینا گلینجه چارلیغین میلترلر آراسی بوتون بورجلارینی لغو ائتمیش ایکن، ۱۹۰۳-جو ایله روسیا سوسیال-دئموکرات پارتیاسی نین کونقرئسینی فینانسه ائتمک

اوپون یاپیلان بورجوو درحال اؤده میش، " اینقیلاب اؤز بورجونو اؤدیر! " دئییه
لووغلانمیشدی.
یا بیزیم ۲۰۰ روبله...

آذربایجان جومهوریتینین بولشئویکلر طرفیندن ایشغالی

۱۹۱۷-جی ایلهده حؤکومت رئیسی لنین و میلتر کومیساری استالینین ایضالارینی احتیوا ائدن بیر بیاننامه ایله سووئت حؤکومتی روسییا ایمپراتورلوغو داخیلینده ۱۴:۴۰ ۱۸,۰۵,۲۰۰۵ بولونان بؤیوک-کیچیک بوتون میلترلرین اؤز موقددراتلارینی و ایسترلرسه روسییدان آیریلاراق اؤز لرینه مخصوص موستقیل بیر دؤولت ده قورا بیله جکلرینی تامین ائدیردی.

طنطنه لی شکیلده ایفاده اولونموش بو آیدین دنکلاراسیایا رغما، ۲۸ مای ۱۹۱۸-جی ایلهده میللی ایستیقلاینی اعلانلا حاکیمیت حاقینا مالیک میللی بیر دؤولت حالینا گلن آذربایجان خالق جومهوریتی نین حودودلاری موسکووادان گؤندریلن قیزیل اوردو حیصه لری طرفیندن زورلانمیش، ۲۷ نیسان (آپرئل) ۱۹۲۰-جی ایلهده مملکت قیزیل روس حیصه لری طرفیندن ایستیلا ائدیلمیشدی.

جومهوریت حودودلاری (سرحدلری) اوستون قووه لرله کئچیلیمیش، هر جور موقاویمت حرکاتلاری امانسیز صورتده باسدیریلیمیشدی. قیزیل اوردونون آکتیو یاردیمی ایله مملکت سووئتلشدریلیردی. یعنی سؤزده سووئت آذربایجان جومهوریتی عنوانی موحافیظه ائدیلمیش، ایشده دئموکراتیک میللی بوتون مؤسیسه لر اورتادان قالدیریلیر؛ لیدرلر تعقیب اولونور، قیزیل ایستیلا تئرورو هر طرفی قوووروردو. فوق العاده ایختیلال محکمه سی معناسینا گلن " چرنوویچایکا " جزا ماکینه سی (ماشینی) دورمادان چالیشر (ایشله بیر)، گؤزده بولونان بوتون مونورلر بیر-بیری آرخاسیندان یاخالاناراق زیندانلارا آتیلیر، بیر قیسمی ده اللی-ایاقلی اورتادان قئیب اولوردولار. قیزیل قاسیرغا دئورمه دیک میللی بیر مؤسیسه، کسمه دیک بیر شخصیت بوراخمیردی.

باکیدا " اوسوبی اوتدئل " حبسخاناسیندا

بو شرطلر داخیلینده بیر مودت ساخلاندیقدان سونرا اسکی موجدایله آرکاداشلاریمدان مرحوم کاظیمزاده عابباس قولو بی له برابر باکینی ترک ائتمیش، اسکی شیروان ویلایتی نین مرکزی شاماخی جیواریندا قافقازیبا سیرا داغلاری اته یینده لاهیج دئیلن بیر یئرده گیزلنمیشدیک. بولوندوغوموز یئر بیر سوء-تصادوف نتیجه سینده کشف ائدیلمیش، یاخالاناراق باکییا گئری گتیریلیمیش و او زمان چئکا دئیلن سیاسی پولیس مؤسیسی نین فوق العاده ایشلر شؤعبه سی اولان " اوسوبی اوتدئل " ه تسلیم ائدیلمیشدیک.

" اوسوبی اوتدئل " ده بیزی حبسخانا حالینا گتیریلن اسکی، بؤیوک بیر بینانین بیر اوتاغینا قاپادیلار. اوتاق دئییب اوستوندن کئچمه یک. ذاتا بو قوجا بینانین تصور ائدیله بیله جک عادی بیر اوتاغی دئییلدی. باباغی بیر مطبخ ایدی. آلت قاندا گونش گورمه ین قارائلیق بیر مطبخ اوتاغی. یئری آسفالت اولان بو اوتاقدا یاتاق و عومومیتله میل نامینا هئج بیر شئی یوخدو. اوستوموزه اوزه ریمیزده کی یای پالتوسونو چکه بیلسک ده آلتیمیزا دؤشیه جک بیر شئییمیز یوخ ایدی.

ایلک دوشونجه میز قورو آسفالت اوزه رینده یاتماماق اوچون بیر چاره آراماق ایدی. قاریولا-فیلان (چارپایی) آراماق عبث دی. من ده، آرکاداش عابباس قولو دا چارلیق دؤورونون حبسخانالارینی بویلامیش آداملار ایدیک. او زمان دا آسفالت زمین اوزه رینه یاتاقلاریمیزی سرر، ائلجه یاتاردیق. فقط ایندی سره جک یاتاق دا یوخدو. قاردییانلارا (گؤزتچیلر) ووجودوموز سووق یئردن آیراجاق بیر شئی بولونماز می، دئییه ماراقلاندیق. بیر چاره بولوندو. حیطده بیر نئچه یئشیک واردی. بونلاری بیزیم ریجامیز اوزه رینه قیزیل اوردو نفرلری درحال سؤکدولر و پارچالارینی بیزه وئردیلر. بونلاری آلتیمیزا دؤشیه رک ائلجه یاتدیق.

بیر-ایکی گون ایکی یولداش مطبخین یئگانه ساکینلری ایدیک، ایکی گون سونرا " مطبخ عاییله سی " یعنی گتیریلن بیر-ایکی " موسافیر " له ده بوللاشدی. بونلاردان شهرده اولوب-بیتنلردن بیر درجه معلوماتلاندیق. پایتاختا گتیریلدیگیمیزین اهالی اوزه رینده کی ایلک عکس-تائیرینه واقیف اولدوق. بونلار بیر طرفدن اوزجو، بیر طرفدن ده سئویندیریجی ایدی. جلالدیغی ایله هر طرفه قورخو تلقین ائدن پانکراتوو کیمی بیرسی نین مودیر

بولوندوغو " اوسوبی اوتدئل " حبسخاناسینداکی موقددراتیمیز هر کسی اندیشه ده بوراخیر و مومکون اولاجاق هر جور فنالیقلاری اؤنله مک اوچون هر کس الیندن گلن تاثیرى-ایجرادان گئری قالمیرمیش.

مطبخده بولوندوغوموز اوچونجو و دؤردونجو گونو ایدی. ایلک دفعه اولاراق خاریجی عالمه بیر نوع تماس حاصل اولدو. بیزی توتولدوغوموز یئردن باکیبا قدر اؤتورن بیرسی واردی. ایسمینی زرگر دئییه قئید ائده جگیم بو آدم اسکیدن باکی نین باش جاده لریندن بیرینده زرگر ماغازاسی توتاردی. ایندی بولشئویکلرین اؤزل (خصوصی) ایشلرینه خیدمت ائدن بیر وظیفه ددیر. عومومی افکار اونو " بولشئویک جاسوسو " دئییه تانییر. ایندی بو " جاسوس " بیزی مطبخده زیارت اندیر. مقصدی بیزدن بیر " رئکومئنداسییا " آماقدیر. شهرده هر کس اونو بیزه قارشى پیس رفتار ائتمکله ایتیهام اندیرمیش. حالوکى بیزیمله نه قدر یاخشى رفتار ائتدیگینه شخص بیز شاهیدیک. هم ده بورایا بیر نئچه گون سونرا سربست بوراخیلاجایمیزی موشتولوقلاماق اوچون گلیبمیش. یالنیز بیر ریجاسی وار، هر جور دئدی-قودویا بیر خاتیمه وئرمک اوچون من اونا بیر کاغیذ وئریم و بو کاغیذا اوندان ممنوعا اولدوغومو سؤیله ییم، تا کی، او بونو اونو تنقید ائدنلره گؤسترسین، اونون بیزه پیسلیک دئییل، یاخشیلیق یاپمیش اولدوغونو ایثبات ائتسین. اونو تسکین ائتدیم: " سؤیله نلره اهمیت وئرمه - دئدیم. - مادامکی بیر نئچه گوندن سونرا حورریته قوووشاجاقیق، او زامان بیر ضیافت وئرر، اورادا سیزین بیزه نه قدر یاخشیلیق ائتدیگینیزی دئیریک، مسئله بیتر ". بئلجه عجایب بیر شکیلده ایسته نیلن اعتیبارنامه نی رد ائتدیک.

عینی گونده بیزه ائودن بیر پاکئت ایچینده یئمک گؤندریلمیشدی. یئمکلر بیر قزئت کاغیذینا بوکولموشدو. بو کاغیذ بیر نئچه گون اول اینتیشار ائدن تورکجه " کومونیست " قزئتی نین بیر نوسخه سی ایدی. بیزیم دورومدا اولان بیر آدامین بو قزئتی نه جور بیر جیدی-جهدله اوخویاجاغینی، شوبهه سیز، تخمین اندرسینیز. قزئته درحال بیر گؤز گزدیردیم. آذربایجان سووئت حؤکومتی نین صدری نریمان نریمانوفون ایمضاسی ایله ایلک صحیفه ده رسمی بیر معلومات واردی. معلوماتین خاطریمده قالان متنینی اصلینه یاخین بیر شکیلده بورادا نقل اندیرم: " محمد امین رسولزاده نی ویلایتلرده هر جور تهلوکه دن

قوروماق مقصدیله سووئت حؤکومتی اونون پایتاختا گتیریلمه سینه قرار وئرمیشدیر. بورادا ایسه حیاتی امنیت آلتیندادیر، اهالی نین بو خصوصدا امین اولماسینی و هیجانا دوشمه مه سینی تؤولوییه ائدیریک " .

بو خبر مطبخه گلن یئنی " موسافیر " لرین آنلاتدیقلارینی تصدیق ماهیتینده ایدی. اسکی زرگرین الده ائتمک ایسته دیگی " حسن-حال وثیقه سی " ده بونونلا باغلی اولاجاقدی. سونرالار اؤیرندیگیمه گۆزه بو گونلرده ایران مشروطه حرکاتیندا منیمله برابر چالیشدیغیم حئیدر خان عموغلونون دا بؤیوک بیر علاقه سی اولموشدور.

حئیدر خان ایرانین ان یاخین تاریخینده موهوم رول اوینامیش قافقازلیلاردان بیریدیر. او، ایران مشروطه چیلری آراسیندا " حئیدر خان بومی " (بومباچی حئیدر خان) دئییه مشهوردور. واختیله تئهراندا قاجارلاردان محمد علی شاهین باش ناظیری مشهور ایرتیجاعچی امین الدوله نی اؤلدورن فدای عابباس آغایا بومبانی وئرن او ایدی؛ بونون کیمی تبریزده یئنه مشروطیت موجدایله لری ائناسیندا شاه طرفداری، مشهور ایرتیجاعچی شوجاع الدوله نی پوچت ایله گؤندردیگی بیر " جهنم ماکیناسی " ایله پارتلادان دا اودور. بیر تئروریست و بیر اینقیلابچی اولاراق اونون موجهیدلر اوزه رینده درین بیر نوفوذ و تاثیر ی واردی. او زامان ایران اینقیلاب حرکاتلاریندا شاه طرفداری اسکی رئیملره قارشى موجدایله ده یئرلی ترققی پرور و مشروطیتچیلره یاردیم اوچون گلن قافقازلی عنصرلره یاخیندان علاقه سی اولان بو حئیدر خان ایندی باکیدا اولور و باشینداکی بیر قروپ موجهیدلرله ایران حرکاتلارینا ایشتیراکلا علاقه دار بعضی کومیناسییلار دوشونورموش. منیم توتولاراق باکییا گتیریلدیگیمی خبر آلینجا، ایرانداکی مشروطیت حرکاتی زامانی یارانمیش دوستلوق نامینه همن حرکتک کنچمیش، باشدا نریمان اولماق اوزره سووئت آذربایجانى نین بوتون نوفوذلو شخصلرینه باش ووراراق، " محمد امینین باشیندان بیر توک بئله اسکیک اولمامالیدیر! " دئمیشدی.

آنورمال " مطبخ حیاتی " یواش-یواش اؤزونه مخصوص بیر فورما آلیر. ساعاتلار ساعاتی، گونلر گونو قووالاییر. گلن یئنی " موسافیرلردن " دویولان جوربه جور سؤیلنتیلردن گونده لیک " حوادیتلر " آلیر، موقددراتیمیزی گؤزله بیریک. بوتون بونلاری و مطبخیمیزده اؤز

فورماسینی آلان هر شئی بورادا تفسیر ائتمک نیتینده دئیلم. بوراداکى محرومیتلری، یئمک دئییه وئرلین بولاشیق سویو آندیران شوربالار و سایره اوزه رینده ده دورماق ایسته میرم. موضوعوم عومومی خاطیرات یازماق دئییلدیر. تفرروعاتا یالنیز اله آلدیغیم اصیل موضوع عنصرلینی بیر-بیرینه باغلاماق صورتیله تماس ائدیرم.

حبسخانادا استالینله باش باشا

" مطبخ " این یئنی " موسافیر " لریندن شهرده اولوب-بیتنلر حاقیندا معلومات آلیردیق. بونلار شهرده " پادووالیون " آدیندا گیزلی بیر جمعیتین کشف ائدیلدیگیندن بحث ائدیردیلر. " پادووال " روسجا بیر سؤزدور، زیرزمین دئمکدیر. قیزیل اوردو طرفیندن یئنی ایشغال اولونان باکیدا، بورادا قالان تورکییه لی اسکی موهاجیر ظابطلریندن بیر قیسمی ایله لیماندا اولان ماتروسلار آراسیندا گویا کی بیر آنلاشما اولموش، بونلار یئرلیلردن بیر قیسمی ایله سؤزلشه رک، حؤکومتیه قارشى قیام حاضرلاییرمیشلار.

" تشکیلات " عوضولری نین گؤروش یئری شهرین اسکی نیکولای، سونرا پارلامنت، ایندی ده کومونست کوچه سی دئییلن بؤیوک کوچه سینده زیرزمینده یئرلشن بیر دوکان ایمیش. بو موناسیبتله اونلارا زیرزمینچیلر معناسینا گلن " پادووالیون " دئییرمیشلر. " پادووالیونچولارین " نه اوچون حبس ائدیلدیکلری حاقینداکی یاری جیدی، یاری ظارافات حثکایه لرینی بؤیوک علاقه ایله دینله بیردیک کی، قاپی آچیلدی. گؤزتچی ایچری گیردی. منه خیطاب ائده رک، یولداش رسولزاده (محبوسلارا دا یولداش دئییه خیطاب اولونوردو)، آرخامجا گلین، دئدی.

ساعات ۱۷ ایدی، آخشامین بو گنج ساعاتلاریندا کامئرادان بو شکیلده گؤتورولنلر، عادتین گندر، بیر داها دؤنمزدیلر. بو، " خرجلنمه یه " گؤتورولن بیر ساعاتدیر. باخدییم دوستلاریما بیر حوزن گلدی. هله آرکاداش عابباسقولونون رنگی قاچدی، ملول و محزون گؤزلریله منه باخدی. زورلا ضبط اولونان بیر هیجانلا قوجاقلاشدیق. اوندان اوزون و نتیجه سی مجهول بیر سفره چیخیراممیش کیمی آیریلدیم. او، تیتراک بیر سسله خئییر-دوعا وئریر، من ده اونا اهمیت وئرمه، قورخما دئییه تسلی وئریردیم.

من اؤنده، گؤز تچی ده آرخادا گئدیریک. قارانلیق کوریدورلاردان کئچدیک (نفت مرکزی اولان باکیدا نفت قیتلیغی اوزوندن قناعت اولسون دئییه عادت گنجه لر لامپا یاندیریلماز). بو یولون چوخ دا یابانچیسسی دئییلدیم. بیر دفعه یئنه بو کوریدورلا پانکراتوون حضورونا آپاریلیمیشدیم. بورادا بیر هیئت منی ایستینطاق ائتمیشدی. حیس ائتدیم کی، یئنه پانکراتوون یانینا آپاریلیرام.

گلدیک. ائله بورادیر. ایکی هفته اول ایستینطاق ائدیلدیگیم اوتاق. گؤز تچی قاپینی آچدی. گیردیم. ماسانین آرخاسیندا آیاق اوسته دوران پانکراتوون یانیندا اوجا بویلو قیزیل اوردو اونیفورماسیندا بیر یسی منه دیقته باخیر.

ظابط منی قارشیلماق مقصدیله ایکی آددیم ایره لی گلدی، الینی اوزادراق:
- یولداش رسولزاده، تانیدینیزی، استالین، - دئدی.

- بلی، تانیدیم (بیر آز دایاندیقدان سونرا)، کوبا، - دئدیم.

دایانماغیمدا بیر معنا وار ایدی، من روس سوونت کومیسساری " استالین " دئییلن ذاتی تانیمیردیم. منیم تانیدیمیم قافقاز ایختیلالچیسسی بیر " کوبا " واردی. استالین همین پانکراتووا موراجیعتله، بیزی بوراخین، دئدی.

پانکراتوو چیخدیقدان سونرا من:

- چتین گونلرده برابر چالیشدیق، ایندی ایسه توققوشدوق، - دئدی.

- دونیا بئله دیر، هر شئی اولا بیلر، - دئدیم.

- دوسیانیزی گؤزدوم، وضعیتینیز ده چوخ پیسدير، - دئدی.

من بیر لحظه گؤزونون ایچینه باخدیم.

- " موساوات " پارتیاسینا منسوب اولماق تۆهمتیه ایشچیلرین قروپلار حالیندا گوللندیگی بیر یئرده بو فیرقه نین لیدئری قالاراق وضعیتینی نین یاخشی اولاجاغینی دوشوننه جک قدر ساده دئییلیم. فقط بو پیسلیگین دوسیادان چیخدیغینا اینانمیرام، چونکی وضعیتیمین پیسلیگینی ایثبات ائده جک بیر دوسیادان خبریم یوخدور.
استالین موضوعنو ال اوستو دییشدیردی.

- من بونون اوچون گلمه دیم، - دئدی. - بورایا گلینجه محبوس اولدوغونوزو اؤیرندیم. سیزینله گؤروشہ جه ییمی یالینیز نریمانا سؤیله دیم، - دئدیکن سونرا سؤزونه داوام ائتدی. - بوراداکیلار (یئرلی کومونیستلری نظرده توتاراق) سیزدن قورخورلار، بیر قیسمی " موساوات " رئیس اؤلدورولمه لیدیر دئییر، بیر قیسمی ده یوخ، عؤمرو اولدوقجا حبسدہ قالسین، تکلیفی اندیر. فقط من بو ایکی احتیمالین هئچ بیرینی سیزه روا گؤرمورم. سیز اسکی موباریزه یولداشیسینینیز. زیارتیمین یئگانه سببی ده بودور. چار ایستییدادینا قارشى موجادیلہ لرینیزی، سیزین اینقیلابی حرکاتداکی رولونوزو و اهمیتینیزی بیلیرم. بو اینقیلاب اوچون گرکلی بیر شخصیت اولدوغونوزو تقدیر اندیرم. سیز نه اؤلدورولہ جک، نه ده عؤمرو بویو حبسخانالاردا چورودولہ جک بیر اینسان دئییلسینیز. منجه، سیزه آزادلیق وئرلمه لیدیر: ایسته سیز بورادا قالین، ایسته سیز منیمله برابر موسکوکوایا گئدک - کی بونو من سیزه شخص تۆوصییه اندیرم، چونکی بوراداکیلار سیزی راحت بوراخمایا جاقلار و ظهور ائده جک هر هانسی بیر حادثه نی بهانه ائده رک، سیزی مسئولیتہ چکه جکلر - ایسته سه نیز دونیانین سئچدیگینیز هر هانسی بیر طرفینه گئدین، بیر سؤزلہ، آزادسینیز. دوشونون، دانیشین، بلکه ده بیزیمله امکداشلیق یاراتدینیز!.

استالینین " روسییا " دان بحث آچان رسمی " مقدمه " دن اسکی " موجادیلہ دوستلوغوندان " بحث ائدن صمیمی بیر صؤحبت اداسینا چئوریلن بو ایفاده سینہ عئینی شکیلده جاواب وئرمک لازیم ایدی.

- بو قدر حادثه اولوب-بیتدیکن سونرا " امکداشلیق " موذاکیره موضوعسو اولا بیلمز، یولداش کوبا، - دئدیم.

- بلی، حاقلیسینیز، بیز ۱۹۱۸-جی ایلدہ بورایا شومیانی گؤندرمه یه جکدیک، - دئدی. بو جومله ایله نه یه ایشاره اندیلدیگی ایضاح ائدیلمزسه، ان یاخین آذربایجان تاریخی نین تفرروعاتینا واقیف اولمایان اوخوجولار مسئله نی یاخشی آنلامازلار. بونون اوچون بیر آز تفصیلات وئریم:

شومیان سووتت حؤکومتی طرفیندن اینقیلابین تا اولینده قافقاز فؤوق العاده کومیسارلیغینا تعین اولونموش کومونیست بیر اثرمنی ایدی. هله بولشئویکلرین لینده اولمایان قافقاز فؤوق

العاده کومیسار تعیین اولونان بو آداما عئینی زاماندا شرقی آنادولودا هنوز روس اوردولاری ایشغالی آلتیندا اولان ویلایتلرده بؤیوک اثرمنیستان تشککولو مقصدیله بیر رفراندوم تشکیل ائتمک وظیفه سی ده بیر دئکرئتله بو شامویانین عؤده سینه بوراخیلیمیشدی. ۱۹۰۵-جی ایلدن بری تانیدیغیم شامویان ۱۹۱۸-جی ایلین باشلاریندا باکیدا منیمله گؤروشه رک اؤز میسییاسیندان بحث ائتمیش و "موساوات" فیرقه سینه امکداشلیق تکلیفینده بولونموشدو. بیزدن حسن-قبول گؤرمه ین شامویان سونرا طیغلیسه گئتمیش، اورادا گورجو مننشویکلری نین شیددتلی بیر موخالیفتیله قارشیلاراق تکرار باکیبا قایتمیش و بورادا عئینی ایلین ۳۱ مارتیندا جبهه لردن دؤنوب، باکیدا جمعلشمیش روس حربی حیصه لرینی تحریک انده رک باکیداکي تورک و موسلمان اهالی اوزه رینده بیر قتل عام ترتیب ائتمیشدی. استالین ایندی بو حادیثه یه ایشاره ائدیردی. بونونلا او، بیر طرفدن ۱۹۱۸-جی ایلده کی مارت فاجیعه سی نین بوتون قباحیتینی شامویانین بونونا یوکلہ ییر، دیگر طرفدن ده او زامانین اثرمنی مسئله سینده آیینان بولشویک ایستیقامتینی سؤز آراسی تنقید ائتمکله تورک-اثرمنی ایختیلافینی ایستیتمار ائتمک ایسته ییردی.

استالینه دئدیم:

- مسئله شامویانین شخصیتینده دئییلدیر، یالنیز ۱۹۱۸-جی ایلده دئییل، سیز بورایا ایندی ده گلمه مه لی ایدینیز!
استالین دیقته اوزومه باخدی. لیسانی ایله دئییل، حالی ایله "نه اوچون" دئییه سوروشوردو:

- چونکی روس گوجو ایله تاسیس اولونان پرولئتاریات دیکتاتوراسی آذربایجاندا روس حاکیمیتی نین تاسیسیندن باشقا بیر شئی اولایلمز، - دئییه سوروشوردو.
- چونکی روس گوجو ایله تاسیس اولونان پرولئتاریات دیکتاتوراسی آذربایجاندا روس حاکیمیتی نین تاسیسیندن باشقا بیر شئی اولایلمز، - دئییه داوام ائتدیم.
فیکریمی بیر میثاللا ایضاح انده رک علاوه ائتدیم:
- تصوور اندین کی، آلمانلار گلیر. موسکووادا بیر سوونت حؤکومتی قورورلار، بو نجه اولار؟ -
دئییه سوروشدوم:

- بیزدن داها یاخشی تطبیقات یاپارلار، - دئییه استالین گولومسه دی.
 - فقط روس خالقی دا داها یاخشی ایداره نی نجه قبول ائدر؟.. تخمین ائده بیلمزسینیزمی؟
 - جاوابینی وئردیم.

استالین معنالی بیر باخیشلا اوزومه باخدی...بو باخیشدا روس خالقی نین روحیاتینی من داها یاخشی بیلیرم، دئین ایفاده واردی. استالین بیر لحظه دوشوندو کدن سونرا موضوعو دیشدیردی.

- یاخشی، - دئدی، - اولان اولوب، کئچن کئچیب. ایندی نه دوشونورسونوز، اوندان دانیشاق.
 - سیزین، - دئدیم، - بورادا پانکراتوون بو ماساسی باشیندا بیر هیئت منی ایستینطاق ائدیردی. ایستینتاغی ایداره ائدن موستنطیق، فهله دن یئتیشمه بیر گنج ایدی. مندن سوروشوردو.

- داغلاردا دولاشیردینیز، اورادا یاخالاندیغینیز زامان نه دوشونوردونوز؟ - دئییه مندن جاواب گؤزله بیردی. اونا:

- حادثه لری موشاهیده ایله مشغول ایدیم، - جاوابینی وئردیم. قانع اولمادی. منی داها چوخ دانیشدیرماق ایسته بیردی، دئدی کی:

- نجه اولایبیر، سیز موساوات حؤکومتی نین روحو ایدینیز، میلی آذربایجان حؤکومتی سیزین معنوی تاثیرینیز سایه سینده فعالیت گؤستریردی. بئله بیر آدمین حادثه لر قارشیسیندا پاسسیو بیر موشاهیده دوروموندا قالدیغینا اینانا بیلرم می؟ بیز سیزین حبسخانانیزدا ایکن دوشونور، اؤزوموزه گؤره بعضی پلانلار قوروردوق. حبسدن چیخینجا اونو-بونو ائده جه بیک، دئییردیک. سیز نجه اولور کی، هئچ بیر شئی دوشونمور، ساده جه موشاهیده ایله وخت کئچیریر، فعالیتسیز قالیردینیز؟ - دئییه موستنطیق اوزومه باخدی، اونا:
 - سیز مندن داها گنجسینیز، آراداکی فرق هر حالدا بوندان ایره لی گلیمیش اولار، - جاوابینی وئردیم.

اونونلا بوتون صمیمیتله، البته کی، دانیشا بیلمزدیم؛ چونکی منی یاخشی تانیمیردی. جاوابیمی جان قورتارماق اوچون اویدورولان بیر شئی دئییه دوشونور، صمیمی قبول ائتمزدی؛

فقط سیزه، اسکی صمیمیتی خاطرلایان بیر ادا ایله دانیشان کوبایا موستنطیقین آنلامادیغی " عدالت " این اصیل سببینی ایضاح ائده بیلرم.

سیز دئمؤکراتیبیانین موقدس سایدیغی بؤیوک حاقی، میلی ایستیقلال حاقینی تاپدالایاراق سرحدیمیزی کئچدینیز. بونا گوجوموزون یئتدیگی قدر موقاویمت گؤستردیک. اوستون قوه ایله یوردوموزو بوندان سونرا داوام ائتدیرمه یه بیزیم قوه لریمیز چاتمیردی. میلترلر آراسی داها بؤیوک قوه یه ایستیناد ائتمه ییمیز لازیم گلیردی. حال بوکی یاشادیغیمیز شرطلر داخیلینده ایستیناد ائده جه ییمیز بؤیوک قوه لر شرقده کی میلی ایستیقلال حرکاتلاری ایله، خصوصن میلی تورکییه حرکاتی ایله دوشمن وضعیتینده دیرلر. سیز ده بو وضعیتدن ایستیفاده ائده رک تورکییه یه یاردیم اوچون آذربایجاندان کئچید ایستمک شووعاری آلتیندا مملکته سوخولورسونوز، بو مقصدله بورادا اولان ماجراچی بیر قروپ عونصوردن ده ایستیفاده ائدیر و عومومی-افکاری آلدادیرسینیز. یارانمیش بو شرطلر داخیلینده بیز ایکی اود آراسیندا قالان بیر آدام وضعیتینده ایدیک. بو وضعیتده بیزه ال وئریشلی واخت گلینجه یه قدر گؤزله مک لازیم گلیردی. موستنطیقینیزین آنلامادیغی شئی بیر " اتالت " دئییل، بیر " اینتیظار " ایدی. سوونت ایشغالینی تانیما یاراق یئنیدن فعال مباریزه یه باشلاماق حاقینی ساخلاماقلا ال وئریشلی بیر شرایط یاراننجایا قدر گؤزلیه جکدیک.

استالین:

- یاخشی، فرض ائدک ایسته دیگینیز شرطلر موجوددور و اؤز قوه لرینیزله حرکت ائتمک ایمکانینداسینیز؛ او حالدا بیزه قارشى نه ائدردینیز؟ - دئییه سوروشدو.

- هئچ دوشونمه دن همن سیزه قارشى قیام قالدیراریق، - دئدیم.

- یاخشی، اما سیز کیچیک بیر مملکتسینیز، اؤز باشینیزا موستقیل اولاراق اؤزونوزو ایداره ائده بیلمزسینیز؛ باشقا بؤیوک بیر دؤولتله نئجه ده اولسا، آنلاشمانیز لازیمدیر، - دئدی؛ من:

- بو تقدیرده بیز یئنه بؤیوک قونشوموز اولان سیزینله آنلاشاردیق، فقط نریمانین آنلاشدیغی طرزده یوخ، - دئدیم.

استالین گولدو:

- نریمان می بیزیمله، یوخسا بیزمی نریمانلا آنلاشدیق؟! - دئدی.

بیر ساعاتدان چوخ چکن صۇحبت قورتارماق اوزره ایدی. استالین صۇحبتی پراکتیک بیر نتیجه یه گتیرمک نیتله سۇزو تکرار بیزیم " حریت " ه گتیردی. باکیدا قالماغیما، یوخسا موسکووا یا گتتمه یه اوستونلوک وئردیگیمی بیلک ایسته ییردی. اونا دندیم کی:

- مادام کی، بیزه آزادلیق روا گۇرولور، او حالدا دۇرد دیوار آراسیندا محبوس اولراق دوشونوب، قارا گلمکدنسه، بوتون مسئله لری آزادلیق هاواسی ایچینده سالیم بیر باش ایله دوشونوب، حل ائتمه یه اوستونلوک وئریم.

- یاخشی، - دئییه راضیلاشدی. سسلندی. بیر آز سونرا پانکراتوو ایچری گیردی. صۇحبت ائناسیندا قارائلیق بیر مطبخده ساخلاندیغیمیزی، حال-احوال سوروشماسی موناسیبتله آنلامیش اولدوغومدان، ایچری گیرن پانکراتووا:

- بورا باخ، آدمی قارائلیق بیر مطبخده ساخلاییرسینیز، درحال اونو موناسیب بیر اوتاغا کۇچورون و عایله سینه ده اونولا گۇروشمک ایمکانی وئرین، - دئییه امر ائتدی.

آیریلدیق، گۇزتچی بیزی تکرار مطبخه گتیردی. محبوس دوستلاریم سئوینج ایچینده ایدیلر. عاباسقولو آرکاداشیمین ایسه شادلیغی اینتهاسیز ایدی.

بئله ها، دئمک بو گئدیش " خرلنمه " گئدیشی دئیلمیش!!

خصوصی اوتاق

ایکی-اوچ ساعات سونرا گۇزتچی تکرار گلدی. " اشیانیزی بیغین، یولداش پانکراتوو سیزی موناسیب بیر اوتاغا کۇچورمک حاقیندا امر وئردی " ، - دئییر.

مطبخده کی دوستلاریم تکرار بیر حوزن و اندیشه گلیر. بو حیلله اولماسین دئییه دوشوندوکلری اوزلری نین ایفاده سیندن، گۇزلری نین باخیشیندان بللیدیر. من دوستلاریمدان چوخ دا آیریلماق ایسته میرم، اما رد ائتمک ده یاخشی دوشمز. باخاق گۇرک سونراسی نئجه اولور... دوستلاریملا ویداعلاشیر، گئدیرم؛ گۇزتچی اشیالاریمی آرخاسینا آلیب، دالیمجا گلیر.

منی پانکراتووون اۇزونون یاشادیغی منزیلین یانیندا قاپیسی موشرک بالکونا چیخان خصوصی بیر اوتاغا گتیریلر. چیلچیرباق اولان بو اوتاغین مطبخدن فرقی یئری نین تاختا اولماسی و بیر ده چارپایی یئرینی توتان تاختادان بسیط بیر چارپایی نین اولماسیدیر.

پاییزین سونلاری اولدوغوندان اوتاقدا ایسیتمه سیستمی اولمادیغیندان اینسانین ایلیکلرینه ایشله یین سویوق بیر هاوا وار ایدی. مطبخده هنج اولماسا الیمیزه کئچن تاختا پارچالارینی، قرئت و سایر کیمی کاغیذلاری یاندیریر، بیر آز دا اولسا ایسینیردیک. علاوه اولراق اورادا مادی ایستیلیکدن باشقا معنوی بیر حرارت ده وار ایدی؛ بیر ایجماع حالیندا یاشاییر، دردلشیردیک.

گنجه نی بو سویوق تنهالیقدا کئچیره رک صاباح اثرکندن بیر فورصتله بالکونون کنارینا گلدیم و اورادان اؤزومون سالامات اولدوغومو گؤسترديم. سئوینجلرینی اوزاقدان بیلدیردیلر. عابباسقولو هاوا اؤپوشلری گؤندریدی.

بیر گون بئله تنهالیقدا کئچدی. اثرته سی گون منی رفیقلمه گؤرؤشدوردولر. ائوده کی و شهرده کی وضعیتینی اوندان اؤیرندیم. اونا دا وضعیتینی سؤیله دیم و استالینله اولان صؤحبتین خولاصه سینی بیلدیره رک، دوستلارین نه دوشوندوکلرینی و نه تؤولوییه ائتدیکلرینی اؤیره نیب، گلمه سینی ایسته دیم.

بئله لیکله، دوستلارلا آرامیزدا بیر علاقه یارانمیش اولدو. بو واسیطه ایله شهرده اولوب- کئچنلر حاقیندا عملی-باشلی معلومات آلا بیلدیم. بیزیم توتولاراق شهره گتیریلمه میزین عومومی بیر هیجان دوغوردوغونو، رسمی حؤکومت خبری نین بو هیجانی ساکیتلشدیرمک مقصدیله بئله بیر دیپلوماتیک ادا ایله یازیلیمیش اولماسی نین سببلرینی اؤیرندیم. دوستوم حیدر خان عمواغلونون منیم خاطریمه ائتدیگی جسورانه دئمارشین تفصیلاتینی خبر آلدیم. دوستلار موسکوا یا گئتمه ییمی داها موناسیب بیلیرلر. چونکی بورادا قالماق تهلوکه لی ایمیش، هر جور سورپریزلره هر زامان معروض قالا بیلریمیش.

وضعیتیمیزین آیدینلاشماسینی ایسته بیرم

بیر-ایکی گون ده کئچدی. استالینین بیزه وعد ائتدیگی "آزادلیقدان" بیر اثر-علامت یوخدور... اندیشم آرتیر. وضعیتینی آیدینلاشdırماق اوچون عاغلیما بیر تدبیر گلیر. پانکراتوولا گؤرؤشورم؛ اونا:

- ایشیم، موناسیبتلرینده قطعیت و آیدینلیق سئون بیر پارتییانین الینده دیر. یولداش استالینه چاتدیرین: وعد ائتدیگی آزادلیق منه حاقیقتن روا گؤرولوبسه، بو نه زامان گئرچکلشه جک؟ بو بیر؛ سونرا منیم ایشیمله علاقه دار محمد علی ایله عابباسقولو دا توتولموشلار. بونلارین دا منیمله برابر آزاد اولونماسینی ریجا ائدیریم. سونرا، موسکوکوایا گئتمه لی اولسام، اورادا تامامیله سربست اولای بیله جه یم می؟

" منیم ایشیم " تعبیرینی خصوصی وورغو ایله دئدیم. چونکی دوستوم عابباسقولو ایله برابر حبس ائدیلمیگیمی بیلیرسینیز؛ محمد علی ده سون دفعه بیزیمله علاقه ساخلادیگی اوچون حبس ائدیلمیشدیر. بوندان باشقا تا چارلیغا قارشی موباریزه ایلریندن بری سیخ علاقه لرله بیر-بیریمیزه سیخ باغلی ایدیک. محمد علی ده عابباسقولو کیمی موختلیف واختلاردا گیزلی فعالیت ساحه لرینده بیرگه مسئولیت داشییان یولداشلاریم اولدوغو کیمی میلی حرکتین سون ایلرینده ده منیمله عئینی سیرادا اولموشدو. ۱۹۱۱-جی ایلهده باکیدا " موساوات " فیرقه سی نین تشککولونده بو ایکی دوست مرحوم ناغی اوغوللاریندان ناغی ایله بیرلیکده گیزلی تشکیلاتین ایلك اوچلوبونو تشکیل ائتمیشدیلر.

پانکراتوو خواهیشیمی استالینه چاتدیراجاغینی دئییر، آیریلماق اوزره ایکن مومکون ائده بیلرسه، منی تکرار مطبخه کؤچورمه سی اوچون امر وئرمه سینی خواهیش ائدیریم:

- منه آیردیغینیز اوتاق، شوبهه سیز، داها تمیز، هاوالی و مستقیلیر، تشککور ائدیریم؛ فقط اورادا یولداشلاریملا بیرلیکده بیر یئرده ایدیم، منی تکرار یولداشلاریمین یانینا قوووشدورماق لوتفونو اسیرگه مه یین، - دئدیم.

- یاخشی، - دئدی، آیریلدیق.

تکرار مطبخدیم. محبوس یولداشلاریملا بیر نئچه گونلوک آیریلیق حسرتینی اورتادان قالدیریر، دویدوقلاریمیز یئنی حادیشه لری بؤلوشدورور، دردلشیردیک.

یولداش استالین اینجیبیب

گؤزتچی پانکراتوون منی تکرار چاغیردیغینی خبر وئیرر، گئدیریم. " اوسوبی اوتدئل " شئی جیدی ادا ایل:

- یولداش استالین سیزدن اینجیب، - دئییر.

دیقت کسلیلم. اوزومده کی سوالی سئزن پانکراتوو داوام ائده رک استالینین:

- یولداش رسولزاده نین اعتمادسیزلیغینی هارادان قازاندیق. منیم وعدیمه نییه شوبهه ائدیر؟! - سؤزلرینی چاتدیردیقدان سونرا جاواب گؤزله مه دن استالینین آدیندان بونلاری دئییر:

- من بیر نئچه گون ده بورادایام. سیز (یعنی من) منیمله برابر موسکووایا گنده جکسینیز. سیزی موسکووایا گنده جه ییمیز گون سربست بوراخاقلار. ایسته سنیز عایله نیزی ده اؤزونوله گؤتوره بیلرسینیز. موسکووادا تامامیله سربست اولاجاق، هم منیم، هم ده سووئت حؤکومتی نین حیمایه سینده اولاجاقسینیز. عایله نیز بورادا قالمالی اولسا، او دا آذربایجان سووئت حؤکومتی نین حیمایه سینده اولاجاق. یولداشلارینیز محمد علی ایله عابباسقولو دا سیزینله برابر گنده جکلر.

نتیجه نی ائوه و اونلارین واسیطه سی ایله یولداشلارا چاتدیردیم. یولچولوغا حاضیرلاشیر، حرکت گونونو گؤزله بیریک.

تام یئرینه یئتیرلمه ین وعدلر

گؤزله دیگیمیز تاریخ گلدی. آزادلیق گونو آزادلیق ساعاتینا چئوریلدی. محمد علینی ساخلادیغی باشقا بیر حبسخانادان " اوسوبی اوتدئل " ه کؤچوردولر، منیمله بیرلیکده آزاد ائتدیلر. فقط عابباسقولودان خبر یوخدور. اونا ایجازه وئرمه میشلر.

محمد علی ایله بیرلیکده ایکیمیز ده ائوه گلدیک. منیم اولمادیغیم واخت دوغولموش ایکی آیلیق اوغلوام آذر یاتیردی. آتاسی نین اؤپوشوندن اویانان اوشاق آغلاپیر. اونون و دیگر عایله عوضولری نین و بو آندا ائوه توپلاشان یاخین قوهوملارین اوزونتولری و خئییر-دوعاسی ایچینده ویداعلاشاراق، قاپیدا گؤزله ین ماشینا مینیر، واغزال یولونا چیخیریق.

دوکان-بازاری باغلی، درین بیر حوزنه دالان باکی نین سسسسیز، حزین کوچه لریندن کئچیریک. واغزالا گلدیک. موسکووا قاتاری گؤزله ییر. استالینین گنده جه یی سالون-واقونا میندیریلدیک، باشدا استالین اولماقلا بؤیوک سووئت خادیملریندن سئرقو اورجونیکیدزه، بودو

- میديوانی (آنکارادا میلی گورجستان حؤکومتی نین ائلچیسى اولان سئمیون میدیوانی نین دوغما قارداشی) و باشقالاری بورادا ایدی. استالین بیزی قارشیلاییر.
- یئرلی کومونیسترلر عاباسقولونو سیزی نله برابر گؤندرمک ایستمه دیلر، ندنسه اونون علییه اینه بؤیوک حیددت وار، - دئییر.
- بیر آز سونرا دوکتور نریمان نریمانوو گلیر، بیزیمله سالاملاشیر و درحال:
- عاباسقولو هانی؟ - دئییه سوروشدو. عاباسقولویا ایجازه وئرمه دیلر دئییریک.
- او، تام بیر حئیرت ایچینده :
- هم... بیز اونون دا گئتمه سینی دئمیشدیک... - دئییر.
- سیز اولا بیلسین کی، دئمیشدینیز، آما اولان اولدو، ایجازه وئرمه دیلر...

موسکوا یولوندا

بیر آز سونرا ایشغالچیلارین شاقراق قهقهه لری، یئرلیلرین ده حزین و موتاثر باخیشلاری آراسیندا قاتار حرکت ائدیر. موسکوا یولوندا ییق. نورمال شرطلر داخیلینده بئشینجی گون موسکووادا اولمالی قاتار ایندی ان آزی اون بئش گون یول گنده جک.

دربند دیوارلاری نه اوچون چکیلیمشدیر

ایلک استانسسیا اولان دربندده بیر-ایکی گون قالماق لازیم گلیر. استالین میتیله برابر تعمیرخان شورایا گنده جک، اورادا داغیستان سووت موختاریتی نین تشکیلی مراسیمینده ایشتییراک ائده جک. اونو موشایبعت ائدنلر آراسیندا او زامان موسکووادا اینتیشار ائدن " ووستوک " (شرق) ژورنالی نین مشهور مودیر و موحریری میخیلوویچ دا وار. بو ایضا ایله " باکینسکی رابوچی " قزئتینده چیخان بیر مقاله ده تاریخی دربند دیوارلارینا عائد بیر یازی درج ائدیلمیشدی. هله ساسانیلر زامانیندا چکیلیمیش، سونرا دا عربلر زامانیندا تعمیر اولونموش بو دیوارلار، میخائیل اوویچین مقاله سینه گۆره، جنوبدان گلن تجاووولره قارشی یارادیلیمیش بیر سد اولراق تقدیم ائدیلمیشدی. اوزاقدان گۆرونن دربند دیوارلارینا باخماقلا بو مقاله نین حاقیقته اویغون اولمادیغینی آنلادیم. استالین درحال گۆزلریله آرادای و بیر آز او طرفده باشقالاری ایله صؤحبت ائتمکده اولان میخائیل اوویچی چاغیردی:

- قولاق آس، - دئدی. - سن اؤزونو تاریخچی حساب ائدیرسن، باخ رسولزاده نه دئییر. دربند دیوارلاری جنوبا دئییل، شیمالا قارشی یارادیلیمیش بیر سد ایتمیش...

سالون واقوندا کیملر واردی

استالینین سالون-واقونونا باغلانمیش دفترخانا واقونوندا بیزه بیر کوپه آیریلیمشدی. بو واقوندا بیزدن باشقا واختیله پولشانین کچیجیک قصبه لری نین بیرینده سیلاح زاوودوندا دزگاهداریشله میش، ایندی استالینین دفترخانا مودیری اولان بئرزانووسکی ده وار ایدی. یهودی اصلیندن اولان بو بئرزانووسکی روس آریستوکراتلاریندان دول بیر قادینلا ائولی ایدی. بو قادین اری ایله برابر دفترخانا کاتبیلیگی وظیفه سینی داشیییردی. یانیندا اولکی اریندن ۸ یاشلاریندا بیر قیزی دا وار ایدی.

بیزیم کوپه نین یانینداکی کوپه نی ده اوللر پئتئربورقدا (سونرا لنینقراد) پینه چیلیک ائدن واقون بلدچیسسی، سیمپاتیک داویدوو ایشغال ائتمکده ایدی.

دفترخانا واقونو بیزیم اوچون عئینی زاماندا واقون-رئستوران ایدی. یئمه ییمیزی بئرزانووسکی عایله سی و داویدوولا بیرلیکده ائله بورادا یئیردیک.

اوزون سورن یولچولوغوموزون یئکسنگ اولدوغونو سؤیلسک حاقیقته چوخ دا او یغون اولماز. هر سحر قالخاندا کوپه نی تاختابیتیلردن تمیزله مک تولتیمیزین ضروری ایشلریندن ایدی. بونولا بئله دفترخانا سوفره سینده آیلارلا چکدیگیمیز سیخینتی نین عوضینی چیخیر، آذربایجانین قارا کوروسونو قیرمیزی واقوندا اؤز حالال مالیمیز کیمی یئیردیک.

استالی نین خاطیره لری

یولچولوغون وئردیگی فورصلردن ایستیفاده ائده رک استالین بیزی آرا-بیر اؤز سالون-واقونونا چاغیریردی. بعضا ده دفترخانا واقونونا گله رک اورادا کیلارلا اوردان-بوردان دانیشیردی.

بعضا مادام بئرزانووسکی نین قیزی ایله صؤحبت ائدر، ظارافاتیانی " سن دده ویلسونون ۱۴ ماده سینی بیلیرسنمی؟ - دئییه " لطیفه " دانیشار، بعضا ده اؤز سرگذشت و ماجرالارینا عائد خاطیره لر سؤیلردی. شیمالدا سورگونده اولدوغو ائسکیموسلار آراسیندا بالیق اووو ایله دولاندیغی و بو ایشده ایستیفاده ائتدیگی اوصول سایه سینده یئرلیردن داها موفقیتلی اولماسی سببیدن اولنلارین نظرینده آزا قالا کرامت صاحبی بیر اؤولیا کیمی گؤرونویوندن

و اودور کی، شخصیتی نین ستایش ائدیلدیگیندن آچیق بیر دؤوقله بحث ائدیردی. استالین ائسکیموسلارین گؤزونده هر شئی ایمیش؛ خسته له ننده اونون یانینا گلیرلریمیش؛ او دا وئردیگی بعضی ساده حب و توزلارلا یونگول خسته لیکلرین قارشیسینی آیریمیش. بیر گون ائسکیموس دیلبرلریندن بیرسی موعالیجه اوچون اونون یانینا گلیمیش؛ معاینه ائناسیندا جینسی بعضی وضعیتلر آلیبیمیش. استالین اهمیت وئرمه ییب. حالبوکی بو دیلبر، ذکاسی ایله ائسکیموسلار آراسیندا مشهور اولان بیر قهرماندان حامیله قالماق ایسته بیریمیش...

ائسکیموسلار آراسیندا گؤرونن بو جینسی تولئرانسا موقابیل، سؤزو قافقاز میلترلینده کی ائروتیک اخلاقین جیدیتینه گتیرن استالین داغیستاندا ته زه جه وئردیگی اعدام امرینی بیزه دانیشیر. کومونیست پارتیاسی نین اینقیلاب ساحه سینده خیدمتلری اولموش، سینانمیش عوضولریندن بیرى کومیسار وظیفه سیندن سو-ایستیفاده ائده رک، داغلی بیر قیزین ناموسونا توخونوبموش؛ استالین اونون ان بؤیوک جزا ایله جزالاندیریلماسینی امر ائدیپ. پارتییا و سووئت خادیملری بو یولداشین دیر و خیدمتلرینی نظره آلاراق استالینین یانیندا اونون اوچون ضمانت وئرمیش، فقط او، " قطعیا اولماز، ائله ایندی خالقین گؤزو قارشیسیندا اعدام ائدیله جک " دئمیشدیر؛ چونکی " موسلمان خالقى بو خصوصدا گؤز یومماغى قطعیا باغیشلاماز! " داغلارداکی " عادتله " ، بوراداکی " ناموس " آنلایشینا حؤرمت حؤکومتته اعتیبار باخیمیندان اساسدیر.

ایرانا تطبیق اولونان سییاست

یول بویو صؤحبتلرده، طبیعی کی، هر جور موضوعلارا توخونولور و اساسا قافقازدا جریان ائدن حادثه لرله باغلی اولاراق بیر قروپ تانینمیش شخصلرین اوینادیقلاری روللاردان و خاراكتئرلریندن بحث آچیلیردی. قافقازداکی شرایط و او زمانکی حادثه لردن خبری اولانلار اوچون ماراقلی اولماسی شوبهه دوغورمادیغینا باخمایاراق، دنیا افکاری-عمومومیسینی چوخ او قدر ده ایلگینلندیرمه ین بو تفرروعاتدان صرف-نظر ائده رک، یول بویو ائدیلمن صؤحبتلرده توخونولان موضوعلارین یالنیز ان موهملرینی بورادا قئید ائده جگم.

استالین بیر گون ایرانا قارشى تطبیق ائدیلمن سییاست مسئله لرینه توخوندو.

- من باکیا گلنده، - دئدی، - باخدیم کی، بیزیمکیلر ایرانا هوجوم پلانلاری حاضیرلاییرلار. درحال مانع اولدوم (او زامان آذربایجانین سووئتلشدیریلمه سیندن سونرا یئرلی بولشئویکلر ایرانین گیلان ویلایتینه هوجوم ائده رک ایران حؤکومتی ایله ایختیلافا دوشموشدولر). نه اوچون مانع اولدوغونو بئله ایضاح ائتدی:

- ایرانی سووئتلشدیرمه یه باشلاماق یانلیش بیر حرکتدیر. اورادا نه اینکی جومهوریت، کونستیتوسیالی بیر مونارخییا رئژیمینی مؤحکملندیرمک بئله کیفایت قدر موترقی بیر ایشدیر. سوسیالیزم و کومونیزم پرنسیپلرینی اورالاردا تطبیقه گیریشمک ماجراچیلیقدان باشقا بیر شئی دئییلدیر، - دئدی.

- یاخشی، ایران اوچون تثبیت ائتدیگینیز بو تاکتیکانی نییه آذربایجانا تطبیق ائتمیرسینیز، دئمیرم؟ چونکی بیلیرم بورادا باکی کیمی بیر صنایع مرکزی و پرولتاریات حرکاتی واردیر، دئییه جکسینیز. بس تورکوستان؟ اونا نه دئییرسینیز؛ اوراداکی شرایط ایرانداکی شرایطه بنزمیرمی؟ نییه " ایران تاکتیکاسینی " اورایا تطبیق ائتمیه سینیز؟ استالین بیر آز دوشوندو:

- نئجه ده اولسا، تورکوستاندا روس مکتبلریندن چیخمیش ضیالیلار وار، - دئدی.
- بو جاواب هئچ ده مارکسیست بیر ایضاح اولمادی، ائله دئییل می؟ - دئییه اعتراض ائتدیم. موباحیته نی درینلشدیرمه دی.

روس-آلمان امکداشلیغی

او زامانکی وطنداش موحاریبه سی و اینقیلابی حادثه لرین جوربه جور صحنه و مسئله لرینه تماس ائدن استالین خاراکتئرلیک بعضی حئکایه لر دانیشیر و جومله لر ایشله دیردی. دنیا اینقیلابی تئزیسی صؤحبتلرین آنا موضوعسو ایدی. او، دنیا اینقیلابی نین باش توماسی اوچون روس-آلمان امکداشلیغینا فؤوق العاده اهمیت وئیردی. بو باخیمدان روپوللودا باغلانمیش موقاويله نی اؤیوردو. بو موقاويله یه گؤره روس اینقیلابی ایمکانلاری ایله آلمانیا یارادیجی قوه لری آراسیندا صمیمی بیر ایتتیفاقین یارادیلماسی لازیم ایدی؛ روسیانی دنیانی دویورماغا کیفایت ائده جک ثروتلری ایله آلمانیانین تئخنیکی ایستعداد و

قابیلیتی بیر آرایا گلینجه دونیا اینقیلابی نین موفقیتی نین قارشیسینی آلا بيله جک بیر قوه تاپلماز؛ لنین ایندی تطبیق ائتمک ایسته دیگی بئش ایلیک پلانلا روسیاینین کند تصروفاتینی آلمانیین مؤحتاج اولدوغو یئینتی محصوللاری ایله تامین ائده جک بیر حالا گتیرمک عزمینده دیر، - دئییردی.

اینگیلیسره قارشی نیفرت

دونیا اینقیلابینی قیسیر سالان و دولایسی ایله موستملکه و یاریم موستملکه حالیندا اولان بوتون میلترین آزادلیق و قورتولوشلارینا انگل اولان دونیادا بیر قوه وارسا، او دا اینگیلتره ایمپریالیزم قوه سیدیر، - دئییردی.

صوحت بورایا گلینجه استالین سسی سرتلشدی و اینتیقام قیغیلجیمی ساچان پارلاق گؤزلری ایله اوزاغا باخاراق:

- منیم ویجدانیمدا ۵۹ اینگیلسین قانی واردیر. یومروغو بوکولو الینی هاوایا قالدیراراق، بونلاری شخص اؤز الیمله اؤلدورموشم. ایندی پولکونیک ستوکس دئییلن بیر اجلاف وار، او دا بیر الیمه کئچسه، اورگیم اوف دئمز، او ساعات گبردرم، - دئییر.

استالینین حیددت و نیفرتله آندیگی بو "اجلافی" شخص تانییرام. اونونلا ۱۹۱۱-جی ایلهده تهراندان تانیش اولموشدوم. او زامان اورادا "ایران-نو" قزتی نین باش رئاکتورو ایدیم. آوروپا اوصولوندا ایراندان ایلك دفعه اولاراق تاسیس اولونان بو گونده لیک دئموکراتیک قزئت گئتدیجه آرتان روس نوفوذونون اینتریقالاری ایله باغلانیردی. او گونلرده آمریکادان ایرانین مالیه سینی ایصلاح مقصدی ایله گلن مشهور مورقان شوسترله ائتدیگیم سیاسی موصاحیبه نین قزتده درج ائدیلمه سینه گؤره روسییا صفارتی منی ایراندان خاریجه آتدیرماق اوچون تشبوو ائتمیشدی. دونیا مطبوعاتی بیزیم موقدراتیمیزلا یاخیندان ماراقلانیردی. او جومله دن پاریسده چیخان "سیئقل" قزتی نین تهرانا گلیمیش خصوصی رئاکتورو "ایران-نو" قزتی ایله منه حصر ائدیلمیش بؤیوک بیر رئاپورتاؤ درج ائتمیشدی. او زامانکی ایران خاریجی ایشلر ناظیری یاخین دوستوم مرحوم حسین خان نواب منیم شرفیمه وئردیگی آخشام یئمه یینه ایندی ایران سنئاتی نین صدری اولان دیگر

دوستوم سید حسن تقی زاده کیمی شخصلرله بیرلیکده " تلمیس " قزتی نین موخبیری ایله اینگیلیس سفیرلیگی نین حربی آتاشئسی استوکسو دا دعوت ائتمیشدی. استوکس ایرانداکی ایرتیجاع قوه لرینی مودافیعه ائدن روسیا سیاستی نین عزمکار موخالیفتلریندندی.

داها سونرا استوکسلا گؤروشموشدوک. بیرینجی دنیا موحاریبه سینده قالیب گلن موتفیقلر آدیندان آذربایجاندا اولان اینگیلیس ایشغال قوه لری کوماندانی ژئئرال شاتلوورتون شتابیندا سیاسی موشاویر ایدی.

استالینین آدینی حیددت و تهدیدله چکدیگی استوکس ائله بو استوکس ایدی.

اینگیلیس-روس رقابتی

صوحت بیر آرالیق بولشئویکلرین تعقیب ائتدیکلری و ائده جکلری شرق سیاستی اوستونه گلمیشدی. بو مسئله ده گؤروشلرینی ایضاح ائدرکن استالین چارلار دؤورونده کی مشهور اینگیلیس-روس رقابتیله ایندیکی اینگیلیس-روس، اونون تعبیری ایله اینگیلیس-سووت مونسیتلری نین بیر-بیریندن رادیکال شکیده آیریلدیقلارینی آنلاداراق:

- او زامان یکی بیرتیجی قارشی-قارشیا دورمودولار؛ ایندی ایسه (بیر موستملکه چییه قارشی بیر خیلاصکار دورور، دئییه جه یینی سئزه رک، سؤزونو تاماملاماغا فورصت وئرمه دن):
- ایندی ایسه یکی خیلاصکار دورور، - دئدیم.

فقط آلاه بیزی بو خیلاصکارلاردان ساخلا سین، دوشمنلرله بیز اؤزوموز باجاراریق، آنلامینداکی روس ضرب-المثلینی تکرار ائتدیم.

ایران حاقیندا خاطیره لریم

سؤز دؤنوب-دولاشیب یئنه ایران اوستونه گلمیشدی. بو مونسیتله من ایرانداکی مشروطه حرکاتیندا ایشتیراکیمله باغلی اورادا گؤردویوم حادیشه لره توخونان خاطیره لریمی دانیشیردیم؛ او جومله دن تخمینا ۱۹۱۱-جی ایله ایراندا سورگون ائدیلدیکدن سونرا

ایستامبولدا ایران اینقیلابی حاقیندا تاثوراتلاریمین بیر قیسیمینی نشر ائتدیردیگیمی، دیگر قیسیمی نین ایسه نشر ائدیلمه میش قالدیغینی سؤیله دیم.

استالین درحال ماراقلاندی، بونلاری موسکووادا نشر ائدک، بیزیم اوچون چوخ ماراقلی اولار، - دئدی.

- یازیلار یانیمدا یوخدور، باکیدا قالدی، - دئدیم.

- محمد علی ائله ایندی گئری دؤنسون، ماتریاللاری گتیرسین، - دئدی.

- هله لیک قالسین، بیردفعه لیک موسکووادا یئرلشدیکدن سونرا باخاریق، لازیم اولارسا، محمد علی اورادان دا باکییا گله بیلر، ائله دئییل می؟ - دئدیم.

سولطان محمد فاتح

استالین بیزه بولشئویک پارتمیاسی نین اونا وئرمیش اولدوغو بیر موضوعو ایشله مکه مشغول اولدوغونو دانیشیردی. او، دؤولت و اینقیلاب ایشلریندن بوش واختلاریندا " لئنینیزمین اساسلاری " موضوعونو آراشدیرماقلا مشغول ایدی. بو موناسیبتله ایدئولوژی و تاریخی بعضی مسئله لر اطرافیندا صؤحبت ائتمه یی سئویردی. بیر گون من:

- ماحمئد سالطان کیمدیر؟ - دئدی.

- ماحمئد سالطان می؟ بو آدی هارادا گؤردونوز؟ - دئییه سوروشدوم. یادینا سالا بیلمه دی. پلئخانوودا گؤرموش اولدوغونو سونرادان باشا دوشدوم. دئمه ماحمئد سالطان دئدیگی شخص سولطان محمد فاتح ایمیش.

روس چارلیغی نین قوروجوسو اولماقلا برابر چار مطلقیتی نین ده ایدئولوگو ساییلان مودهیش ایوان (ایوان قروزنی) اوچون پرنسوتتو طرفیندن سولطان محمد فاتحین ایداره سینى خولاصه ائده رک یازیلیمیش بیر اثر واردیر. روس سوسیال-دئموکراتلاری نین مشهور ایدئولوگو پلئخانوو روسییا تاریخینه عائد یازدیغی اثرینده بو کیتابدان ایقتیباسلا " ماحمئد سالطان " دان بحث ائتمکده دیر. استالینین هئچ جور تانیمادیغی و اؤیرنمک ایسته دیگی " ماحمئد سالطان " ائله بو ایدی: سولطان محمد فاتح!

مودهیش ایوان بیر ایده آل دیر

مودهیش ایوان استالینین دنیا گۆروشونده چوخ کؤک سالمیش، نومونه وی بیر سیمادیر. او، بیر دؤولتین آنجاق تئرورون ایشلندیگی مئتودلارلا یارادیلایبله جه یینه اینانیر. قوروجو بیر دؤولت آدمی نین ان تاثیرلی ایستیفاده ائتدیگی سیلاح تئروردور. مرکز دن قاچان قوه لری بیر مرکز اطرافیندا بیرلشدیرمک اوچون، اونون فیکرینجه، ایوانین ائتدیکلریندن باشقا بیر حرکت قایل دئییلدیر. تاریخین اینکیشاف عامیلی خالق دئییلن آمورف کوتله دئییل، اینقیلابچی اقلیت زومره سیدیر. بو زومره مقصده چاتماق اوچون معین بیر پلان قورار، کوتله نی بو پلانا اوغونلاشدیرماق اوچون اونو زورلایار. دونیانین بوتون اینقیلابچیلاری بئله ائتمیشلر. استالینه گۆره مودهیش ایوان دا بیر نؤوع اینقیلابچی ایدی.

من تئرورون بیر سیستم اولاراق فایدالی اولدوغونو دوشونمه نین دوغرو اولمایاغینینی ایضاح ائتمک ایسته دیم. فرانسای اینقیلابیندان بعضی میثاللار گتیرمه یه باشلادیم. او، بیر آرز دینله دی و:

- یوخ، - دئدی، یانیلیرسینیز، تئرورون، هله کوتلوی تئرورون تاریخده کی رولو موهوم دور. بیز بولشئویکلر، طبیعی کی، شخصی تئرورو قبول ائتمیریک. بونون فایداسی یوخدور. بو، ائسرلرین سیستمیدیر. فقط کوتلوی تئروور باشقا، اونو قبول و تطبیق ائده جه ییک. بونون فایداسی ایسه شوبهه سیزدیر، - دئییه داوام ائدی:

- بیر آدمی اؤلدورمکن، البته، بیر شئی چیخماز؛ بیر چوخ آدمی بیردن اؤلدورمک کی، کوتلوی بیر تاثیر اولسون، - دئدی و علاوه ائدی: " بیز تربیه ائتمک اوچون خالقا کوتله حالیندا تعلیم وئره جه ییک، بو تعلیماتیمیزا آسانلیقلا اویمالاری اوچون اونلاری لازیم گلسه کوتله حالیندا جزالاندیراجاییق "

دئموکراتییا مفهومونا نیفرت

کوتله نین منطیقله قاندریلاجاق بیر شئی اولمادیغینی ایثبات ائتمک اوچون او واختیله طیفلیسده مئنشئویکلردن خومئریکی ایله اؤز آراسیندا اولان بیر ماجرائی دانیشدی.

- من، - دندی. - روسییا سوسیال-دئموکرات فهله پارتیاسی مرکزی کومیتیه سی طرفیندن (کومیتیه نین باشیندا لئنین دوروردو) گوئندریلمیشدیم. خومئریکی ده عئینی سوسیال-دئموکرات پارتیاسی نین طیفلیس تشکیلاتی مرکزی نین نواینده سی ایدی. اکثریتی فهله لردن عیبارت اولان یئرلی پارتییاچیلار کوتله سی قارشیسیندا مرکزی کومیتیه ایله یئرلی تشکیلاتین ایکی نواینده سی صیفتی ایله منیمله خومئریکی گؤروشلریمیزی ایضاح ائتدیک. بیر هفته تامام موباحیثه ائتدیک. بیر نئچه دفعه من، بیر نئچه دفعه ده خومئریکی اؤز تئزیسلریمیزی مودافیعه ائتدیک. نهایت، موناقیشه لردن بیر نتیجه آلماق لازیم گلیردی. بیر قرار لایحه سینی من، بیر قرار لایحه سینی ده خومئریکی قلمه آلاق ایجلاسا تقدیم ائتدیک. ایکی قرار لایحه سیندن بیرینی سس چوخلوغو ایله قبول ائتمه لی ایدیلر. حال بوکی نه اولدو. موقتی اولراق ایکیمیزین ده ایجلاسدان باییرا چیخمامیزی طلب ائتدیلر. بیر آز سونرا ایجلاس یئیندن باشلاندی و بیزی ده چاغیردیلار. نه قدر وئرسه لر بئینرسینیز:

- خومئریکی یولداسی چوخ سئویریک، ایلردیر بیزه باشچیلیق ائدیر، اونونلا برابر ایشله میشیک. کوبا یولداس دا مرکزی کومیتیه نین مووکیلیدیر، اونو دا چوخ سئویریک. دوشوندوک-داهشیندیک؛ ان یاخشیسی بو ایکی یولداسی بیر اوتاغا سالاق، قارشیلیقلی آنلاشمایا گلسینلر، ایکسینی ده تامین ائدن بیر فورمول تاپسینلار، بیز ده اونو قبول ائدک، - دئییه قرار وئردیلر.

بو حئکایه نی دانیشدیقدان سونرا استالین بیزه خیطابلا:

- خومئریکییه بو دا سنین دئموکراتیان! دئدیم، - دئییر.

دئموکراتییا نیفرتینی و اینقیلابچی اقلیت پرینسپینه، دیکتاتورلوغا بسله دیگی سیمپاتیانی ایفاده ائدن داها بیر میثال گتیرک.

روسییا اینقیلابی نین اوللرینده " پرولتاریات " صینیغینی ایده آلیزه ائتمک بیر مودا ایدی. پرولتاریاتا ال دیلمز، پرولتاریات نه ائدرسه اونا تحمل اولونور، مغاییر شرطلر اورتایا آتاراق تعطیل ائدرسه ده اونو زورلا ایشلمک اولماز کیمی دوشونجه لر خصوصیه سوسیالیست پارتییا لار طرفیندن دئماقوژی بیر صورتده " پرولتار افندیله " تلقین اولونموشدو. فهله صینیغینه بو تلقینی آشیایانلارین باشیندا شخسا بولشئوکلرین اؤزلری دوروردو. ائله بیزیمله

ایلیک تانیشلایغیندا شخسا استالین ده بو صینیفی سئچلمیش، قاباقجیل بیر صینیف دئییه اؤیموشدو.

" آغ " لارا قارشى موباریزه ائناسیندا وولقا بویوندا بیر گمی نین یوکونو بوشالتماق لازیم گلیمیش، ساحیلده کی فهله لر ایشله مک ایسته مه میشلر؛ استالین او ساعات اونلارین ایچیندن ۲۰ آداملیق ایلیک پارتییانی درحال گولله له تمیش، گمی نین بوشالدیلماسینی تاملین ائتمیشدی. بونو بیزه بؤیوک بیر ایفتیخارلا دانیشیردی.

خالق گۆرسه اینقیلاب اولار

سالون-واقوندا یئمک سوفره سی باشیندا ایکن قاتاریمیز غلبه لیک بیر استانسسیادا دایاندی؛ بورادا بیر آز گۆزله یه جکدی. استالین محمد علی یه پرده لری ائندیر دئدی. محمد علی:

- یولداش استالین، بو نییه؟ - دئییه سوروشدو.

- باییرداکیلار ماسامیزی گۆرمه سینلر، - دئدی.

- گۆرورلر گۆرسونلر، نه اولار کی؟..

- قولاق آسین، نجه یعنی نه اولار، صفالت و محرومیت ایچینده اولان خالق بیزیم بوللوق ایچینده اولدوغوموزو گۆرسه اینقیلاب اولار، بیلیمیرسن؟

تروتسکییه قارشى درین بیر نیفرت

وطنداش موخاریبه سی و اینقیلاب زومره سی ایچینده کی چکیشمه لره، بولشئویک-مئنشئویک موناقیشه لرینه عائد جور به جور موضوعلار اطرافیندا اینقیلاب آکتیورلاریندان بحث ائدن استالین، لئنیندن بؤیوک بیر احتیراملا بحث ائدیر، اونون روس اولدوغونو یئرلی-یئرسیز قئید ائدیردی.

او زامان آدی لئنینین آدی ایله برابر چکیلن تروتسکی نین هر شئیدن علاوه یهودی اولماسی سببیدن باشدا اولایلمه یه جه یینی سؤیلردی. " خالق دؤولتین باشینداکی شخسه چوخ دیقت ائدیر. اونون بوتون سوموکلرینی بیر-بیر اؤیره نیر، اصلینه-نجابتینه اهمیت وئیر " - دئیردی.

بو آرادا بیر موناسسیت گتیره رک اؤزونه لئنینین ندن دایما لئنین آدی یانیندا بیر ده اولیانوو آدینی قئید ائتمه یی اونوتماماسی نین سببینی سوروشدوم (گؤرونور، لئنین بونو اؤزونون یهودی دئییل، اصیل روس اولدوغونو گؤسترتمک اوچون ائدیردی). بیر آز دوشوندو و: " بونون سببینی بیلیمیرم " - دئدی.

لئنین استالین اوچون " بؤیوک بیر معلم " ، " داهی بیر رهبر " ایدی. نه قدر سرت و چتین امرلری اولوردوسا، بونلاری موطلق یئرینه یئتیرمک اونون اوچون بیر ذوق ایدی. ساریسین (سونرا استالینقراد) جبهه سی موشکول بیر وضعیتده ایکن لئنین نه باهاسینا اولورسا-ولسون ساریسینی الده ساخلامالیسان دئییه گؤندردیگی تئلئقراما استالین " الیم تیره مز! " دئییه جاواب وئرمیش و اؤزونده ضعیفلیک حییس ائدن هر کسی گولله لتمک صورتیله ایسته نیلن نتیجه نی تامین ائتمیشدی.

تروتسکییه گلینجه، بو " اسکی مئنشئویک " دن استالین ایستئهزا ایله دانیشیردی. استالینه گؤره او، طمطراق سئون، خودپرست، غیری-صمیمی، دیرسیز، یالانچی بیر دیل پهلپوانی ایمیش. اوزون زامان بولشئویک علییه داری بیر مئنشئویک ایکن اونون لئنینه یالینیز سون دمده " ظفر ترانه سی چالاراق گلدیگینی " ایستئهزالی بیر دیلله قئید ائدیردی. ۱۹۱۹-جو ایلده وارشاوا آلتینداکی مغلوبیتی اوچون قیزیل اوردو استالینین ایفاده سیننه گؤره یالینیز تروتسکی نین ادا بزلیغینا بورجلو ایمیش.

آنتیسمیتیزم

تروتسکینی تنقید و ایستئهزا ائدرکن استالینین ایفاده سیندن چوخ دا گیزله دیلمه ین بیر آنتیسمیتیزم قوخوسو گلیردی. بیر گون قاطاریمیزین دوردوغو استانسسیالارین بیرینده بایبردان ایچری گیرن استالین معمالی بیر ادا ایله منه خیطاب ائده رک:

- یولداش رسولزاده، سیز قاشقار پرولئتاریاتینی تانییرسینیزی؟ - دئییه سوروشدو.

- اورادا پرولئتاریات نه گزیر! - دئییه جاواب وئردیم. او:

- هه!.. جوھودون (روسجا حقارتله دئییلن " ژید " تعبیرینی ایشلده رک) بیرسی گلیب، اؤزونو منه قاشقار پرولئتاریاتی نین نوماینده سی دئییه تقدیم ائدیر، بله بیر پرولئتاریاتدان خبریم یوخدور، دئییه اونو رد ائتدیم. - دئدی.

آوروپالیلار حاقینداکی حیسیساتی

چیچئری نین خاریجی سییاستده کی رولونو دا استالین جیدی سایمیردی. " تولکو آوروپالیلار بیزیم حریف دیپلوماتلاریمیزی آلدادیرلار " دئییردی. گورجو و روس دیلبرندن باشقا بیر دیل بیلمه ین و آوروپایا قیسا مودتده یالنینز بیر دفعه لئنینله گؤروشمک اوچون گئدن و اورادا ایکن سون درجه سیخیلان استالین آوروپا مدنیتی دئییلن شئی حاقیندا یوکسک بیر فیکیر صاحیبی دئییلدی. اونون اوچون بو مدنیت اسلاویانوفیللرین دوشوندوکلری کیمی چوروموش بیر مدنیت ایدی. اصل یئنی و ساغلام مدنیتی سووئتلر یاراداجاق، بورادان دونیایا یئنی بیر ایشیق یاییلاجاقدی.

بو گون روسیپادا آرتیق چکینمه دن تعریفلنن مدنی ساحه ده کی روس لیدئرلیگی استالینین صؤحبتلرینده هله او زامان سئزلیلیردی. روس اونون اوچون دونیانین من اولدوغو کیمی طبیعتجه ده ان محصولدار بیر میلیتی ایدی. کئنده راست گلدیگی حامیله روس قادینی نین " اون بئش اوشاغیم وار، اون آلتینجیسی دا ائله بورادادیر " ، دئییه بؤیوک بیر ایفتیخارلا قارنینی گؤستردیگینی، بحث ائتدیگی قادینی تقلید ائدن بیر ژئستله جانلاندیریردی.

آوروپا کاپیتالئیستلری اؤز مدنیتلرینی یا اینگیلتره و فرانسایا کیمی اللرینه کئچیره رک موستملکه لرینه چئویردیکلری اؤلکه لر حسابینا، یا دا آلمانیا کیمی مغلوبیتته اوغراتدیگی فرانسایا حراجا قویماق صورتی ایله تامین ائتمیشلر. صنایعجه بو میلتنن چوخ گئری قالان روسیانی اینکیشاف ائتدیرمک اوچون داخیلی موستملکه چیلیکدن ایستیفاده ائتمکدن باشقا بیر چاره قالمامیشدیر. لئنینین تصور ائتدیگی بئش ایلیک پلان ایسه اینقیلابی روسیانی بیر آن اول صنایعلشدیرمه یه یؤنلیمیش بیر عزمدیر. روسیپادا عظمتلی بیر صنایعلشدیرمه پلانی تطبیق اولوناجاق؛ بو ساحه ده عصرلرین نتیجه سی اولان گئریلیک آرادان قالدیریلماق؛

کومونیسست اینقیلابینی بوتون دونیایا یایماق اوچون موستملکه و یاریم موستملکه حالیندا اولان بوتون شرق میلترلی نین قرب کاپیتالیستلرینه قارشلی آپاردیقلاری ایستیقلال موباریزه سینه اؤزلری هم دایاق، هم ده رهبر اولاجاق.

ستالی نین بو یولدا ائله " صیغه ی-مضارع " ایله (ایندیکی-گله جک زامان فورماسیندا) بحث ائتدیگی پلانلارا قارشلی جبهه دن هوجوم ائتمک بیزیم وضعیتیمیزده اولانلار اوچون بیر " نزاکت سیزلیک " اولاردی؛ /اونون/ نظری-دیقتینی گؤرولمک اوزره اولان ایشلرین بو خصوصدا چوخ دا اومیدوثریجی بیر حالدا اولمادیغینا ایشاره ائتمکله تامین ائدیردیک؛ سووئت سیستمینده اینسانین بیر فرد و بیر شخصیت اولراق اورتادان قالدیریلمدیغینی ایره لی سوروردوک.

میلتر مسئله سی

استالینین قیزغینلیقلا مباحیثه آچدیغی مسئله لردن بیری ده میلی مسئله ایدی. بولشویک پارٹیاسی نین میلی مسئله ساحه سینده کی نظرییه سی و پراکتیکاسی اوزره موخصیصی سایلان استالینین بیر ده میلتر کومیساری اولماسی تصادوفی ایدی؟..

مئنشویکلرین میلی مسئله ده کی تاکتیکاسینی شیدتله رد ائدن استالین آووسترییا سوسیالیستلریندن اوتو باوثرین معین بیر اراضیه باغلی اولمادان میلی-پئرسونال (میلی-مدنی) موختاریت پرینسیپینه دایانان سیستمینی شیدتله تنقید ائدیر. بیر میلث اوچون یالنیز مدنی ایشلردن عیبارت بیر موختاریتین قطعیا کیفایت ائتمه یه جه ینی، میلترلی تامین ائدن شئیین هر شئیدن اؤنجه اؤزلرینی شخسا ایداره ائتمکدن عیبارت اولماسینی دئیر. روسیا داخیلینده کی میلتر اوچون میلی-پئرسونل دئیل، میلی-تئریتوریال (میلی-اراضی) بیر موختاریتین قبول ائدیلمه سی لوزومونو ایره لی سورور.

سووئت حؤکومتی نین ایش باشینا گلر-گلمز نشر ائتدیگی مشهور دئکرئتی دلیل کیمی گؤستریردی.

فقط من نظریه ده " دئکرئتلمیش " اولان پرنسیپیه، پراکتیکادا چوخ دا ربایت ائدیلمه دیگینه و بونون ان یئنی میثالی اولاراق موقددراتینا شخصا صاحب اولماق ایسته یین آذربایجانین قوه تطبیق ائدیله رک سووئتلشدیریلدیگینه ایشاره ائدرکن او:

- اساسیندا شایانی-تقدیر اولان تعیینی-موقدرات حوقوقو مطلق دئییل، فهله اینقیلابی نین باش منافعیینه تابعی بیر حوقوقدور، - دئدی.

- بو کیمی شرطه عائد قئیدلرله ان موکمل پرنسیپلری پراکتیکادا گوددوکلری مقصدلرین تام علثیه اینه اولان نتیجه لره چیخارماسی مومکوندور، - جاوابینی وئردیم.

استالینله بو صؤحبت منه ۱۹۱۷-جی ایلین ماییندا موسکووادا روسییا موسلمانلاری قورولتایندا اولان مباحیثه لری خاطیرلاتدی. اورادا من روسیاینین میلی-تئریتوریال موختاریتله آیریلماسی پرنسیپینی مودافیعه ائدیر، احمد بی سالکوو ایسه روسیاینین مرکزی دئموکرات بیر حؤکومت حالیندا قالاراق میلتر اوچون یالنیز میلی-مدنی ایشلرله محدودلاشدیریلان " میلی-پئرسونال بیر موختاریت " طلب ائدیردی. نتیجه ده قورولتای اکثریتله بیزیم ایستقلال تئزیمیزدن چیخان میلی-تئریتوریال موختاریت طلب ائدن قرار لاییهه سینی قبول ائتمیشدی. قورولتایداکی بو مباحیثه لری سؤز گلیشی دانیشدیغیم زامان احمد سالکوو حاقیندا استالین:

- مقصدسیز، روسفیل بیر مئنشئویک دئییل می؟ - دئدی. - و بیز ده بو گونلرده اینقیلاب حاضرلیغی ایله مشغول ایدیک، - دئییه علاوه ائتدی.

معاملی بیر حادثیه

سفریمیز تورکییه-سووت مونسیتلری نین چوخ گرگین بیر دؤورونه تصادوف ائتمیشدی. کامالچی تورکییه دن موسکووا یا بیر هئیت گؤندریلمیشدی. هئیت موسکووادا موذاکیره لر آپاردیغی وخت آنکارا حؤکومتی نین او زامانکی خاریجی ایشلر ناظیری بکیر سام بین فرانسادا ایضالادیغی بیرترفلی موقاویله سووتلرین ناراحتلیغینا سبب اولموشدو؛ تورکییه یه گؤندریلمکده اولان حربی سورات گؤندریلمه سی دایاندریلمیشدی. بو مونسیتله آنکارا ایله موسکووا آراسیندا یازیشمالار داوام ائدیر، دالبادال آینان تئلقراملاردا استالینین

ملاحظیظہ سینه موراجیعت اولونور، اونون فیکری سوروشولوردو. موسکووادان گلن ناراحاتلیقلارلا دولو بو تعجیلی تئلققراملاری بئرزانونوسکی اونا گؤستردیکجه استالین:
- زیانی یوخ، گؤزله یرلر، - دئییه جواب وئریردی.
اهمیتلی تئلققراملارین یاغماقدا اولدوغو بو گونلردن بیرینده سالون-واقون رئیسسی داویدوو بیزیم یانیمیزا گلدی:

- یولداش استالین سیزی او بیرری واقونا کؤچورمک ایسته ییر، حاضرلاشین، - دئدی.
بو ضرورت نندن دوغدو؟ داویدوو دان بیر شئی سوروشمادیق. هر حالدا بو یاخشسی بیر علامت دئییلدی، ناراحاتلیق ایچینده باشیمیزا نه لر گله جه یینی عاجیزانه شکیلده گؤزله بیردیک. شئیلریمیزی بیغدیق؛ هر ساعات یئریمیزی دییشمه یه حاضر بیر وضعیت آلدیق...
خبر گون اورتا وئرلمیشدی. آخشاما قدر بیر حادیشه اولمادی. گئجه نی ناراحاتلیقلا کئچیردیک. سحر اولدو. داویدوو بیر نئچه دفعه گلدی-گئتدی، بیر شئی دئمیر. اؤز-اؤزوموزه " تهلوکه سوووشدو " دئییریک، اما خبرین سببینی هئچ جور ایضاح ائده بیلیمیر، مارات ایچینده گؤزله بیردیک. مسئله نی بئرزانونوسکی و یا استالیندن سوروشماغا دا موناسیب گؤرموروک. نهایت، ذهینلریمیزی معما ایله یوخ، حاضرکی وضعیتله مشغول ائتمه یه باشلادیق، اؤزوموزه بیزی بئزدیرن حشراتلاردان کوپه نی تمیزله مک ایشی ایله مشغول ائتمه یه اوستونلک وئریدیک.

حادیشه نین نندن عیبارت اولدوغونو سونرا بیلدیک. ایره لیده آنلادجاغیم کیمی موسکووادا اونونلا بیر تاوان آلتیندا یاشادیغیمیز داویدوو بیر گون بیزه دانیشدی. یولدا گلرکن سیزی باشقا کوپه یه کؤچوره جک دیک، سونرا بوندان واز کئچدیک، سببینی بیلیرسینیزمی؟ - دئدی و ایضاح ائتدی:

- بئرزانونوسکی گلیب، استالینه تورکییه مسئله سی اوزره تئلققراملار گلیر-گئدیر، رسولزاده لر ده دفترخانا واقونوندا، ایشین مخفی طرفی پوزولور، دئمیشدی. استالین بوندان سونرا منه سیزی باشقا بیر کوپه یه کؤچورمک امری وئرمیشدی. سونرا مندند رسولزاده لر اؤزلرینی نئجه آپاریر دئییه سوروشدو. من ده چوخ تمکینلی و ساکیت اینسانلاردیر، یئمکلرینی یئییب، سونرا اؤز کوپه لرینه چکیلیب، باشقا هئچ بیر شئییه قاریشمیرلار، دئدیم.

- من اونلاری ياخشی تانیییرام. اونلاری راحت بوراخ. یئرلرینده قالسینلار، - دئدی.

موسكووادا ايكي ايل

باكيدان آيريلالى اون بئش گون اولوردو. موسكووا اطرافينا گلميشديك. هارادا يئرلشه جه ييميزى دوشونوردوك. يئنى بير مجهولاتلا قارشىلاشيرديق. استالين موناسيب بير يئر معين له شه نه جان واقوندا قالماغى موناسيب حساب ائتدى. بو مقصدله آشپازى دا واقوندا ساخلاديلار. بير مانور ايله واقون اساس يولدان آرالاناراق، يان يوللاردان بيرينه وئريلدى. سونرا بيزى واقونلا بيرليكه تعميرخانالاردان بيرينه آپارديلار. گئجه نى اورادا كئچيرديك. سحر تئزدن چكيچ ضربه لرى بيزى يوخودان اوياتدى. دئمه، واقونوموز تعمير ائدليليميش. اوچ گون بو شرايطده ياشاديق. دۇردونجو گون بئرزانووسكى داويدووو گۇندريب، بيزى اۇز ائوينه آپاردى. بورادا، داويدووون دا اولدوغو منزىلده بيزه بير اوتاق آيريلميشدى.

بو، استالين ساياغى بير ايش ايدى؛ هم حۇرمت گۇستريلميش، اۇز كاتىبى نين منزىلنده بيزه بير اوتاق آيريلميش، هم ده بوتون حركتلريميز دايمى بير نظارت آلتينا آلينميش اولوردو. گۇز دوستاغى ائله بو قدر اولور.

حربى كومونيزم دۇورونون موسكوواسى

ايقامتگاهيميز معين اولوندوقدان سونرا ضرورى فورمال ايشلر گۇرولموش، بيزه " رابوچايا كنيژكا " - " ايشچى دفترى " دئييلن بير شهادتنامه وئريلميشدى. بو دفتر سايه سينده بيز عومومى يئمك يئرلريندن بيرينه قئيد اولونور، اورادان شوربا آلا بيليرديك. آلدیغيميز بو شوربانين باكى نين " اوسوبى اوتدئل " دئييلن حبسخاناسيندا آلدیغيميز شوربادان فرقى بوخ ايدى. اونون قدر بير بولانيق سويا بنزر و عئىنى قوخونو وئردى.

بو بولاشيق سوپو آماق اوچون سيرايا دورور، قاپيدان ايچرى گيررکن بير دمير بوشقابلا بير قاشيق آير، بۇيوك بير صبير و ايطاعتله تا بۇيوك قازانين باشيندا دوران شورباچييا قدر

گلیردیک. ایطاعتله اوزادیلان بوشقبا بئر چؤمچه شوربا تۆکولونجه، سیراداکی یثریمیزی عئینی ایطاعتله گۆزله ین بئر باشقاسینا ترک ائدردیک. بو مراسیم گون اورتا واختی هر گون تکرار اولونوردو. سحر و آخشام یئمکلرینی ایسه هامی کیمی بیز ده اؤز ایمکانلاریمیزلا حاضرلاماق مجبوریتینده ایدیک. بو مقصدله بعضا ارزاق مرکز لریندن آلینا بیلن تعیناتدان، بعضاده چوخ سیخ بئر تعقیب آلتیندا اولان قارا بازاردان ایستیفاده انده بیلیردیک. موسکووانی ایلک دفعه ۱۹۱۷-جی ایلین ماییندا گۆرموشدوم. بو دفعه کی ایسه موسکووا یا ایکینجی گلیشیم ایدی. او زمان بئش-اون گون اوچون روسیادا موسلمان-تورک ائللری نین ان یاخین تاریخینده موهوم بئر یئری اولان موسلمان قورولتاییندا ایشتیراک اوچون گلمیش اولدوغومدان، بو قورولتایین موداکیره لرینه دالمیش، شهری گۆرمک فرصتی چوخ دا تاپا بیلمه میشدیم. ایندی ایسه واختیمیز بولدور. موسکووادا قالمای بیزیم اوچون داها موناسیب گۆرموشدولر.

اوتودوکس کیلسه سی نین سیتاییشینه نایل اولان اسکی موسکوف چارلاری نین پایتاختیندا ایندی هر جور دین و معبدلری اینکار ائدن کومونیست اینقیلابی نین لیدئرلری حؤکمرانیدیر. شهرین هر طرفینده ایلک گۆزه چارپان شئی بو لیدئرلره عاند اولان فوتوقرافیالاردیر. بونلار آراسیندا لئنین و تروتسکی نین فوتوقرافیالاری بیرینجی سیرادا گلیر. قزئنده کی مقاله لر، خالقا خیطاب ائدن نیطقلر، موختلیف نشریاتلاردا چاپ اولونان کلیشنلر ده ایلک سیرادا بو ایکی لیدئره عائدیدیر. بونلاردان سونرا زینوویئو، کامئئو، چیچئرین، رادئک، تومسکی، لوناچارسکی، ایوفه، فروزنه و سایره کیمی شخصیتلرین ایسیم و فوتوقرافیالارینا راست گلمک اولور. آدی آز چکیلن، هله فوتوقرافیاسینا عادتا هئچ یئرده تصادوف اولونمایان بیر یسی وارسا، او دا استالیندیر. پارتییانین باش کاتبی، رابکین دئییلن فهله-کندلی موفتیشی جاماعات آراسیندا عادتا تانیمنیر. هله تامامیله تشککول ائتمه میش اولان میلتر کومیسارلیغیندان هئچ کیمین خبری یوخدور.

ایلک گونلرده هامی نین کیچیک و عادی گۆردویو بو اوچ مؤسیسه نین ایره لیده بوتون رقیبلرینی اورتادان قالدیرماق اوچون مودهیش ایوانی اؤرنک بئر حؤکمدار دئییه آلیزه

اُندن استالینه دیکتاتورلوغونو تاسیسه چوخ یارامیش اولدوغونو حادیشه لر بیزه گؤسترمیشدیر.

اؤلوموندن بیر نچه ایل اول قوجامان بوستونو هیمالای داغلاریندا بیر قله نین باشینا قویدوروب، اورادان ایداره ائتدیگی یئورازیانین گنیش ساحه لرینه قورارلا باخان و ایستیناسیز حیاتین هر ساحه سینده اؤز دامغاسینی گؤرمکدن دؤوق آلان استالین او گونلرده کؤلگه ده قالماغی، لئنیندن سونرا بوتون حاکیمیتی اله کئچیرمک تاکتیکاسی باخیمیندان آنلاشیلان، ضروری ایش حساب ائتمیشدی.

اوزدن ده چیرکیندیر

۱۹۲۰-جی ایلده ستالی نین موسکوا و موحیطینده نه کیمی بیر شؤهرته مالیک اولدوغونو خاراکتئریزه اُندن بیر تصادوفو بورادا گؤستریمک ایسته بیرم. موسکوا کوچه لرینده گزرکن اوللر تانیدیغیم بیر فهله یه راست گلدیم. بو هله ۱۹۰۴-جو ایلده باکیدا تانیش اولدوغوم پئتئربورژئست آدلی ضیالی بیر فهله ایدی. باکیدا بولشئویک فراکسییاسینا منسوب بیر سوسیال-دموکرات ایدی. باکی فهله لری آراسیندا نوفوذو واردی. خئییرخواه و فداکارلیغی ایله تانیمیش بیر آدمی. پئتئربورژئست گؤروشدویوموزه چوخ ممنون اولدو. بیزی درحال ائوینه آپاردی؛ ائولی ایمیش؛ بیر چای دوزلدیریب، بیزی قوناق ائتدی. منیم باکیدا توتولماغیم و پانکراتوون صدرلیگی ایله بیر کومیسسیا طرفیندن ایستینطاق اندیلمه ییمین تفصیلاتینی بیلیردی. بونو ائله همین کومیسسیا عوضولریندن موسکوا یا گلیمیش اولان بیر سیندن اؤیرنمیشدی. همین آدامین آنلاتدیغینا گؤره منیم گونلریم سایلمیش ایمیش. حاقیمدا موسکوا یا وئرلین راپورتدا اعدامیم طلب اولونورموش. فقط اورایا " استالین یولداش گلینجه یه قدر ساخلابین " ، - دئییه تئلئقرام وورولوبموش...

پئتئربورژئستس بیزه بو صورتله " کئچمیش اولسون " دندیکدن سونرا " اوکتیابر " اینقیلابیندان کئچن دؤور عرضینده یارانمیش وضعیتی تحلیل ائتمه یه باشلادی. اؤزونون لئنین ایله آرا-بیر گؤروشدویونو دئدی: " لئنین یولداش، - دئدی، - رسمی حؤکومت و پارتییا مؤسیسه لری خاربیجینده، ایشلردن شخصا معلومات آلماق اوچون ایناندیغی کؤهنه

دوستلاریندان بعضیلرینه موشاهیده ائلمک - ایزله مک وظیفه سی تاپشیربرمیش. پئتربورژئتس ده لئنین " گۆز " لریندن بیرى ایمیش. او، بو " گۆز " لوک وظیفه سینى غرض سیز صورتده ایفا ائده رک لئنین یولداشی دایما معلوماتلا تامین ائدیر؛ حربى کومونیزم رژیمی نین دییشدیریلمه سی نین لوزومونو دایما اونا دئییرمیش.

بیرسی چیخیب فهله لره " اینقیلابدان اولکی وضعیتى سیزه تامین ائدیریک، بیر شرطله کی، بیر داها تعطیل ائتمه یین، دئییرسه، بونلار بونو اؤزلرینه بؤیوک حؤرمه حساب ائدیرلر " ، - دئییه لئینه خالق آراسینداکی احوال-روحیییه نی چاتدیریردی. پئتربورژئتس ده اومیدسوزلییه دوشه رک " نه ائدک؟ " - سوروشان گنجلره " پلئخانووا قایتمالی " دئییه جاواب وئریرمیش (پلئخانوو؟ روس مئنشئویکلری نین تانینمیش لیدئری ایدی).

پئتربورژئتس اولدن یاخشى تانیدییی باکی نین اینقیلابدان سونراکی احوالی ایله ماراقلانیردی. اینقیلابین اورانین احوالی ایله ماراقلانیردی. اینقیلابین اورانین معیشتینده نه کیمی تبدولات گتیردیگینی سوروشور، اونا لازیم اولان ایضاحاتی وئریردیک. صؤحبت دؤنوب-دولاشیب یولداش استالینین اوستونه گلدی. بیزیم موصاحب:

- او، - دئدی، - خوش نیتلی بیر اینقیلابچی دئییلدیر. اونون اوچون باشلیجاسی ایدئیا دئییل، ساده جه حاکیمیتدیر. او، ایده آلیست سوسیالیستلردن چوخ، دلی قانلی تئروریستلره ایستیناد ائتمک ایستر. بولشئویک اینقیلابینی جیغیریندان چیخاران بو کیمی دئماقولاردیر. گۆره جکسینیز، او، فهله صینیفی نین باشینا بلا اولاجاقدیر. نه جاه پرست، نه اینتریقان، نه قورخونج آدمدیر او، بیلمزسینیز. استالینه گۆره بومباچی اولمایان بیرسی حاقیقی رئولویوسیونئر اول بیلزمیش، هئج تصادوفی دئییل کی، اطرافینی بو جور قافقازلیلارلا دولدورموشدور.

بیز استالینین هر حالدا باشقالاری کیمی چوخ دا شوهرت سئون بیر آدم گۆرونوشونده اولمادیغینا، خصوصی حیاتیندا تواضعکار داوراندیغینا، فوتورافیالاری نین بئله دیگر کومیسارلار کیمی هئج بیر یئرده گۆرونمه دیگینه ایشاره ائدینجه، او، ایله باشی اوزه ریندن بیر ژئست ائده رک:

- ائه؟.. - دئدی. - اونا گۆره کی، کیفیردیر.

بیر جوت آیاق قابی نین وئردیگی ذوق

موسکوکوایا پاییزدا گلمیشدیک. قیش اوچون یاخشی دا تداروکلو دئییلدیک. هله منیم آیاقلاریم دئمک اولار یالین ایدی. یایدا آذربایجان داغلاریندا داشیدیغیم " چوست " دئییلن اینجه بیر آیاق قابی داشیییردیم. گونلر کئچیر، هاوالار سویویوردو. موسکوکوانین سرت قیش گونلری یاخینلاشیردی. " حربی کومونیزمین " شیددتلی گونلرینده آیاغا بیر آیاق قابی تاپماق ایمکانسیزدی. بیر آیاق قابی اوچون موراجیعت، خواهیش ائتمک ایسه هئج عاغلیما بئله گلمزدی. بو کیمی اسکیک لیه دؤزه جک، دوشدویوموز شرایطده گؤرولمه سی مومکون اولاجاق ایشلرله مشغول اولاجاقدیق.

" رومیانسئو موزه " دئییلن موسکوکوانین اسکی مدنی مؤسیسه سی یاشادیغیمیز ائوین یئرلشدیگی محلله ده ایدی. بورادا معزم بیر کیتابخانا واردی. اورایا گئتمه یه قرار وئردیم. آذربایجان تاریخی و موختلیف موضوعلار اوزه رینده آراشدیرمالار آپاریردیم. یاری آج، یاری چیلپاق بیر وضعیتده هر شئی اونوموش، کیتابلارا دالمیشدیم.

قیش قار تپه لری و دوندوروجو هاواسی ایله برابر گلدی. یای چوستو ایله گونو-گوندن کیتابخانایا گئتمک چتینلاشیردی. بو چتینلیگی اول یانیمدا اولان قالین یون جورابی گئیمکله قارشیلادیم؛ سونرا مادام بئرزانووسکی نین بورج کیمی وئردیگی کئچه دن " والئنکا " دئدیکلری چکمه ایشیمه یاردی. فقط هاوالار بیر آز ایلیقلاشیب، قارلار اریمه یه باشلاینجا والئنکا آرتیق گئیلمز اولدو. او زامان تکرار آذربایجاندا گتیردیگیم چوست ایله قالین یون جورابا قاییتدیم. فقط هر گون تدقیقات ایشیندن دؤنونه بو جورابی گؤزلجه سیخیب، اوجاق باشیندا قوروتماق لازیم گلیردی.

نه یین باهاسینا اولورسا-ولسون بیر آیاق قابی تداروک ائتمک آرتیق ضروری اولموشدو. اوستوموزده قالمیش بیر قیزیل پول وار ایدی. بونونلا بلکه ده بیر جوت آیاق قابی آلماق مومکون ایدی. فقط آیاق قابی هارادادیر، یوخدور کی آلسان. بو آزادا آمئریکالی فهله لردن بیر حیصه سی نین روسیاداکی فهله لره داغیتماق اوچون بیر گمی آیاق قابی گلدیگی خبری نشر اندیلدی. بیر نئچه گون سونرا بو آیاق قابیلارین " سوخارووکا " دئییلن بازاردا ساتلیغا چیخاریلاجاغینی اؤیرندیک. بونلاردان بیر جوتونو ساتین آلماق اومیدی ایله محمد علی ایله

بیرلیکده بازارا گنتدیک، اوستوموزده کی قیزیل ایسته نیلن قییمتین اساسینی تشکیل ائتمک اوزره ایدی، فقط کیفایت دئییلدی. اصل دیر تشکیل ائدن شئیلری ده بونا علاوه ائتمه لی ایدیک؛ بو دیرلی اشیادان بیر نچه اینه، بیر آز تیکیش ساپی و بیر قدر ده دوز وئرمک لازیمیش، بو "امطعه لر" او دؤورون قیزیلدان دا قییمتلی والیوتا ماللاری ایدی. شوکور اولسون کی، بو "والیوتا" ماللاریندان بیر قدر وار ایدی؛ وئردیک، نهایت، آیاق قابیلاری آلدیق. بؤیوک بیر سئوینج ایچینده ائوه دؤنوردوک. من اؤنده، محمد علی آرخادا آدیملاییردیک. محمد علی نین سسینی ائشیتدیم:

- بورا باخ، بو یوروش آنجاق بایرام هدیه سی آلان اوشاقلاردا اولورا!

محمد علی نین خصوصی قاطاری

موسکو وادا کومونیست پارتیاسی نین ۸-جی قورولتایی آچیلردی. بو موناسیبتله روسیانی هر طرفیندن حؤکومت مرکزینده نواینده لر گلیمیشدی. قافقازدان دا ان مشهور کومونیست لیدئرلری گلیمیشدیلر. بو آرادا کرونشاد قیامی باشلامیش و بو حادیشه مملکتین هر طرفینده دیقته شایان تاثیر بوراخیمیشدی. عوضیان آز بیر واختدا درحال یاتیریلیمیشسا دا، لئنین بو حادیشه دن درس آلاق "حربی کومونیزم" تاکتیکاسینی "نئپ" دئییلن یئنی ایقتیصادی سیاست تاکتیکاسینا چئویریمیشدی. سووئت سیاستینده یئنی بیر دؤور تشکیل ائده جک بو حادیشه نین آذربایجاندا نه کیمی تاثیرلر یاراتدیغینی اؤیرنمک لازیم ایدی؛ بو موناسیبتله آلیناجاق تدبیر و حرکت خطی نین اساسینی دوغرو اولراق تثبیت ائده بیلیمک اوچون بو اینفورماسیالارا بؤیوک بیر احتیاج وار ایدی.

محمد علی یه دئدیم کی:

- یولداش استالینله گؤروشدیوموز زامان ایران اینقیلابی حاقینداکی خاطیره لریمدن بحث ائتدیگیم یادیندادیر. او، بونلارا عائد ماتریاللاری درحال دؤنوب، باکیدان گتیرمه نی ایسته میشدی. من ایشی سونرایا ساخلادیم. ایندی اصل وختی گلدی. قورولتای نواینده لری بو گونلرده باکییا قایدیرلار؛ بیر یولونو تاپیب، اونلارلا بیرلیکده باکییا گئتسن فنا اولماز، وضعیت ی اؤیرنمیش اولارسان.

محمد علی ایران اینقیلابی حاقیندا ماتریاللاری گتیرمک اوچون باکییا گنده جک دئییه مسئله نی بئرزانووسکییه آچیریق. مسئله اونو دا ماراقلاندیردیغیندان (بازار گونو اولماسینا باخمایارق، مسئله تعجیلی اولدوغوندان) درحال تئلفونلا مسئله نی استالینه عرض ائدیر. استالین درحال " محمد علی یولا چیخسین " دئییه امر ائدیر. نوماینده لر بیر آز سونرا، او آخشام یولا چیخاقلاریندان بئرزانووسکی تله سیک بورویا قاچیر، لازیم اولان کاغیذلاری حاضرلاییر و خصوصی اولراق قوشدوردوغو کومیسارلیق خیزه یی ایله گله رک بیزی ده ائودن گؤتورور. بیرلیکده استانسسییا گلیریک. گنجیکمیشیک. نوماینده لری آپاران قاتار اون دقیقه اول حرکت ائدیمیش...

ایندی نه اولاجاق؟ - دئییه بئرزانووسکی بؤیوک بیر غصه ایله استانسسییا شئفین:

- بو نجهه اولایلر، یولداش استالین امر ائدیب، یولداش محمد علی بو قاتارلا گنده جکدی؟.. استانسسییا شئفی:

- یولداش دیرکتور، اوزولمه یین، هله کی، گنج دئییل، علاجی وار. قاتار ایکی استانسسییا ایره لیده سو آلماق اوچون یاریم ساعاتا قدر گؤزله یه جک؛ خصوصی بیر لوکومتیوله بیر واقونو ائله ایندی یولا سالاریق، یولداش اونولا گئدر، نوماینده قاتارینا یئتیشر. بئرزانووسکی:

- براوو، یولداش شئف!.. - دئییه درین بیر نفس آلدی. اون دقیقه سونرا " محمد علی نین خصوصی قاتاری " حرکت ائتدی، آرخاسینجا بیر ده اونو گؤزله سینلر دئییه بیر تئلفگرام وورولدو.

کونتر-رئوولیوسیونئر موساواتچی محمد علینی آرالاریندا اورجونیکیدزه، نریمان نریمانوو، قورخمازوو، تئر-میکائیلان و سایلرلی کیمی بولشئویک باشچیلاری اولان ۸-جی کومونیست پارتیاسی نوماینده لرینی آپاران خصوصی قاتار گؤزله ییب دورمالیدیر؛ چونکی...

یولداش استالینین امری ایجرا ائدیله جک!..

محمد علی گتتمیش، بیر مودت باکیدا قالمیش، وضعیت حاقیندا دولغون معلوماتلارلا یوکلر اولراق گئری دؤنموش، فقط سیاحتی نین " اصل موضوعو اولان " ماتریاللاری تاپیب گتیره بیلمه میشدی.

اصلینده بیز خاطر لاتمادیقجا بونلاری آختاران دا یوخ ایدی.

عابباس قولو بوتیر کادان چیخیر

کومونست پارتیاسی مرکزی بورسوندان بئرزانووسکییه تئلفون ائدی، رسولزاده نی دوستو عابباسقولو کاظمزاده آختاریر دئییلر. در حال گئتدیک. دوستوموزو یانیمیزا گتیردیک... ایدنی اوچوموز - من، محمد علی و عابباس قولو - بیر اوتاقدا یاشاییریق. عابباس قولو، خاطر لایار سینیز، استالینین منه وئردیگی ایلک سؤزه گؤره موسکووا یا بیزیمله برابر گله جکدی. سون دمده اونا بو " شرفی " وئرمک ایستمه دیلر. بیئرلی کومونستلرین اونا قارشو خصوصی بیر نیفرتی واردی. ایدئولوژی مباریزه ایللرینده اونلاری ان چوخ پوزان، مغلوبیته اوغرادان او اولدوغوندا اونو مطلق اینجیتمک و هر جور حقارتله " آلچالتماق " ایسته بیردیلر.

عابباسقولونو موسکووا یا جانلیره مخصوص عادی سورگون ائشولونوندا گؤندرمیشدیلر؛ حبسخانادان - حبسخانایا کئچه-کئچه او، نهایت، موسکوانین لوبیانکا دئییلن مئیدانینداکی مشهور بوتیرکا زندانینا سالینمیشدی. بیر مودت بورادا دا " ستاز " کئچدیکدن سونرا قاپیلاری آچمیش، اونو کوچه یه آتمیشدیلار.

عابباسقولونو بیر ایشه قویماق لازیم گلیردی. اونون اوچون بئرزانووسکی نین بلدچیلیگی ایله یئنه استالینین یانینا گئتدیک، بو زامان او میلتر کومیسارلیغی، قیسا جا نارکومناتس (روسجا نارودنی کومیساریات ناسیونالنووستی سؤزلری نین باش حرفلریندن عیبارتدیر) نازیرلیگی خالق کومیساری (ناظیری) ایدی.

میلتر کومیسارلیغی ناظیری نین اوتاغیندا گؤر وشدوک. اولر مشغول اولدوغو دفترخانا معمولاتی تیجارتینه مونسایب اولراق عابباسقولویا یئنی یارانماقدا اولان کومیسارلیغیندا تجهیزات مأمورلوغو وئریمه سی اوچون استالین بئرزانووسکییه تعلیمات وئردی.

تورکییه یه گئده بیلرم می؟

عابباسقولونون ایشی ایله علاقه دار گؤر وشدویوم ائنادا استالین:

- نئجه یاشاییر، نه دوشونور، نه اندیرسینیز؟ - دئییه حال-احوال توتدو.
- خیردا-میردا ایشلرله، گونده لیک حیات ضرورتلریله مشغولام، - دئدیم.
- حیات دئییلن شئی اصلینده ائله خیردا-میردا ایشلردن عیبارتدیر، هر حالدا بیر پئرسپئکتیوینیز واردیر، - دئدی.
- موسکووادا قالدیقجا بیر پئرسپئکتیویم یوخدور، - دئدیم.
- بلکه تورکییه یه گنده سینیز؟ - دئدی.
- هم... - دئییه بیر آز دوشوندوم، سونرا، - بلی، - دئدیم. - آرتیق تورکییه ایله تام آنلاشمیش وضعیتده سینیز... بلکه ده منیم اورایا گئتمه ییمه بیر مانع یوخدور. ایجازه وئرسنیز بوندان ممنونیتله ایستیفاده ائدرم، نه دئییرسینیز؟.. - دئییه جاواب وئردیم.
- استالین درحال قالخدی. بیغلارینی بوراراق اوتاغین ایچینده بیر او طرفه - بیر بو طرفه گنده رک،
- بو قراردان واز کئچین، - دئدی.
- قرار دئییلن بیر شئی یوخدور، بو فیکری ایندیجه منه اصلینده سیز تلقین ائتدینیز، - دئدیم.
- یوخ، تلقین ائتمه میش اولوم، - دئدی.
- مسئله آیدینلاشدی. موسکووا یولوندا ایکن معین ایدئولوژی نوامینده لری اولان موخالیقلره قارشى سووئت حؤکومتی نین مرحمت گوسترديگیندن حتى اوکراینا شئفلریندن وئرنيچئنکویا خاريجه گئتمک اوچون ايظهار ائتديگی آرزونو تامین ائده رک رسما ایجازه وئرلمیش اولدوغوندان دانیشان استالینین آرتیق بونو بیر داها تجروبه دن کئچیرمک نیتینده اولمادیغی معلوم اولدو (بولشئویکلرین اوکراینا حاقینداکی تدبیرلرینی تقدیر ائدن وئرنيچئنکونون خاريجه چيخديقدان سونرا فیکرینی دییشدیره رک سووئت دؤولت آداملارینا قارشى موخالیف بیر شکیده دانیشماسیندان بحث ائدن استالین تجروبه دن کئچمیش بیر ایشی احتمال کی، بیر داها تجروبه ائتمک نیتینده دئییلدی).

یئنی منزیل، یئنی مشغله

"تجهيزات مأمورو" عابباس قولو دوستوموزون تشببوو ايله اوچوموزه ميلتئر كوميسارليغي نين ايداره سينده پئرئچيستئنسكى بولواردا يئرلشن بينادا ايكي اوتاقدان عيبارت يئنى بير منزيل آيريلدى. بو آرادا شرق ديللري اينستيتوتوندا (سابق لازارئو اينستيتوتو) فارس و روس ديللري معلمليگينه تعيين اولوندوم. بو تعييناتى منه همين اينستيتوتون موديرليگينه تعيين اولونموش تاتار ضياليلاريندان تانيشيم عيصمتى تامين ائتميشدى. آز بير واختدا بوراداكي شرق شوناسلارلا ياخشى موناسيبتلر، حتى دوستلوق ياراتديم. بونلاردان بيرينه ادبى متنلري اوخوماقدا يارديم گؤستميشديم. او، بير گون من:

- سيزدن سوروشمادان بير ايش ائله ميشم؛ سيزه بير آكادئميا پايى تامين ائتديك، - دئدى. بوتون اينستيتوتا ايكي آكادئميا پايى - "عالملره مخصوص ارزاق تعييناتى" وارميش. پايلارى بؤلوشدورن هئيتده بيزيم پروفئسور دا سؤزو كئچن عوضوردن بيرى ايميش. بيزيم منسوب اولدوغوموز اينستيتوت پروفئسورلاريندان بو ايكي پايا اونا قدر ناميزد وارميش. دوستوم بو پايلاردان بيرى نين منيم اوچون آيريلماسينا موفق اولوبموش. اونا تشككور ائتديم. آكادئميا پايى دئييب اوستوندن كئچمه يين. كومونيست اينقيلابى نين او هر طرفده قحطليك دوغوران بير زمانيندا آغ اون، شكر، چاي، قهوه، ات، ياغ، چؤرك و سايره دن عيبارت بير ارزاق تعييناتى تاپماق حدندن آرتيق قاينى-تشككور ايكن، بونو دوستلوعون حاقيقى بير تظاهورو اولارق آلماق حاقىقتا ده تامين ائديجى بير شئيدى. يئنى منزيل ايله يئنى مشغله سورگونده كى حياتيميزا بير آز فرح گتيرميشدى؛ يئنى تطبيق اولونان "نئپ" سياستى نتيجه سينده شهرلر آراسيندا آرتان خصوصى گليش-گنديشلهر سايه سينده مملكتده تماسلار دا آرتيردى. مادى جهتن اولدوغو كيمي، معنوى جهتن ده نيسبتا راحت بير نفس آماغا باشلاميشديق.

شرقشوناسلار جمعيتى نين صدرى

بير گون ميلتئر كوميسارليغي نين باش كاتيبى برايدو گؤروشك اوچون منى كوميسارليغا دعوت ائتدى.

تعیین اولونان ساعاتدا اونونلا کومیسارلیغین کومیسار (یعنی استالین) مخصوص اوتاغیندا گۆرۆشدوک. مسئله دئمه نه ایمیش...

میلترلر کومیسارلیغی شرقی اؤیرنمه ایشلریله مشغول اولاجاق علمی بیر جمعیت تشکیلینه قرار وئرمیشدیر. روسیانی تانینمیش شرق شوناسلاریندان تشکول ائده جک بو جمعیتده سوؤتلرده کی میلترلرین ائلم ساحه سینده نوفوذ صاحیبی اولان نوماینده لری ده ایشتیراک ائده جک؛ من ده بو جمعیتین صدرلیگینی عؤده مه گؤتوره جه یم میش. بو گؤستریلن دیقته تشککور ائتمکله برابر، بئله بیر جمعیته صدر اولمایاجاغیمی دئدیم. - نه اوچون؟ - دئدی.

- هر شئیدن اول اؤزومو هر کسدن داها یاخشی تانیدیفیم اوچون. من داعوامیزلا باغلی اولاراق معین قدر علمله مشغول اولسام دا اؤزومو، آد و سان صاحیبی مشهور عالیملرین ایشتیراک ائده جکلری صلاحیتلی بیر علمی مؤسیسه نین صدری اولاجاق بیر صلاحیتده گؤرمورم. برایدو ایصرار ائتدی.

- لوزوم سوز بیر تواضعکارلیقدیر بو! - دئدی.

- خئیر، سؤیله دیگیم بیر حاقیققدیر. سیزینکی ایسه موبالیغه لی بیر ایلتیفاتدیر، - دئدیم. برایدو تکرار ایصرار ائتدی. " علامه " اولدوغومو منه ایثباتا چالیشدی. من ده بئله اولمادیغیمی سؤیله ییب دوردوم. او، یولداش استالین سیزدن بو وظیفه نی قبول ائتمه نیزی شخصاً ریجا ائدیر، دئییه ان قوتلی آرقومئنتینی ایشه سالدی. من ده :

- اونا منیم طرفیمدن تشککور ائدین، فقط عذرومو ده یئتیرین، - دئدیم.

او، یئنه ایصرار ائتدی، تکرار استالینین نوفوذونا ایستیناد ائتدی. باخدیم کی، مسئله جیدی بیر شکل آلیر. تاکتیکامی دییشدیردیم:

- من صلاحیت صاحیبی دونیاجا مشهور شرق شوناسلارین توپلاشدیققلاری بیر جمعیته صدر اولماق ادب سیزلیگینی بوینوما گؤتوره بیلرم، فقط چوخ آرزو ائدیلیرسه، بو جمعیتده سیراوی بیر عوضو کیمی ایشله یه بیلرم بلکه... - دئدیم.

برای دو بو یومشالمادان ممنون بپر ادا ایله درحال:

- یاخشی، عوضو اولون، - دندی.

- فقط بونون شرطی وار، - دندیم.

- ندی او شرط؟

- تصور اولونان جمعیتین نیظامنامه سینی بپر کره تدقیقه نه احتیاج؟

- نه اولسا دا، هر نیظامنامه نی نه قدر نورمال اولسا دا بپر کره تدقیق ائتمک ایشه جیدیتله

اهمیت وئرن هر بپر کسین گؤره جه بی نورمال ایشدیر، - دندیم.

- نیظامنامه یالیز بپر نوسخه دیر، اونو باشقالارینا دا گؤستریریک، - دندی.

- بؤیوک بپر کومیسارلیق اوچون اونو چوخالتماق ائله بپر ایش دئییل، - دندیم.

- یاخشی، - دندی، آیریلدیق.

بپر نچه گون سونرا نیظامنامه نین ایسته دیگیم صورتی گلدی. تدقیق ائتدیم. ماده لریندن

بپرینده عوضولری نین ۵۱ فایزی نین کومونیست پارتیاسی نواینده لریندن اولماسی نین

ضروری اولدوغونون یازیلدیغینی گؤردوم.

- هه! - دئییه درین بپر نفس چکدیم و درحال سون قراریمی برایدویا بیلدیردیم؛ شرق

شوناسلیق جمعیتینه عوضو بئله اولمایاجام، - دندیم، - چونکی بو، علمی دئییل، سیاسی بپر

جمعیتدیر.

شرق میلترلی کومونوست اونیوئرسیتتتی پروفئسورلوغو

برایدونون تکلیفیندن بپر هفته سونرا پئرنچیسیتینسکی بولوارداکی منزلیمیزه اوچ گنجدن

عیبارت بپر هئیت گلیر. بو، موسکووادا یعنی تاسیس اولونان " شرق میلترلی کومونیست

اونیوئرسیتتتی " طلبه لری آدیندان گؤندریلمیش خصوصی بپر هئیتدیر. بو اونیوئرسیتتت

شرق مملکتلرینده کومونیزمی یایماق اوچون پروپاقانديستلر یئتیشدیرمک مقصدیله

یارادیلیمشدی. هئیتین اوچ عوضوندن بیری باکیلی، بیری گنجه لی، بیری تبریزلی ایدی.

دئمک، " بوتون آذربایجان " بیزیمله گؤروشمه یه گلیمشدی. گنج یوردداشلاریمی اهمیت

و دیقته دینله دیم. اولاردا بیری نه اوچون گلدیکلرینی دندی.

- اونیورسیتتیمیزده " شرق ائللرینده اینقیلاب حرکاتلاری " کافتدراسی بوشدور، - دئدی.
 - بورایا تعیین ائدیلمک اوچون صلاحیت صاحیبی بیر پروفئسور آختاریلار. بیز دوشوندوک-
 داشیندیق، بو کافتدرایا سیزدن داها صلاحیتلی بیر پروفئسور تاپیلماز قناعتینه گلدیک.
 یولداشلار بیر سسله قرار وئردیلر و بیزی سیزین یانینیزا گؤندرдіلر. بو معلیملیگی قبول
 ائتمک لوظفونو بیزدن اسیرگه مه مه نیزی ریجا ائدیریک.
 - اوشاقلار، گلدیگینیزه چوخ ممنون اولدوم. آذربایجانین اوچ موهوم مرکزینی تمثیل ائدن
 هئیتینیزه موثبت جاواب وئره بیلمه یه جه بیمه حاقیقتا تأسوف ائدیگیمه سیزی
 اینانديریرام.

- جاوابینیز نییه موثبت اولماسین؟

- اولماز، اوشاقلار، اینجیمه یین، آما اولماز!

- نییه اولماز؟

- اولماز، چونکی معلیم ایله طلبه آراسیندا هر شئیدن اول بیر صمیمیت اولماسی شرطدیر.
 منیم سؤیلیه جکلریمی سیز دایما قئید-شرطله قبول ائده جک، بو موساواتچی عجباً حادیشه
 لری دوغرومو ایضاح ائدیر؟ - دئییه دوشونه جک سینیز. من ده دایما منیم سؤیله دیکلریمی
 بو کومونیستلر عجباً تام بیر اعتیقادلا دینله بیرلرمی؟ - دئییه دوشونه جه یم. نه مندن سیزه
 یاخشی بیر معلیم، نه ده سیزدن منه یاخشی بیر طلبه اولماز!

افغانیستان سفارتینی ایستیقبال

قاپیم دؤیولور، " گلین " - دئییرم. ایچری تانیمادیغیم بیرسی گیریر.

- من، - دئییر، - خاریجی ایشلر کومیسارلیغی نین مأمورلاریندانام. استالین یولداشین
 تۆوصییه سی ایله چیچترین یولداش منی سیزین یانینیزا گؤندردی.
 - نه اولوب، خئییر اولما؟!!

- افغانیستاندان بیر سفارت گلیر. اونلاری قارشیلماق اوچون اونلارا سووئت حؤکومتی آدیندان
 فارسجا خیطاب ائتمک لازیمدیر. فارس دیلینی ایسه موسکووادا سیزدن یاخشی بیلن

یوخموش. یولداش استالین بو ایش اوچون یولداش چیچئربنه سیزی تۇوصییه ائتمیشدیر. بو ایشی لوطفا عۆهده نیزه گۆتورون.

- تأسوفلر اولسون، ائده بیللمرم!..

سوونت خاریجییه مأمورو گۆزله مه دیگی بو جاواب قارشیسیندا اؤزونو ایتیردی. چیچئرین و استالینین ریجالاریندان عبارت اولان بیر تکلیفی شرق دیللیری اینستیتوتونون بیر معلمی هانسی جسارتله رد ائدیر، - دئییه دوشوندویونو ایفاده ائدن بیر حئیرتله:

- نییه؟! - دئییر.

بو " نییه نین " جاوابینی صمیمی اولاراق وئرمک باکیدا " اوسوبی اوتدئل " ده کی موستنطیقه جاواب وئرمکدن داها موشکولدور. اونا ترجمئی-حالیمی و سیاسی وضعیتیمی آچیب سؤیلیه جک دئییلدیم کی...

- ائده بیللمرم، هئچ ائده بیللمرم، - دئییب دوروردوم. مأمور ال چکمیر، مطلق رددین سببینی اؤیرنمک ایسته ییر.

- عادی بیر مترجم وضعیتینه دوشمک ایسته میرم، - دئییرم؛ باشا دوشمور.

- شرقدن گلن موسافیرلری سوونت حؤکومتی آدیندان قارشیلانماق بیر شرفدیر. بو فورصدن نییه ایستیفاده ائتمک ایسته میرسینیز؟ - دئییه ایصرار ائدیر.

- عادی بیر مترجم اولماقدا نه شرف وارمیش، - دئییرم. - من خاریجی ایشلر کومیسارلیغی نین افغان هئیتی شرفینه ترتیب ائتدیگی بیر ضیافت و یا قبولا رسما دعوت اولونان موسافیرلر آراسیندا اولسام و بورادا یولداش چیچئرین منه موسافیرلرله موذاکیره لرده لوطفا ترجمانلیق وظیفه سینی قبول ائتمه ییم اوچون موراجیعت ائدرسه، او زامان باشقا، بو بیر شرف ایشی سایيلا بیلردی. باشقا جور بو ایش اولماز.

مأمور:

- یاخشی، ائشیتدیکلیمی عرض ائتمک اوچون گئدیم، سونراسینی فیکیرلشریک، - دئدی گئتدی.

بیر نچه گون سونرا اینستیتوتدایام. سیزی آختاریرلار، دئدیله. باخدیم بیزیم خاریجی ایشلر مأمورو.

- قاپیدا سیزی آوتوموبیلینیز گۆزله بیر. چیچترین یولداش سیزی افغان ائلچیلری نین گلمه سی موناسیبتی ایله تشکیل اندیله جک طنطنه یه دعوت ائدیر. ایندی ایسه هئیت عوضولری ایله اؤنجه دن تانیش اولماق مقصدی ایله دعوت اولونموش شخصلردن بیر قیسمی ایله برابر استانسسیایا گئتمه لیبیک.

او آندا منی بیر ناراحاتلیق بورودو، " دلیمین بلاسینامی دوشدوم؟ " - دئییه ایچیم سیخیلیدی. فقط بو آندا ماشینا مینمکدن باشقا بیر یول یوخ ایدی. تانیدیغیم مأموردان باشقا ماشیندا ایکی مأمور دا وار ایدی. بونلار منه اوزون-اوزادی افغانلارا عاند ایستیقبال پروقرامینی باشا سالیر، بو پروقراما گۆزه تشکیل اولوناجاق قبول طنطنه لرینه دیگر سووئت خادیملری ایله بیر سویه ده توتولاجاق موسافیر صیفتیله ایشتیراک ائده جه بیمی و یولداش چیچتری نین ده مندن موترجیملیک خواهیش ائده جه یینی دئییب دوروردولار.

بوتون بونلاری تام بیر سوکوتلا قارشیلایان منی ناراحات ائدن اصیل شئی دوشدیوم بو تله دن نئجه سیبریلب چینخاجاغیم دوشونجه سی ایدی. ماشین دایاندی. استانسسیایا گلیمشیدیک. پئرونندا بیر آز دوراجاق، موسافیرلری گۆزله یه جک دیک. مراسیمه مسئول اولان آدام منه یاناشدی، سفارت هئیتینی ایستیقبال اوچون ایستیفاده اولوناجاق سؤزلری عئینی ایله ترجمه ائتمه می خواهیش ائتدی. من اولجه تانیش اولدوغوم مأمور:

- شرطیمیز بو دئییلدی، - دئدیم.

او، یئنیدن حئیرتله:

- نییه بئله ائدیرسینیز؟ - دئییه وضعیتی هئج جور باشا دوشمور.

نهایت، صبریم توکندی، اونا:

- چتین ده اولسا، یولداش چیچتری نین بیر قضا یا اوغرایاراق موهاجیر و یا سورگونه گؤندریلمیش بیر آدام وضعیتینه دوشدیونو فرض ائدک. بو وضعیتیته او، عادی بیر موترجیملیک وظیفه سینی اؤزونه روا گؤرردی می؟ - دئییرم.

مأمور لاپ اؤزونو ایتیریر:

- بو نه سۆزدور؟ - دئییر و درحال ائنئرزلی بیئر ژئستله پئرونون تا او باشیندا دوران دیگر یولداشلاری ایله دانیشماق اوچون آددیملا بیئر، بو ائنادا ایچیمدن بیئر سس:
- نه دورورسان!.. - دئییر.

تئز پئرونندان چیخیب، حرکت ائتمکده اولان تراموا یا مینییرم. منی تهدید ائدن " شرف " دن بو صورته آزاد اولورام.

سفارتی گتیرن قاتارین بیئر ساعاتا قدر گنجیکمه سی مأمورلاری موشکول وضعیتدن قورتاریر. اینستیتوتداکی دوستلردن بییری نین جلب ائدیلمه سی ایله ایستقبال مراسیمی بیئرتهر باش توتور. بونو اؤیره نینجه منیم ده ناراحتلیغیم بیئر آز آزالیر.

اثرته سی گون اینستیتوتداکی دوستلار منی تله دن قاچیب قورتارماغیم مونسایبتی ایله تبریک ائدیرلر.

موسلمان قحظزده لرینه یاردیم جمعیتی

۱۹۲۱-جی ایلده ایدیل (وولقا) چایی چئوره سینده قورخونج بیئر قحظلیک و آجلیق اولموشدو. بورالاردا اؤز عزیزلرینی یئین اینسانلارین اولماسی دانیشیلیردی. دئییردی لر کی، قیدا ماده سی اولان تورپاغی بؤلوشدوره بیلمه مک اوزوندن کندیلر سیلاهلاناراق بیئر-بییری نین اوستونه هوجوم چکمیشلر... آجلیغین دوغوردوغو صفالت حاقیندا بو جور توكورپه دیجی تفصیلات آغیزدان-آغیزا تکرار لانیب گئدیردی. اینقیلابی حادیته لر و وطنداش موحاربه سی نین بیئر نتیجه سی اولاراق یارانمیش بو صفالت اوزوندن ایگیری میلیونا یاخین آدام اؤلوب گئتمیشدی.

قحظزده لره یاردیم مقصدی ایله موسکووادا یاشایان بعضی ایجتیماعی خادیملر طرفیندن " قحظزده لره عومومی یاردیم جمعیتی " آدی ایله خصوصی بیئر تشکیلات تاسیس ائدیلمیشدی. بو جمعیت جوربه جور واسیطه لرله اعانه لر توپلا بیئر و آجلیق چکن رایونلارا خصوصی دسته لر گؤندره رک یاردیم ائدیردیلر.

موسکووادا یاشایان تاتار (موسلمان) ضیالیلاریندن بیئر قروپو قحظزده لردن چوخونون تورک و موسلمان اهلیدن عیبارت اولدوغونو نظره آلاراق، " قحظزده لره یاردیم جمعیتی " آدی ایله

بیر کومیتته تشکیلی اوچون رسمی مقاملارا موراجیعت ائتمیشدیلر. بو مقصدله یازیلیمیش موراجیعتلرینی لئنینین کاتیبی جسارت وئریجی بیر مئهیریانلیقلا قارشیلایمیش، فقط بو کیمی مسئله لرده سؤز صاحیبی اولان یولداس استالینله ده بیر کره دانیشماق لازیم گلدیگینی بیلدیرمیشدیر. استالین ایسه او زامان موسکووادا دئیلمیش، یاخیندا قاییداجاقمیش، وندا بو مسئله اوچون اونونلا گؤروشمک گرک ایمیش.

قئید اولونان بو موناسیبتدن هوسلنن موسکوواداکی موسلمان ضیالیلاری ایندی گۆره جکلری ایشلرین پلانینی چکیر؛ موسلمان کومیتته سی آدیندان بوتون ایسلام دونیاسینا بیاننامه لر یایاراق موسلمان قحظزده لرینه یاردیم اوچون موسلمان شفقتی نامینا دین قارداشلاری نین ریققتی تحریک اولوناجاق و نتیجه ده هیندیستان، میصر، تورکییه، ایران، افغانستان و سایره کیمی مملکتلردن، شوبهه سیز کی، بؤیوک میقداردا اعانه لر گلّه جک، زاواللی میلنداشلاریمیزین بو صورتله اولسون الم و ایضطیرابلاری بیر آردا اولسون آزالاجاقمیش.

موسکووا موسلمان ضیالیلاری نیتلرینی منه آچدیلا، منیم ده بو تشببوته قوشولمامی ایسته دیلر. حتّی یاخیندا موسکووا یا قاییداجاق استالینه موسلمان ضیالیلاری آدیندان گؤندریله جک هئیتته منیم ده داخیل اولمامی آرزو ائتدیله. اونلارا خام خیاللارلا قاپیلدیقلارینی دئدیم. دوشونولن بو تشکیلاتا سوونت حؤکومتی نین هر شئیدن اول پرنسیپ باخیمیندان ایجازه وئرمه یه جه یینی، پراکتیک مقصدلر اوچون اولسا بئله اینسانلارا دین و میلّت فرقینی اساس توتاراق یاردیم تشکیل ائتمه یین کومونیست اینترناسیونالیزمی آنلاییشی ایله او یغون گلّمه دیگینی خاطرلاندیم.

اونلار منیم نظریه چیلیک ائتدیگیمی، مسئله نین ایسه فعلن حل ائدیلمیش اولدوغونو، ایشین ایندی یالنیز استالینله بیر دفعه گؤروشمه یه قالدیغینی، بونون ساده جه بیر فورمال مسئله اولدوغونو ایره لی سوردولر و مطلق منیم ده استالینین یانینا گئده جک هئیتتین ترکیبینه داخیل اولمامی ایصرارلا طلب ائتدیله (استالینله اولان موناسیبتیمی موبالیغه لی صورتده تصور ائدن بونلار منیم بو هئیتته گیرمه مه خصوصی اهمیت وئیردیله). من بو تشببوئون موثبت بیر نتیجه یه واراجاغینا اینانمیر، اینانمادیغیم و اؤنجه دن نتیجه سیز قالماغا محکوم اولدوغونا شوبهه ائتمه دیگیم بیر تشببوته فاکتیککی ایشتیراکدا دا بیر معنا گؤرمورم، دئدیم. سیز مادام

کی، بو تشببوته گیریشمیسینینیز، ایشی آخیرا چاتدیرین، منیم بدبینلیگییم اؤزونو دوغرولتماسا، ایش موثبت بیر نتیجه یه وارارسا، اوندان من سیزه سؤز وئریرم، ایمدن گلدیگی قدر بو ایشه یاردیم ائده جه یم، - دئییه تامینات وئریم.

هئیت گئتدی. استالینله گؤروشدو گلدی.

- نئجه اولدو؟ - دئدیم.

- نئجه اولاجاق، الا! استالین بیزی گؤزلجه قبول ائتدی. سیزین بدبینلیگینیزه قطعیا اساس یوخدور. پروژئلریمیزی (لایحه لریمیزی) چوخ فایدالی و موثبت قییمتلندیردی!..

- ای؟..

- یالنیز بیر دفعه ده موسلمان کومونیستلردن سوروشاق، - دئدی.

- موسلمان کومونیستلر بو ایشین مومکون اولمایاجاغینی دئییه جکلر، طبیعی، - دئدیم.

ائله ده اولدو. قطعی جاوابی آلماق اوچون گندن هئیهته استالین "بؤیوک بیر تأسوفله " :

- موسلمان کومونیستلری بو ایشین علئیه ایندیرلر، - دئمیشدی.

آذربایجانلی آذربایجانا بیتیشدیرمه لی می؟

محمد علی کوچه ده باکیدان یئنی گلن اورجونیکیدزیه راست گلیمیش، اورجونیکیدزه استالینین بیزی گؤرمک ایسته دیگینی و گلک کرئملده بیزی قبول ائده جه یینی دئمیشدی.

اورجونیکیدزه قافقالی بولشئویکلرین قوجامانلارینداندی. استالین اسکی موباریزه یولداسی ایدی. قافقالین سوؤتئلشدیریلمه سینده موهوم بیر رول اوینامیشدی. بحث ائتدیگیمیز دؤورده ده بؤیوک کومیسارلیقلاردان بیرینی توموشدو. استالینین ان یاخین، سئودگی و تقدیر ائتدیگی شخصلردن ایدی. محمد علی ایله چارلیغا قارشى برابر آپاریلان موباریزه دؤورونده تانیش اولموشدولار. چار پولیسی نین تعقیبینه قارشى محمد علی اونو معین بیر واخت ساخلامیشدی. بیر-بیری ایله سنله دانیشیردیلار. دعوتی قبول ائتدیک. تثبیت اولونان گون گون اورتا واختی کرئملین باییر قاپیسینداایق. گؤزتچی پنجره سینه کیملیگیمیزی بیلدیردیک. مقصدیمیزی دئدیک. گؤزتچی بیزی باشدان-آیاغا سوزدو. ایچری زنگ ائتمه یه

چوخ دا جسارت ائتمیر، تردود ائدیردی. کیم بیلیر نه دوشونموشدو. بو ائنادا اونو تا ایستامبولدان تانیدیغیم کامو پییدا اولور.

کامونو ۱۹۱۱-جی ایلده ایستامبولدا چاریزمدن قاچان بیر موهاجیر حیاتی یاشایارکن گۆرموشدوم. بیر گون پاريسدن گلیمیش، ایران مشروطه حرکتی زامانی موناسیبتده اولدوغوم گورجو اینقیلابچیلاریندان بیرى نین تۇوصیه نامه سینی گتیرمیشدی. یانیندا واختیله استالینین طیفلیسده، اثریوان مئیدانیندا قارت ائتدیگی دؤولت پوللاریندان ۱۰۰ ماناتلیق بیر اسکیناس واردی. بو اسکیناسی خیردالماق ایسته بیردی. اونا سیرکه چیده کی صرافلارا دئمه یی مصلحت گۆردوم. گئتدی پولو خیردالایا بیلدی. نیتی بیر-ایکی گون ایستامبولدا قالماق، سونرا ایسه بیر یول تاپیب قافقازا کنچمک ایدی. اورادا تورکییه سرحدینه یاخین بیر یئرده یورد سالماق، چاریزم علثیه اینه بیر نئچه تفرور آکتی حیاتا کنچیره جکدی.

اثرته سی گون قرئتلرده بولقاریالی بیر کومیتته چی نین یاخالاندیغینی اوخودوم. قرئتلرده کی تصویردن یاخالانان " بولقار " ین بیزیم کامو اولاجاغینی تخمین ائتدیم. درحال ایتتیحاد و ترققی مرکزینده تانیدیغیم یوردداشیم پروف. علی بی حسنین زاده نین یانینا گئتدیم. مسئله نی دانیشدیم. یاخالانان آدامین بولقار چئته چیلیگی ایله علاقه سی یوخدور، بو، روسییا چاریزمیندن گیزلنن، قاچان بیر تشکیلاتا منسوبدور، - دئدیم. ایشه موداخیله ائتمه سینی خواهیش ائتدیم.

ایکی گون سونرا بیزیم کامو گلدی. اونو گوندوز حبسخانایا سالمیش، گنجه لری هوتله گتیریرلمیش، یاخشی دا رفتار ائدیرلمیش. روس کونسولخاناسی دا اونو دایم طلب ائدیب دورورموش. بو طلبی رد ائتمیش و نهایت، آزاد ائده رک، همین آندا ایستامبولدان گئتمه سینی طلب ائتمیشلر. او ایندی ممنون اولوب، تشککور ائدیر و یالنیز بیرجه دردی نین اولدوغونو دئییردی:

- نه اولار، بیر تشبوت ده ائدین، بومبالاریمی دا گئری وئرسینلر.

- بو آرتیق آغ اولار، بومبانی بیر تهر تاپارسان، ایندیلیک حؤکومتین وضعیتینی پیسلشدیرمه مک اوچون تئزجه بورادان چیخ گئت، - دئدیم.

ایندی بو کامو کرئملین قاپیسیندا بیزه بلدچیلیک ائدیر. *

کامو در حال تئلفونو گۆتوردو. ایچری گیرمک ایجازه سینی آراق، بیزی تا استالینین آپارتمانینا قدر موشایعت ائتدی.

استالین بیزی یمک اوتاغیندا قبول ائتدی. اورجونیکیدزه ده اورادا حاضریدی. ماسادا چوخدان گۆرمه دیگیمیز و هنج بیر طرفده تاپیلمايان آغ چۆرک، نفیس گورجوستان شرابی، قارا آذربایجان کوروسو و سایره واردی.

هم یئیر، هم ده دانیشیردی. صؤحبتین تشببوئو استالینین الینده ایدی. بیر واخت بیزه خیطابلا:

- آذربایجاندا بیر آز حؤکومت ائتدینیز. فقط چوخ درین بیر ایزینیز قالمیشدیر. بو ایزله هله ده موباریزه ده بیک. تمثیل ائتدیگینیز ایدئانین تاثیرلرینی تامامیله آرادان قالدیرماق اوچون داها اوزون زامان و داها چوخ ایشله مک لازیمدیر. خصوصیله ضیالیلار میلئتچیلیک روحو ایله آشیلانمیشلار، - دئدی و سونرا اوزونو شخصا منه چئویره رک:

- سیزجه، بو میلئتچیلیک تاثیرى نین اساس عاملی ندیر؟ - دئییه سوروشدو.

- میلئتچیلیک دئییلن حادثه بیر اینسان بیرلیگی نین اؤز وارلیغینی مودافیعه دن باشقا بیر شئی دئییلدیر. فردلرده مودافعه ی-نفس طبیعی و قانونی اولدوغو کیمی میلی کوللکتیوین اؤز اؤز للیکلرینی مودافیعه سی ده طبیعی بیر حادثه دیر، - دئدیم.

- یوخ، - دئدی، - مسئله داها چوخ بسیطدیر. میلئتچیلیک دئییلن حادثه یئرلی ضیالیلارین اؤز منفعتلرینی قیسقانماقدان باشقا بیر شئی دئییلدیر، - دئدی.

بو ائنادا اوتاغین بیریندن او بیرینه تئلفون باشینا کئچن کالی نین (او زامانکی سووئت ایتتیفاقی پرئزیدنتی) پئیدا اولدو. استالین در حال اونا:

- یولدش کالی نین، آذربایجان آذربایجانا بیتیشدیرمک ایسته میرسینیز؟! - دئییه خیطاب ائتدی. او ایسه هنج داینامدان الی ایله سرت بیر ژئست ائده رک:

- یوخ، یوخ، ایسته میرم، - دئدی.

بو دیالوق هر حالدا او واختلار قافقاز آذربایجان کیمی ایران آذربایجان نین دا سووئلتشدریلمه سی پلانلاریندان بحثله اورتادا دولشان سؤیلنتیلرین چوخ دا سببسیز

اولمادیغینا بیر دلیلدی. بو، دیالوق مسئله سی نین هر نئجه سه سووئت یوخاری دایره لرینده موذاکیره ائدیلمیش اولدوغونو گؤستریردی.

عجایب اینساندیر رسولزاده

یئمک بیتدیکن سونرا چای ایچن واخت بیر کونجه اوتوردوق. استالین من:

- برایدونون تکلیفینی قبول ائتمه میسینیز. شرقی تدقیق جمعیتینه نییه گئتمک ایستمه دینیز؟ - دئدی.

- او، علمی دئییل، سیاسی بیر جمعیتدیر. عوضولری نین کومونیست چوخلوغونا صاحب اولماسی شرطدیر، - دئدیم.

- اصلا، - دئدی، - او ماده سیزین دئییل، مورجع روس پروفئسورلاری نین علثیه اینه یؤنلمیش بیر ماده دیر.

بیرینجی چای استکانینی بوشالدی، ایکینجیسینه کئچدیگیمیز زامان استالین داها بیر تکلیف ائتدی: کامئئون ایداره سینده روسیا اینقیلاب حرکاتینی تدقیق ائدن بیر جمعیت واردیر. تدقیقلرینی نشر ائتمک اوچون بو جمعیت بیر ژورنال دا چیخاریر. سیز بو ژورنالین رئداکسیاسینا گیرسنیز، شخسا سیزین اوچون ده یاخشی اولار. سووئتلرده کی تورک ائللری بؤلمه سینی عؤدهه نیزه گؤتورر، رئداکسیا آدیندان موختلیف یئرلره تدقیقات سفرلرینه چیخارسینیز. بو صورتله دولایسیله موساواتچی فیکیرلرینیزی یایار و یئرلرده اؤز کلر ده تاسیس ائدرسنیز، - دئدی.

اوزونه معنالی-معنالی باخدیم، ایچیمدن آذربایجان خالق شیوه سیله آدادا بیلمزسن معناسینا گلن " کئچل سویا گئتمز! " تعبیرینی تکرارلایاراق استالینه " یئنی ایلطیفاتی " اوچون تشککوره دئدیم کی:

- من اؤزونه صادق بیر آدامام. نه اؤزومو، نه ده باشقالارینی آلماتماق ایسته مه رم. ظاهرده مسله کی، خاصیتی معین اولان بیر رئداکسیایا داخیل اولوب، باطینده باشقا بیر مقصد گودمک الیمیزدن گلمز.

استالین بو جاوابدان سونرا اورجونیکیدزئییه دؤندو:

- عجایب اینساندیر بو رسولزاده. ایده آلیزم اونا مانع اولور. عاجیز-عاجیز اوتوروب دورور. هئچ بیر آرزو، هئچ بیر احتیاج عرض ائتمیر، - دئدی.

اسئنساسیالی حادیته

کرئملدن آیریلدیغیمیز زامان استالینین اوتاغی نین یئرلشدیگی کوریدوردان چیخارکن تاتار کومونستلربندن سولطان قالیئوه راست گلدیک. سونرادان میلی تمایلچو سوچو ایله تۆهمتلندیربله رک اعداما محکوم اولان سولطان قالیئوی لاپ باکیدان تانییردیم. موسکووادا اونونلا بیر نچه دفعه گۆروشموشدوم. اؤزونه مخصوص اوریژینال بعضی فیکیرلری واردی. بیزی گۆرر-گۆرمز:

- سیز بورادا نه گزیرسینیز، - دئدی.

اونا آیاق اوستو ایضاحات وئره جک دئییلدیک، طبیعی کی.

- سیزه بیر تکلیف می ائدیلر؟ - دئییه ماراقلاندی...

- یوخ جانیم. سیزده بیر سؤز وار دئییه سن، گلرسینیز، صؤحبت ائدریک، - دئدیم. آیریلدیق. ائره سی گون سولطان قالیئو گلدی. پارتییا دایره لرینده اسئنساسیونال بیر خبر یاییلب میش. سولطان قالیئو ماراقلانیب سوروشور:

- بو دوغرو دورمو کی، نریمانوو (او واخت آذربایجان سوسیالیست سووئت رئسپوبلیکاسی کومیسارلاری شوراسی نین صدری) گۆتوروب، یئرینه سیزی (یعنی منی) گتیره جکلر...

- یوخ جانیم، بونو هارادان چیخارتدینیز؟..

- کرئمل دایره لرینده دنیشیرلار.

- سیز عاغلینیزی ایتیردینیزمی؟ بو شایعه لره نجه لور قولاق آسیرسینیز؟.. نریمانین

یئرینه بیر موساواتچی اولان رسولزاده نین گتیریله جه یی نجه بحث موضوعو اولا بیلر؟ بو شایعه لرین، حقیقتا اگر وارسا، معین بیر مقصدله خصوصی اویدورولوب یاییلدیغینی، سولطان قالیئوین تئز اینانان آدام اولدوغونا ایهاملا ایضاح ائدیریم. فقط ایچیمدن بو اسئنساسیالی حادیته ایله بیر گون اول استالینله کالینی نین آراسیندا ایکی آذربایجانین

بیرلشدیریلمه سی موضوعونداکی " ظارافات " آراسیندا هر حالدا بیر مونااسیبت آراماغین عبث اولمادیغی فیکری ده عاغلیما گلمه میش دئییلدیر...

بیر مقاله نین ماجراسی

الیفا مسئله سی نین آذربایجاندا مباحیثه لره سبب اولدوغو گونلر ایدی. عرب حرفلری تامامیله گۆتورولوب، یئرینه لاتین حرفلریمی قویولسون، یوخسا عرب حرفلرینه سسلی حرفلر علاوه ائدیلمک صورتیله و الیفبانین ساده جه ایصلاحی ایله می کیفایتله نیلسین، دئییه جمعیت ایکی زومره یه آیریلیمیش، هر ایکی طرف اؤز تئزیسینی مودافیعه ائدیردی. او زمان آذربایجاندا معاریف کومیساری اولان داداش بنیادزاده عرب الیفباسی نین ایصلاحی تئزیسینی مودافیعه ائدیردی. بو تئزیس او زمانکی شرطلر و ملاحظه لرله آذربایجان وطنپرورلری و تورکچولری طرفیندن ده مودافیعه اولونوردو. داداش بنیادزاده موسکوکووا یا گلشینه منی زیارت ائتمیش، الیفا مسئله سینده کی گۆروشومو بیر لایحه حالیندا یازمامی خواهیش ائتمیش و بو لایحه نین آذربایجاندا مودافیعه سینا شخصا اوزه رینه گۆتوره جه یینی وعد ائتمیشدی. من مسئله حاقینداکی گۆروشلریمی بیر مقاله شکلینده موسکوکووا میلتر کومیسارلیغی طرفیندن نشر اولونان " ژیزنی ناسیونالنوستی " قزئتینده نشر ائتدیردیم. بولشئویکلرین عرب حرفلرینی لاتین حرفلری ایله عوض ائتدیرمک خصوصوندا گیزلی و اصیل فیکیرلرینی بیلدیگیمیزدن (کی بو فیکیر سونرادان حیاتا کنچیریلیمیش، عرب حرفلری اؤنجه لاتین حرفلرینه، سونرا دا روس حرفلرینه تبدول ائدیلمیشدیر) بو مقاله ده تورک ائلری آراسینداکی مدنی علاقه لری تامامیله کسدیرمه مک اوچون یازیلانی داها آسان اوختدورا بیلیم مقصدینی تامین ائدن اینقیلاپچیلارا حاق وئیردیم. مقاله نی عئینا نشر ائدن بو قزئت سونوندا اؤزوندن بیر-ایکی جومله علاوه ائتمیش و بو علاوه جومله لرده " الیفبانی " ایصلاح خصوصونداکی فیکیرلریمیزین کومونیزمی موفقیتله یایماق نیتیندن ایره لی " گلدیگی " ده گؤسترلیمیشدی.

مقاله نین آذربایجانداکی اوخوجولاری، طبیعی، بو فیکرین منه عائد اولمادیغینی یاخشیشجا آنلامیشلارسا دا بو تاکتیکانین نیی گؤزه آلدیغینی دا شوبهه سیز کی، سئزمیشدیلر. بو

موناسیبتله قرئت ایداره سی قارشیسیندا وئردیگیم بوتون پروتئستلر نتیجه سیز قالمیش، گۆندر دیگیم مکتوب دا هئچ جور نشر ائدیلمه میشدی.

انور پاشانین تکلیفی

هله باکیدا " اوسوبی اوتدئل " ين " مطبخ " اینده موقددراتیمیزی عاجیزانه گۆزله ییب قالدیغیمیز زامان سووئت حؤکومتی نین بوتون شرق میلترلرینی آروپا کاپیتالیزمه قارشى آیاغا قالدیماق اوچون تدبیرلر گۆردویونه عائد هر گون یئنی-یئنی معلوماتلار آلیردیق.

واختیله هیندیستانلی برکتوللا افندی، تاتار مشهورلاریندان عبدالرشید ایبراهیموو و موسب بی گییئوین لئنین و استالینین مشهور دئکرئتلرینی مودافیعه ائتمک اوچون ایسلام دونیاسینا ائدیکلری خیطابلاردان خبریمیز واردی. بو دفعه ایسه باکیدا مشهور شرق میلترلی قورولتایی توپلانیردی. قورولتایا روسییا ایداره سینده اولان تورک-موسلمان میلتریندن باشقا روسییا سرحددی خاربیجینده کی اینقیلاجی عنصرلرین نواینده لری ده گلمیشدیلر. گونون ان اسئنساسیالی حادیثه سی انور پاشانین دا بو موناسیبتله باکیا گلمه سی ایدی. پاشانین موسلمان اهالی طرفیندن قارشیلاندیغینا دایر داستان و روایتلر ساخلاندیغیمیز حبسخانانین سس کئچمز دیوارلاریندان نوفوذ ائده رک بیزه قدر گلیردی. پاشانین مینمیش اولدوغو اوتوموبیلین اطرافینی بوروموش غلبه لیکدن حرکت ائتمز بیر حالا گلدیگی، الینی، اته یینی، ماشینی اؤپنلر اولدوغونو هر کسین " آمان پاشام، نه زامان قورتاراجاییق؟ " دئییه اونا خیطاب ائدیلدیگی کامئرادان-کامئرایا دانیشیلیردی.

شرق میلترلی قورولتاییندا پاشایا سؤز وئرمه میش، عکسینه کئچمیشده کی سیاسی فعالیتینی آجی-آجی تنقید ائدن بیر نیطقله قارشیلامیشلاردا، لوژادا گۆرونر-گۆرونمز بوتون قورولتای آیاغا قالمیش، اونو عظمتلی بیر شکیلده، گورولتولو آلقیشلارلا قارشیلامیشلار.

۱۹۱۸-جی ایله کی مغلوبیتلردن سونرا انور پاشانین روسیادا نغجه پئیدا اولدوغونون تفصیلاتینی بورادا آنلاداجاق دئییلیم. یالیز اونولا موسکوودا ایکن گۆروشومده بولشئویکلرله هانسی مقصدلرله تماسا گلیمیش اولدوغونا و بو تماسین نه کیمی بیر نتیجه ایله بیتدیگینه

عائد قئیدلریمی بیرباشا و دولایسیله استالینله علاقه سی اولدوغو اوچون بورادا تثبیت ائده جه یم.

موسکووایا گلیب یئرلشدیکدن سونرا بورادا ایکی تورک نواینده لیگی نین اولدوغونو اؤیرندیک. بونلاردان بیرى آنکارا حؤکومتینی رسما تمثیل ائدن تورکییه نواینده لیگی ایدی. دیگرى ایسه تورک میسییاسی (تورئتسکایا میسییا) دئییلن ایکینجی بیر هئیت ایدی. بو، اصیل ایتیحاد و ترقی لیدئرلریندن انور پاشا ایله جامال پاشانین بوتون ایسلام دونیاسینی قورتارماق غایه سیله تشکیل ائتدیکلری " ایسلام اینقیلاب جمعیتی " نین بیر بوروسوندان عیبارت ایدی.

انور پاشا محروملا بو تورک میسییاسی بیناسیندا گؤروشدوک. اونو داها اول ۱۹۱۸-جی ایلده ایستامبولدا حاکیمیتی نین ان یوکسک پیلله سینده، حربیییه ناظیری و باش کوماندان معاوینی اولاراق گؤرموشدوم. او زامان من ایستامبولدا اولان آذربایجان نواینده هئیتی نین صدری ایدیم، شیمالی قافقاز، گورجستان و ائرمینیستان جومهوریتلری نین نواینده هئیتلریله بیرلیکده مرکزی أوروبا دؤولتلری نین صلاحیتلی نواینده لریندن عیبارت اولاجاق میلترآراسی کونفرئسده قافقاز جومهوریتلری ایشلری نین موداکیره سینی گؤزله بیردیک. بو موناسیبتله ایستامبولدا، حتّی اوندان اؤنجه یئنه قافقاز ایشلریله علاقه دار اولاراق " گولجامال " پاروخودو ایله گلدیگی باتومدا پاشانی گؤرموش، موختلیف وسیله لرله اونونلا تئز-تئز تماسلاردا اولموشدوم. اونون ایده آلیست بیر اینقیلابچی اولدوغونو بیلیر، ایسلامی بیر رومانئیزم روحو داشیدیغینا واقیف ایدیم.

بو دفعه اونا قیرمیزی موسکووادا راست گلیردیم. بیر گون بیان ائتدیگی آرزویا گؤره تورک میسییاسی نین کاتبی و وظیفه سینی ایفا ائدن قافقازلی بیر یولداش واسیطه سیله اونونلا قارشیلادیم. منه تمثیل ائتمکده اولدوغو جمعیتین غایه سینی آنلاتدی: " بیز، دئدی، بولشئویکلرله موافیق قالدیق. ایسلام دونیاسینداکی محکوم میلترلرین ایستیقلالارینی قورتارماق غایه سیله فعالیتله باشلامیشیق " .

بو مقصدله بئرلینده نشر ائتمیش اولدوقلاری بیاننامه و " اوروتولووسکا " باشلیقلى مجموعه دن ده بیر نوسخه سینی منه وئردی. XIX یوزیلین اورتالارینا عائد ایتیحاد-ایسلامچی

مشهور جمال الدین افغانی نین واختیله نشر ائتمیش اولدوغو بیر قزئتین باشلیغینی داشییان بو مجموعه منه چوخ خاراکتیریک گۆروندو. بیر گۆز گزدیرینجه مجموعه نین ائله ده چاغداش اولمایان آرخیایک ایسلامی بیر پارا مفهوملار، آیتلر، حدیثلر و کلیشه تعبیرلرله رنداکتله اندیلیمیش اولدوغونو گۆردوم.

پاشا ایضاح اندیردی: " آوروپا ایمپئریالیزمی نین الینده اسیر اولان موسلمان میلترلر اؤزلرینی قورتارماق اوچون تشکیلاتلانمالی؛ فقط بو تشکیلاتلارین آرالاریندا سیخ بیر رابیطه و هم رایلیک اولمالیدیر، یوخسا بوتون بو حرکتلارین موشرک غایه نامینه موشرک بیر مرکز احتیاجلاری واردیر "

بو مرکز ایسه پاشانین دیگر صلاحیتدار یولداشلاری ایله بیرلیکده ووجودا گتیرمیش اولدوقلاری جمعیت ایدی. پاشا بو جمعیه بیزیم پارتیانین، یعنی میلی آذربایجان " موساوات " خالق پارتیاسی نین دا قاتیلما سینی ایسته بیردی؛ فقط:

- " موساوات " فیرقه سی سووئت حؤکومتی علیه اینده کی موخالیفتیندن هله لیک واز کئچمه لی، بو حؤکومه قارشى هر جور قیام نیتلریندن اوزاق اولمالیدیر. چونکی قیزیل اوردویا قارشى هئچ نه ائده بیلمز؛ ان کیچیک بیر حرکات نتیجه سینده محوی-پریشان اولار، بوندان دا بوتون آذربایجان ضرر گۆرر، تورکلر و موسلمانلار قیلینجندان کئچیریلر " ، دئییه شرط قویوردو.

- عئینی وضعیت هیندیستانداکی موسلمانلار اوچون وارید دئییلدیرمی، پاشام؟ - دئییه سوروشدوم.

بو سوالا وئردیگی جاواب حرکات خطینی بولشئویکلرین آوروپا کاپیتالستلرینه قارشى بوتون شرقی، ایلك سیرادا موسلمان شرقینی آیاغا قالدیرماق تاکتیکاسینا اویغونلاشدیرماق قرارینی وئرمیش بیر آدامین وئره جه یی جاواب ایدی. منطیق و صمیمیتدن چوخ اوزاق اولان بو جاواب منی تامین ائتمه دی، طبیعی، اونا:

- پاشام، - دئدییم، - غایه اؤزو-اؤز لوگونده موکملدیر. شرق میلترلی و او جومله دن موسلمان میلترلی حر و مستقیل اولمالیدیرلار. بیز آذربایجانلیلار و دولایسی ایله بیز موساواتچیلار بو دعاوا اوغروندا یانمیش اینسانلاریق. فقط، منجه، دیقت ائدیله جک موهوم بیر نؤقطه واردیر.

سیزین تصور ائتدیگینیز موسلمان میلترینی قورتارما تشکیلاتی اونا گۆره بیر نؤوع اینتئرناسیونالدیر. سوسیالیست اینتئرناسیونالی نین مرکزی موسکووادیر؛ چونکی موسکووا سوسیالیزمین حال-حاضریدا ووروشان بیر مرکزیدیر. میلی ایستیقلال اینتئرناسیونالی نین مرکزی ده آنالوژی اولاراق بو ایدئیانین حیاتا کنچمه سی اوچون حال-حاضریدا مباریزه حالیندا اولان بیر یئرده، مثلا، آنکارادا اولماسی لازیم گلیر. یوخسا، مرکزی قیرمیزی موسکووادا اولاجاق بیر موسلمان حرکاتی عمومی کومونیست حرکاتی نین بیر سیلاحی اولار. بئله اولماقدان چیخماق ایسته دیگی گون ایسه مؤوجود شرطلر داخلینده محو اولدوغو گوندور، - دئدیم.

پاشا تشکیلات پروقرامینی بیر کره بیله (کاتب) اطرافلی موذاکیره ائتدیکدن سونرا بیر داها گۆروشریک، دئییه موضوعو دییشدیردی و بیر آز سونرا ویداعلاشاراق ایریلدیق.

انور-جامال پاشالارین عاقیبتی

بوندان گونلر، هفته لر و آیلا کئچدیکدن سونرا پاشانین تورکوستانا کئچدیگی، اورادا "باسماچی" دئییلن بولشئویک علییه داری میلی تورکوستان پارتیزانلاری نین باشینا کئچیب، قیزیل اوردو حیصه لرینی معین اراضیده قوودوغونو و اونولا موذاکیره یه گیریشمک ایسته ین موسکووا نوماینده لرینه تورکوستاندان چیخمالاری خصوصوندا اولتیماتوم وئردیگی خبری موسکووادا بومبا کیمی پارتلادی. بو خبر هر کس اوچون بیر سورپریزدی؛ هله منیم اوچون بو، یوخاریدا آنلاندیغیم تفصیلاتا نظرن، چاشدیراجاق بیر شئیدی. احتیمال اولونان "موساوات" قیامینی تقدیر ائتمه ین پاشا نئجه اولدو بو قدر قیسا بیر زاماندا بولشئویکلرین ایش بیرلیگی یارادیلجاجاق دوست دئییل، اولارا قارشى سیلاح چکیله جک دوشمن بیر قوه اولدوقلاری قناعت و قرارینا گلدی، دئییه حئیرت ایچینده قالدیم. پاشانین منه ائتدیگی تکلیفی موسکووادا ایکن او زامان تورکوستاندا گیزلی فعالیتده اولان میلی بیرلیک جمعیتی لیدئرلرینه ده ائتدیگینی و بو فیکرین اونون کیمی دوستو جامال پاشا طرفیندن ده مودافیعه اولوندوغونو سونرادان اؤیرندیم.

تورکوستاندا انور پاشانین سونو ۱۹۲۲-جی ایل آوقوستون ۴-ده اینتیحارا بنزه ین بیر ایگیدلیک ایچینده یالین قیلینج پولئمیوت آتشینه هوجوم ائده رک شهید دوشمه سینه مونجر اولاجاق فاجیعه لر جریان ائدرکن، دوستو ایله موذاکیره ائتمک اوچون روسیایا دؤنمکده ایدی.

انور پاشانین تورکوستاندا بولشئویکلر علییه اینه عوصیان بایراغی قالدیردیغی خبرینی طیفلیسده ائشیدن جامال پاشا ایران یولو ایله تکرار افغانیستانا گئتمک اوزره ایدی. ۲۸ اییون تاریخلی " ایزوئستیا " قزئتینه گؤندرديگی مکتوبوندا پاشانین بو حرکاتینی " عالمی-ایسلامین موتتحید جبهه سینده آچیلان بیر رخنه " دئییه تصویر ائدیردی.

فقط جامال پاشانین دوستو انور پاشانین ماجراسیندان بو شکیلده اوز دؤنדרمه سی بولشئویکلرین اونا قارشى اهمیت و اعتمادینی جلب ائتمه دی و انور پاشانین شهادتیندن ایکی هفته اؤنجه ۲۱ اییولدا طیفلیسده کوچه ده آرخادان آتیلان بیر گولله ایله اؤلدورولدو. انور پاشا حادیه نین جریان ائتدیگی گونلرده استالین " پراودا " قزئتینده بیر مقاله یازیر، بو یازیسیندا پاشا ایله برابر تورکوستان میلئتچیلرینی ایمپئریالیزمین بیر اوشاغی اولاراق تنقید ائدیردی.

استالینین انور پاشا حاقیندا جسور اولدوغو قدر صبرسیز و اؤتکم بیر آدام اولدوغو حاقینداکی فیکرینی بیلیردیم. بونولا برابر، او، پاشانین ایده آلیزمینی ده اعتراف ائدیردی.

آتاتورک حاقیندا

تورکییه مسئله لری و عومومیتله شرقده اینقیلاب موضوعلاری اطرافیندا صؤحبت ائتدیگیمیز زامان (یولداکی صؤحبتلر ائناسیندا) استالینین آتاتورک حاقینداکی فیکرینی ده ائشیتیمیشدیم. عومومی بیر قایدا اولاراق استراتژییانی و دیپلوماتییانی نفسلرینده رام ائدن سیاسی آداملارین آنجاق بؤیوک دؤولت آدامی اولایلمه لرینی قئید ائدن استالین آتاتورکون موقتی دیر بیر دؤولت و اینقیلاب آدامی اولدوغونو دئیردی، عئینی زاماندا یئنی عومومی بیر قایدا اولاراق یاشادیغیمیز عصرده دؤولت ایداره سینده حوقوقو تمثیل پرینسیپی نین ذهنلرده اولدوقجا یئر ائتدیگینی، میلئت مجلیسی اولمادان هئچ بیر حاکیمیتین موفقیتله حیاتا

کئچمیه جه یینی سؤیله ین بو دیکتاتور آتاتورکه دئییر، گنج یولداشلاری دفعه لرله راست گلدیگی موخالیفت قارشیسیندا صبرسیزلیک گؤستره رک ایداره نی تامامیله اؤز الینه آلماسینی تؤولوییه ائتمیشلرسه ده آتاتورکون بو فیکره احتیاط اندیب یاناشمادیغیندان بیزه بحث اندیردی.

تورکییه ایستیقلال حربی نین بحرانی گونلرینده

یونانلارین بیر آرا اسکی شهره قدر گله رک آنکارانی تهدید ائدیگی گونلر ایدی. قیرمیزی موسکوا دایره لری مصطفی کمال حاکیمیتی گونلری نین سایلمیش اولدوغونو دوشونوردو. استالین باشچیلیق ائدیگی میلتر کومیسارلیغی نین اورقانی " ژینز ناسیونالنوستئی " قرئتینده افکار-عومومیه نی آنکارانین سوقوطونا حاضیرلایان بیر مقاله درج ائدی. مقاله تورکییه نین مغلوبیتی نین سببینی کمال سییاستی نین میللیت مسئله سینده گؤستردیگی گئرلییه، شووینیست پرینسیپلریندن آیریلماماسینا و زحمتکئش صینیفلرین منافعیینی تقدیر ائدن عاجیزلیگینه هوجوم ائدیر، وضعیتنی خیلاص ائتمک اوچون حاکیمیتین داها عزمکار و ایده آلیست الله کئچمه سی لوزومونو ایره لی سوروردو. عئینی زاماندا سیاسی دایره لره یاخین اولانلار آراسیندا انور پاشانین کوماندانلیغی آلتیندا قافقازین تورکییه سرحددینده سرحدی آشماغا حاضیر حربی حیصه لرین فورصت گؤزله دیکلرینی اهمیتله تکرار اندیردیلر.

فقط بو دایره لرین بلکه ده داخیلن آرزو اندیب گؤزله دیکلری فلاکت یئرینه تورکون دؤنوک طالعیینه ائن ظفر گونشی بوتون گؤرکه می ایله پارلادی؛ بیر گون سونراکی قرئتلر تورک ایستیقلال اوردوسونون قاچان ایشغالچیلاری آرالیق دنیزینه تؤکمک اوزره ایزمیری هدف آلاق ایره لیه دیگینی خبر وئردیلر.

موسک‌ووادان فرار

تام بو گونلرده باکیدان یولداشلار گل‌میش، اورادا تشکیلاتین وضعیتی نین دوزلدیگینی، " موساوات " غئیری-لئقال حرکاتی نین جانلاندیغینی بیلدیرمیشدیلر. تشکیلات آرزو اندرسه نینیم خاریجه چیخاراق اورادا میلی حرکاتی تمثیل ائده رک فعالیتله باشلامانین فایدالی اولاجاگی قناعتینده اولدوغونو بیلدیریردی. دیگر طرفدن، موسک‌ووادا قالدیقجا اتالته محکوم اولونور و اوسته لیک استالین تاکتیکاسی نین بیزی " ایشه جلب ائتمک " جهدلرینه قارشی دایما سایقیلیق گؤسترتمک مجبوریتینده قالیردیق.

یوخاریدا قئید ائتدیگیم وجهله اینقیلابین اوللرینده بعضی میثاللاردا گوردویوموز کیمی سوؤت حؤکومتی نین موفقیتیه اؤز کونترولوندا اولمایان بیر ساحه یه چیخماق تصوورده آرتیق میئدانان قالخمیش اولوردو. ینگانه چاره قاچماقدی.

گونون آکتوال مسئله سی بو فراری تشکیل ائتمک و پلانی موفقیتله تطبیق ائتمکدی. بونون اوچون موسک‌ووادا قالب، مدنیت ساحه لرینده اولسا دا، ایشله مه یه قرار وئرمیش کیمی داورانماق تصوورونو یاراتماق اوصولونا کئچدیم. بو مقصدله " ووستوک " آدی ایله پولووچین ایداره سینده چیخان قالین بیر مجموعه ده نشر ائدیلمک اوچون ساسانیلر دؤورونده کی مشهور مزدک حرکاتی حاقیندا مقاله قلمه آلدیم. معلوم اولدوغو اوزره، مزدک ساسانی قوباد زامانیندا پئیدا اولموش بیر کومونیسیت پئیغمبری ایدی کی، تعلیمی ایله شاهی اؤز دینینه دؤندرمیش، مملکتینده مالارلا قادینلارین ایجتیماعیشمه سینی نظرده توتان کومونیسیت مذهبی نین رسما قبولونو تامین ائتمیشدی. سونرا انوشیروانین قطعی بیر موداخیله سی ایله بو مذهب طرفدارلاری پایا کئچیردیلمیش، مزدک ده اعدام ائدیلمیشدی. نشر اوچون وئردیگیم بو علمی مقاله ایله بیرلیکده بیر ده آذربایجان تاریخی نین تدقیقی ایله مشغول اولدوغومو ایره لی سوره رک، لئنینقراددا علملر آکادئمیاسی کیتابخاناسیندا

آذربایجان تاریخی ایله علاقه دار خصوصی بیر نئچه ال یازمانی تدقیق ائتمک اوچون شرق دیللی ایستیتوتوندا یای ایستیراحتیندن ایستیفاده ائده رک لئنینقرادا گنتمک مقصدیله مآذونیت آلدیم.

لئنینقرادا لئنینقراد شرق دیللی ایستیتوتونون یایدا بوش اولان صینیف اوتاقلاریندان بیرینده یئرلشه رک آکادئمیا کیتابخاناسینا گندير و باشدا پروف. مارر، بارتولد و سایر اولماق اوزره آکادئمیا پروفئسورلاری ایله گۆروشه رک، آذربایجان تاریخی و ادبیاتینا عائد موضوعلار اوزره صؤحبتلر ائتمکله لئنینقرادا گلیشین حاقیقی مقصدینی پردله یه بیلدیم.

ال آلتیندان هله موسکووادا ایکن گۆروشدویوم دوستلاریمدان آلدیغیم تؤولییه لره گۆره، خصوصیه مرحوم موسی بئگی یئوین واسیطه سیله فین کؤرفزی اوزه ریندن فینلانیدییا کئچمک پلانی نین حیاتا کئچمه سی تفررواتیینی حاضیرلاماغا باشلادیم.

لئنینقرادداکی تاتارلارین بو خصوصدا تجروبه لری واردی. مندن اول بو تجروبه دن پروف. صدری مقصودی آرسال، رئاكتور عبدالله تایماس بیلر ایستیفاده ائتمیشدیلر؛ و هئلسینقفورسا چیخاراق سوونت جهنمیندن قور تارمیشدیلا. فقط اونلار قاچارکن قیش مۆسومو ایدی. کؤرفز دونموش و قارلا اؤرتولموشدو. بو یولو اونلار خیزکله کئچمیشدیلر. ایندی ایسه مۆسوم مکتبلرین تعطیله بوراخیلدیگی بیر یای مۆسومودور. کؤرفزدن آنجاق بیر قاییقلا کئچمک اولار. بوتون مسئله اعتبارلی بیر قاییقیچى تاپماقدا ایدی.

موسى بئگی یئو منی فین کؤرفزی نین کناریندا بیر تاتار ائوینه گتیردی. سؤزلشیلن فین قاییقیچیلاری گنجه نین یاریسیندا بو ائوه یاناشاجاق، منی گؤتوروب یولا چیخاجاقدیلار. گلدیگیمیز ائوده بیر تاتار موسافیرینه راست گلدیم. دئمه بو، ۱۹۱۷-جی ایلین ماییندا موسکووادا توپلاناتان مشهور موسلمان قورولتایی نین نوماینده لریندن ایمیش. منی درحال تانیدی. قورولتایداکی موفقیترلیمدن هیجانلی دانیشماغا باشلادی. من تئز موضوعنو دییشدیردیم، تاریخی خاطره لرین جانلاندیریلماسی واختی نین اولمادیغینی اونا حییس ائندیردیم (کونسپیراسییا شرایطینده ۱۹۱۷-جی ایل موسکووا موسلمان قورولتایی نین نوماینده لرینه بو ایلك تصادوف دئییلدی). سؤزلشیلیمیش ساعاتدا قاییقیچیلار گلمه دیلر.

موطلق بیر حادیهه اولدو، دئییه منی ناراحتلیق بورودو. اثرته سی گون اورادان درحال اوزاقلاشماق، باشقا بیر یئرده قالماق لازیم گلیردی.

ایکینجی بیر قاییقچی توتولدو. بو دفعه گۆز اؤنونده کی باغ ائوینده دئییل، شهر کنارینداکی بیر فین کندینده قالاجاق، گنجه نین هامی نین یاندیغی بیر واختیندا کیمسه یه سئزدیرمه دن ساحیله ائنه جک و قامیشلیقدا اولدن گیزله دیلمیش قاییغا مینه رک دنیزه چیخاجاق و بئله لیکله فین کؤرفزینی کئچه رک قارشیداکی فینلانیدییا ساحیلینه چیخاجاییق.

قرارلاشدیریلیمیش ساعتدا معین ائدیلمیش بیر فین کندینده بیک. بیری قوجا، دیگرگی گنج یکی فین قاییقچیسى بیزی گۆتوره جک. قوجا بیر آز روسجا بیلیرسه، گنج یالنیز فینجه دانیشیر. موقددراتیمیزی بونلارین الینه تسلیم ائده جه بیک.

کندلی نین داخماسینا گیرینجه بیر سورپریزه قارشیشیرام. بورادا بیری قیز، دیگرگی اوغلان یکی تاتار اوشاغی وار. بونلار دا منیمله برابر یولچولوق ائده جکدیلر. آنا-آتالاری او طرفده اولان بو اوشاقلاری اؤز عاییله لرینه قوووشدورماق وظیفه سینى ده اینسانلیق نامینه من عۆده مه گۆتورمه لیم. اولجه بیلسیدیم، طبیعی، اوزه ریمه بئله بیر کولفتی آلمازدیم. فقط ایندی اولان اولدو، کئچن کئچدی قارشیسیندایام. گنجه نین یاریسیندا قوملار اوزه رینده عاداتا سورونه رک قامیشلیغا گلدیک. فینلر قاییقلارینی قامیشلیقلاردان چیخاردیلار؛ یکی اوشاق ایله برابر منی ده قاییغا میندیردیلر. بیزی اؤتورمه یه گلن تاتارلارلا ویداعلاشاراق، سس سیزجه دنیزه چیخدیق.

قوجا قاییقچی اولجه دن منه خبردارلیق ائتمیشدی. دانیشمایا جاقدیق، سس سالمایا جاقدیق. چونکی سو کئچیربجیدیر. سسیمیزی کرونشتاد موشاهیده قولله سی درحال انشیدر. پروژئکتورلا اولدوغوموز نؤقظه نی تاپار و قاییغیمیزی پولئمیوت آتشینه توتار.

حرکت ائتدیگیمیز گنجه یاغمورلو بیر گنجه ایدی. اوزون زامان شیمالین مشهور آیدین گنجه لری کئچسین دئییه گۆزله میشدیم. آیدین گنجه لر کئچمیش، آرخاسیندان آیدینلیق گنجه لر باشلامیشدی. داها گۆزله یه بیلمزدیم. چونکی مأذونیتیمین واختی قورتاریر، موسکووا یا قاییتماغیمین گنجیکمه سی شوبهه یه سبب اولار؛ بوتون پلانیم آلت-اوست اولاردی. اونون اوچون یاغمورلو بیر گنجه نی خصوصى سئچمیشدیم.

گنجه ساعات ۱۲-دن سونرا دیزه چیخمیش، سحر ساعات ۷ راده لرینده دان یئری آغارارکن فین ساحیلینه یاخینلاشیردیق. یاندان اسن ناموناسیب بیر کولک بیزی تکرار روس سرحدینه آپارا بیلر ناراحتلیغی ایچیندیدیک. قایغیمیز ساحيله یاناشار-یاناشماز سیلاحلی فین گۆز تچیلری بیزی تونورلار.

اورادان فئریوکیده کی قارانتینده اون بئش گون قالدیقدان سونرا هئلسینکیه؛ هئلسینکیده بیر آیا قدر تاتار کولونیاسی نین موسافیری اولدوقدان سونرا آلمانیا، اورادان پاريسه، پاريسدن ده ایستامبولا گلدیم. ایستامبول او زامان هله موتتفیق اوردولاری نین ایشغالی آلتیندا ایدی. فقط عئینی زاماندا شهرده میلی قوه نوماینده سی واردی و پولیس ده آنکارا حؤکومتی نین الینده ایدی.

بورادا یولداشلارلا بیرلشه رک میلی نشریاتا قرار وئردیک و ایلک ایش اولاراق استالینه، صورتی آشاغیدا درج اولونان مکتوبو گؤندر دیم:

استالینه مکتوب

" مؤحترم استالین،

قورتولوشوم دوستلاریم اوزه رینده خوش بیر حئیرت تاثیری بوراخمیشدیر. اونلار، طبیعی، حاقلیدیرلار. فهله لردن بیر چوخو موساواتچی اولدوقلاری اوچون گولله لنمه دیلرمی؟ بو ساعاتلار داخیلینده، آدی چکیلن پارتیانین رئیسی اولماق حسابيله منیم قورتولوشوم بیر نؤوع مؤعجیزه ایمیش. واقعه نین تعریفی، بو تعبیره لایققدیرسه، اینصاف طلب ائدیر، قئید ائدیم کی، بو مؤعجیزه نین سببی-کرامتی سیزسینیز؛ چونکی کئچمیش دوستلوغو اونوتما یاراق منی باکی زیندانیندان چیخارماغا لوزوم گؤردونوز.

موسکووادا اولدوغوم ایکی ایل ائناسیندا دوستلوغوموزدان فایدالان دیم. بعضی محرومیتلره معروض قالدیمسا دا بونلار هر کسین عومومیتله یوکلندیگی محرومیتلردن عبارت اولوب، منه عائد بیر خصوصیته مالیک دئییلدیر. عکسینه، بعضا ائله اولوردو کی، بیر سیرا ایمتیازلاردان بله فایدالانیر دیم. بونون اوچون سیزه تشککور ائدیرم.

موسکوادان آریلارکن سیزیله گۆروشه بیلمه دیم. چونکی روسیانی گیزلینجه ترک ائتمه یه قرار وئرمیشدیم. بو حرکتیمده سیزه قارشى حۆرمتسیزلیک گۆرمه یه جه یینیزه اومید ائدیرم. سفر اوچون ایجازه ایستمه دیم؛ ایشین منفی طرفینی ملاحظه ائتدیم. بلکه سیز ایجازه وئرمزدینیز؛ او زامان هر نه جور اولسا دا روسیانی ترک ائتمک حاقینداکی قراریمدان تامامیله واز کئچمک لازیم گلیردی. حالبوکی بو، منیم اوچون مومکون اولان ایش دئییلدی. چونکی بو، اؤزومو رد ائتمک و ابدی اولراق تام بیر فعالیتسیزلییه محکوم ائتمک دئتمک ایدی. عینی زاماندا بو، روسیادا جریان ائدن حادثه لرین و هوسوله گلکده اولان حالین دیلسیز بیر موشاهیدی قالماق اولاردی.

حاضریدا روسیادا هوسوله گلن حادثه لر ایسه بوندان یوز ایل اول جریان ائدن حادثه لردن باشقا بیر شئی دئییلدیر. یوز ایل اولده اولدوغو کیمی ایندی ده روسییا موستملکه لری بیر یئره توپلاماقدادیر.

طالعین حۆکو ایله حاکیمیتی اله کئچیرمیش کومونیست فیرقه سی ایدئولوگیانین بوتون جبهه لرینده گئری چکیله-چکیله کئچمیش روس ایمپئریاسی نین برپاسی فیکرینه دایاندى. بو فیکیر ایسه فیرقه نین ایدئولوژی شوعارلاریندان زیاده حاکیم اولدوغو موحیطین جاهانگیرانه تمایوللریندن دوغوموش بیر سیرا منافع و هدفه مالیکدیر. بیر حۆکومتین رسمی ایدئولوگیاسی زادگان شووینیزمیندن فهله کوسموپولیتیزمینده تبدول ائدرسه، بوندان مسئله چوخ دا دییشمز و ان سونوندا گئریده قالمیش و آز اینکیشاف ائتمیش میلترلین میلترلریندن محروم اولماسینا (دئناسیونالیزه اولماسی)، دیگر بیر میلیته تمثیللری (آسیمیلیزه اولمالاری) کیمی بیر نتیجه یه سبب اولور. یئرلی فهله (پرولتاریات) صینیفینه ایستیناد ایدیعاسیله الدهه سیلاح قافقاز و تورکۆستان کیمی اوجقار ویلايتلرده عمله گلیمیش اولان دئموکراتیک سیاسی تشککوللری ایشغال ائتدیگینیز زامان عومومیتله، سابق ایمپئریانین چاریزم سیاستییه روسلاشدیریلیمیش موستملکه شهرلرینده کی روس فهله سیندن عیبارت ان کیچیک آزیغین آرزوسونا اویغون اولراق بؤیوک بیر چوخلوق تشکیل ائدن یئرلی اهالی نین ان قانونی بیر حاقینی کوبود بیر صورتده چئینه میس اولورسونوز. فهله نین آذربایجان و یا تورکۆستاندا

دیکتاتور ائلان ائتمە سی نین موسکوا دیکتاتوراسیندان باشقا بیر شئی اولمادیغی گونش کیمی آشکاردیر.

اسکی پئتروقراد دؤورونون سییاستی دە بوندان باشقا بیر شئی دئییلدی. اوجقار ویلایتلرین موختاریات شکلینده کی ظاهیری گؤرونوشو دە جیدی بیر شئی ایفاده ائتمز. آذربایجان خانلیقلاری نین ایلك قافاز " نامئسنیکلری " (جانیشینلری) زامانیداکی ایستیقلالاری ایندیکی قافاز جومهوریتلری نین " زاکرایکوم " (زاقافازییا ویلایت کومیتە سی) باش کاتبیلری زامانیداکی ایستیقلالاریندان هئچ دە آز دئییلدی. اورتاداکی فرق اولسا-ولسا، ایندیکی جومهوریتلرین داغیلماسی پروئسی او زامانکی خانلیقلارین داغیلما پروئسیندن داها آرتیق اولماسیندان عیبارتدیر.

بولشویک پارتیاسی نین مرکزیتچی اولدوغونو بیلدیگیمدن بو پارتیانین نوع اؤزونه مخصوص بیر ایمپئریالیست اولدوغونو سئزمیش و ضروری بیر دییشیکلییه کئچه بیلە جه یینی داها اول سؤیله میشدیم. غئیری-ایختیاری موشاهیده چی دوروموندا اولدوغومدان بو دییشمه گؤزلریمین اؤنونده باش وئیریدی. موسکوادا اولدوغوم ایکی ایل عرضینده من شرق میلترلی نین و خصوصیه تورک ائللری نین نیجاتی نین یالنیز اؤزلرینده، اؤزونو بیر میلت کیمی تانیملاریندان عیبارت اولدوغونا قطعی صورتده اینانیدیم. بونون اوچون سیستئمیزده میلترین اؤزونه بسله دیگی بو اینامین کؤکوندن یوخ اندیلدیگینی و میلی آنلامی نین میلی اینقیلاب آنلامینا تبدیل اندیلدیگینه سویوق قانلی باخا بیلمیردیم.

سیزین ایسته دیگنینیز بو موبادیلە باش توتا بیلمز. شرق میلترلی کومونست حیاتی ایله دئیل، اؤز میلی حیاتلاری ایله یاشاماق ایسته بیرلر.

بو مقصدله ده اونلار اؤزلرینی اسیر ائدن قوه لره قارشى موباریزه آپاریرلار و بو موباریزه لرینده اونلار یاردیم ائده بیلە جک موتفیقلر آختاریرلار. بیر زامان اونلار ویلسونون پرنسیپلرینه ایناندیلار؛ سیزین شوعلارینیز ایسه اونلار داها جلب ائدیجی گؤرونودو. فقط، هئیهات، ویلسون پرنسیپلری وئرسال، تریانون و سئور موقاویله لرینه مونجر اولدوسا، سیزین شوعلارینیز دا اوکرینا، تورکستان و قافازین یئنیدن ایستیلایسی ایله نتیجلندی. بونا گؤره

ده وطنیم آذربایجانین سیزین ایشغال و اسارتینیزه قارشى موباریزه یه قهرمان تورکییه نین آنتانتایا قارشى یوروتدویو موجادیله قدر بیر حاقى واردیر.

اؤز سیاسی عقیده مه صادیق قالماقلا برابر، من عئینی زاماندا سیزین ده خئییرخواهینیز قالیر، شخصینیزه قارشى احتیرام حیسى بسله بیرم. نتیجه ده منه قارشى گؤستردیگینیز علاقه نى هئچ بیر زامان اونوتمایاجاغیما اینانمانیزی خواهیش ایله سیزه یاخشى بیر خیدمت گؤسترمک فرصتینی جانى-دیلدن تمنا ائتدیگیمی عرض ائدیرم. احتیرام-تاملا: رسولزاده محمد امین.

یانوار ۱۹۲۳ (بو مکتوب واختیله ایستامبولدا چیخان ۱،۱۹۲۳، ۲۳-جو ایل تاریخلى و ۵ نؤمره لی " یئنی قافقازیا " درگیسینده نشر اولونموشدور).

دوستلارین موقددراتی

مؤحترم اوخوجولار، یوخاریدان برى حنکایه سینی آنلاتدیغیم سرگذشتلریمده دایما دیگر ایکی دوستوملا - محمد علی و عابباسقولو ایله بیرلیکده اولدوغوما شوبهه سیز دیقّت یئتمیسینینیز. موسکووادا پرئچیرتئنسکی بولوارداکی منزبلده برابر باشاییردیق. من فرارا قرار وئرب، بیر فین قاییغی ایله فینلانندییا قاجدیغیم زامان اونلارین باشینا نه لر گلدی، دئییه سوروشا بیلرسینینیز. من موسکووادان مأذونیت آلیب، لئنینقرادا یولا دوشدویوم زامان محمد علی نارکومناتس یانیندا مؤوجود اولان بیر کووپئراتیوین نوماینده سی کیمی باکیدایدی.

عابباسقولو دا سونرادان بیر مأذونیت اویدوراراق من لئنینقراددا ایکن موسکووادان باکییا گئتمیشدی. فین ساحیلینه چیخدیغیمی آرامیزدا قرارلاشدیردیغیمیز بیر واسیطه ایله باکییا بیلدیره جکدیم. منیم فین قاییغی ایله سالامات ساحیله چیخدیغیم خبرینی آلینجا، هر ایکی یولداش درحال اولجه دن حاضیرلانمیش اولان بیر تورکمن قاییغینا مینه رک خزر دنیزینه چیخمیش و گونلرله سو اوزونده قالراق، نهایت، ایرانین پهلوی (او زامان انزه لی) لیمانینا وارمیشدیلار.

یوخ اولماغیم موسکووادا بیر نئچه گون سونرا آیدین اولموشسا دا هئچ بیر ایز الدهه ائدیلمه میش، ایش ساده جه بیر چوخ تحقیقاتلار، ایستینطاقلار و حبسلره مونجر اولموشدور.

تفسیره مؤحتاج اولمایان بیر فرق

موسکووادان فرار اؤزباشینا آنلادیلاجاق چوخ هیجانلی بیر سیرا تفررواتا مالیکسه ده اصل موضوع ایله آز علاقه سی اولدوغوندان بورادا تصویردن واز کئچیر، یالنیز اوزه ریمده چوخ بؤیوک بیر تاثیر بوراخان، بیری سووئت روسیاسی، دیگری آزاد و مستقل فینلانندیایا عائد یکی تابلونون تصویریندن بورادا اؤزمو ساخلایا بیلمه یه جه یم.

موسکوا یولوندا بعضی استانسسیالاردا قاتاریمیز دایانیر، بیز بعضا بایرا چیخیر، اطرافی سئیر و تدقیق ائدیریک. بیر دفعه دون چایی اوزه رینده کی روستووداکی بؤیوک شوسه یولونو گرمیش، ضروری احتیاج محمد علینی سیخیشدیردیغیندان سو تۆکمه یه محرم بیر یئر آختارارکن روستولولاردان بیرسی بیزه مارکسین موقتی هئیکلی آرخاسینا گئتمه میزی تۆوصیه ائتمیشدی. اؤنجه شوبهه ایله قارشیلاددیغیمیز بو تکلیفده سونرادان شوبهه لی هئچ بیر شئی اولمادیغینی شخصاگۆرموش، هئیکلین آرخا طرفینه یاخینلاشینجا بورانین حاقیقتا ده بیر هلا اولدوغونا حئیرت ائتمیشدیک.

خارکوودا گۆردویوموز منظره ایسه داها عجاییبدی. استانسسیا اطرافیندا مارکسیزمین بؤیوک مورشودو و بولشئویک اینقیلابی نین ان چوخ سیتایش اولونان ایدئولوژی سیموولو مارکسین گپسیدن یاپیلیمیش قوجا بوستونون آغاجدان اولان اساسی نین یانلاری قیزیل اوردو نفرلری نین ایفرزاتی ایله پیسلنمیشدی.

بو منظره کومونیست اینقیلابی عنصرلاری ایله کومونیست ایده آلی آراسینداکی معنوی رابیطه حاقیندا بیزه قطعی و آیدین بیر فیکیر وئریردی.

فینلانندییا سووئتلره قارشى ایستیقلال موباریزه سی آپارمیشدی و بو موجدیلده ده اؤز ایستیقلال و حورریتینی لئنین حؤکومتینه قبول ائتدیرمیشدی. فینلانندییا ایستیقلال حربینده شهید دوشنلرین قارداش مزارلاری اوزه رینده فینلانندییا پابتاختی هئلسینکی نین مرکزینده بو مملکته خاص قرانیتدن بیر آبیده قویولموشدو... فینلانندییا چیخدیقدان سونرا هئلسینکیده کی چوخ سئوملی و موسافیرپرور تاتار کولونیاسینا قوناق قالدیغیم بیر آی ائناسیندا هر گون یولوم بو شهیدلیکدن کئچیردی. هر دفعه کئچنده بورادا ائتینالی و میننت دار اللرین قویدوغو یئنی چئشیدلی ساخسیلار تاپیردیم.

سوئٹلرڈہ گؤردویوم مارکس آبیڈہ سی نین حالی ایلہ ہئلسینکیدہ کی بو شہیدلیگین
وضعیتی نین موقاییسہ سی تفسیرہ مؤحتاج اولماسین گرک!..

نتیجه

"فانتاستیک آدامین فانتاستیک کاریتراسی" نا عائد اؤزلیکلر گؤزدن کئچیریلینجه XII یوزایل یاخین شرق ادبیاتی نین بؤیوک شاعیری گنجوی نظامی نین "هفت پئیکر" منظومه سینده تصویر اولونان قیزیل کؤینکلی بیر دئماقوق تیپی گؤز اؤنونده جانلانیر. سون درجه گؤزل بیر روس پرینسئسی وارمیش. گؤزلیگی نیسبتینده خودبین، غدار و موستبید اولان بو پرینسئس اؤزونه تیلسیملی بیر قالا تیکدیرمیش و اورادا قالمیشدی. تیلسیم قیریپ، قالانی آلا بیله جک بیر دلی قانلییا آنجاق قوووشاجاغام، تشبوثرینده موفق اولمایان گنجلرین ایسه باشلارینی کسپ قالا دیوارینا آساجاغام، دئییه اعلان ائتمیشدی. نتیجه ده مینلرله کسپک باش قالا دیوارینی "بزه میشدی".

جاماعاتی هیجانا گتیرن بو غدارلیغا قارشى عوصیان ائدن جسور بیر گنج آیینه قیرمیزی بیر کؤینک گئیمیش، قانلی پرینسئسله ائولنمک اوچون دئییل، تۆکولن بو قدر قانلارین اینتیقامینی آلماق مقصدیله عوصیان بایراغی قالدیرمیشدی. ائقویست دئییل، آلترویست بیر نیتله حرکت کئچن ایگیدین باشینا گئیش بیر خالق کوتله سی توپلانمیشدی. نتیجه ده پرینسئسین تیلسیملی قالاسی آلینمیش، قیرمیزی کؤینکلی قهرمان موفق اولموشدو. فقط او، سؤزونون اوستونده دورمامیش، قانلی پرینسئسله ائولنمیش و تاхта چیخاراق، اؤزونو قیزیل چار اعلان ائتمیشدی.

استالین XII یوزایل مثیلده تصویر اولونان بو "قیزیل چار" این XX یوزایلده روس شرطلری داخیلینده یئتیشن رئال بیر یاریسیدیر.

دونیانین بؤیوک بیر پارچاسینی شخصی ایقتیدار و کونترولو آلتینا آلان بو قورخونج آدامین ائهتیراسی بوتون دونیانی حاکیمیتی آلتینا آلماق حددینده ایدی. اونون ینگانه غایه سی

اینسانی هر جور ایدئیلاردان اوزاق قالاراق یوخاریدا آدی کئچن فهله پئتئربورژئتسین دئدیگی کیمی حاکیمیته آنجاق حاکیمیت اوچون گلمک و بوتون دونیا یا یایماق ایدی. او، روس ایمپئریالیزمی نین تاریخی سئیرینه حاکیم اولان جاهانگیرلیک عنعنه سی نین ان غدار بیر نوماینده سی ایدی!

AMDT

Azərbaycan milli dirəniş təşkilatı

www.diranish.org
diranish@gmail.com